

GÁL MIHÁLY

Jud Süss

A film magyarországi fogadtatása
1941–1944

PTE Egyetemi Könyvtár

P001031630

Clipperton Kiadó
Budapest, 2017

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes
írásbeli hozzájárulásához van kötve.

© Gál Mihály, 2017

www.clipperton.hu

A kiadásért felel Korányi G. Tamás
Szerkesztette Votisky Anna
Tördelő Lipót Éva
Nyomta és kötötte a Stanctech Kft.

ISBN 978-615-00-0466-2

Joseph Süß Oppenheimer (1698–1738) bankár, kereskedő, majd a Württembergi Hercegség pénzügyminisztere volt; 1733-tól vett részt az uradalom gazdaságának kialakításában. Négy évvel később, Károly Sándor herceg váratlan halála után sikkasztás és egy előkelő keresztény társaság hölgytagjaival folytatott viszony gyanújával letartóztatták. Egyes források szerint utóbbi nem szerepelt a vádpontok között, mert a korabeli törvények szerint ilyen esetben a nőkre is büntetés várt volna. A perben Süß Oppenheimert elítélték, majd kivégezték; holttestét vasketrecben hosszú időre közszemlére tették. Fölemelkedését és bukását Lion Feuchtwanger örökítette meg 1925-ben kiadott *Jud Süß* című regényében, amely magyar nyelven egy év múlva látott napvilágot *A herceg és zsidaja* címmel.

1934-ben Lothar Mendes rendezésében filmszemita indíttatású filmet forgattak a műből Angliában, amely a zsidókat örök bűnbaknak állította be. A *ghetto fiát* 1935. február 21-től játszották a hazai mozik. A szaksajtóban itthon Mendes munkáját dicsérték, s megjegyezték, a darab „Elsősorban az intelligens publikumot érdekli és főként ott, ahol a zsidóság nagyobb arányban jár moziba”. Ugyanakkor azt is hozzáfűzték: „Látszik a filmen, hogy kivág- tak belőle részleteket, mert a cselekmény egyes helyeken

zökken.”¹ Főszereplője, a – harmadik felesége miatt magát zsidónak valló – német származású Conrad Veidt néhány év elteltével „feketelistára” került Magyarországon is, – többekhez hasonlóan – már csak úgy vetíthették a filmjeit, hogy nevét kivágták a stáblistáról.²

1940-ben Németországban újabb, a nemzetiszocialista igényeknek jobban megfelelő fel-, illetve inkább átdolgozása készült el a történetnek. Rendezője Veit Harlan volt, a címszerepet – amit többek között Klaus Mann *Mephistó*-beli Hendrich Höfgenjének modellje, Gustaf Gründgens is visszautasított – Ferdinand Marian alakította. A forgatókönyvet Wolfgang Eberhard Möller, Ludwig Metzger és a rendező jegyezte Wilhelm Hauff 1827-es eredeti elbeszélése alapján. Egyes visszaemlékezések szerint a forgatás során a hitelesség kedvéért bizonyos jelenetekhez a varsói gettóból szállítottak statisztákat.

A film meséje szerint Károly Sándor nem sokkal trónra lépése után királyi gárdát, udvari operaházat és balettet akar alapítani, s éktelen haragra gerjed a rendek – főleg Sturm tanácsos – ellen, mert nem hajlandók elképzeléseit támogatni. Frankfurtba küldi egyik udvaroncát Süss Oppenheimer zsidó bankárhoz, hogy ékszert vásároljon tőle. Süss kihasználja a kínálkozó lehetőséget, és Stuttgartba utazik. Rövid idő alatt az uralkodó bizalmába férkőzik, aki pénzügyi tanácsadóvá nevezi ki. A lakosságot sanyargató út- és hídvamok bevezetése után további pénzszerzési

módokat talál ki, hogy Károly Sándor kedvteléseit fedezhesse, és saját érdekeit érvényesíthesse.

Menlevelet kap, és eléri, hogy a herceg engedélyezze a zsidók Stuttgartba költözését. Kiszemeli feleségnek Dorotheát, Sturm lányát, azonban a tanácsos nem adja áldását a frigyre. Süss bosszúból koholt vádakkal bíróság elé állíttatja. Dorothea összeházasodik Faber titkárral, aki, miután a rendek felkelést terveznek, titkos paranccsal próbál kijutni a városból. A férfit letartóztatják, és kínvallatásnak vetik alá. Felesége kétségbeesésében Süsshöz fordul. A tanácsadó közbenjár a két férfi szabadon engedéséért, de Dorotheát magáévá teszi. A nő szégyenében vízbe öli magát. Kitör a felkelés, Károly Sándor az izgalmak közepette meghal. Sturm elfogatja Süsst, aki a bíróságon hiába hivatkozik menlevelére; felakasztják.

A filmbeli Süss Oppenheimer figuráját mintha Adolf Hitlernek a középkori zsidó üzletemberről a *Harcomban* alkotott jellemrajza alapján dolgozták volna ki: „Gyűlöletes hízkelkedéssel közeledik a mindenkori kormányok felé, kínálja pénzét és ily módon mindig menlevelet kap áldozatai kifosztására. (...) Abban a mértékben, amilyenben a fejedelmek hatalma növekedésnek indul, a zsidó is mindig közelebb férkőzik hozzájuk. »Menleveleket«, »kiváltságokat« koldul az állandó pénzzavarokkal küzdő uraktól, és amiket megfelelő fizetség ellenében könnyen meg is kap. (...) Ez a játszma mindig újra kezdődik, amelyekben az úgynevezett »német« fejedelmek szerepe éppen olyan siralmas, mint magáé a zsidóé. (...) [A zsidó] Állandó pénzzavart idéz elő, egyre inkább eltávolítja igazi feladatuktól [a fejedelmeket], visszatetsző hízkelkedéssel veszi körül, adósságokba kergeti őket, és ezáltal egyre nélkülözhetlenebbé teszi magát. Jártassága, helyesebben a pénzügyek

¹ Mozikritikák. *Filmújság*, IV. évf. 8. szám, 1935. február 23., 3. o. (Ennek a változatnak – a legtöbb 1941 előtt engedélyezett filmhez hasonlóan – nem maradtak fenn a cenzúradokumentumai.)

² Lásd például: MNL OL K 159, 23. csomó. Mozgóképek ellenőrzési ügyei. 1942. 1951–2260. 2220.

terén tanúsított lelkiismeretlensége alkalmassá teszi arra, hogy egyre újabb áldozatokat préseljen ki a kizsákmányolt alattvalókból.”³

A „zsidófilmek” megvalósítására különös hangsúlyt helyező Joseph Goebbels, a Harmadik Birodalom propagandaminisztere 1939. november 9-én, repülőúton Münchenbe, olvasta el a film – akkor már sokadik – szövegkönyvét: „A ... próbafelvételek kitűnőek lettek. Az első, valóban antiszemita film.” November 19-én Hitlernek is beszámolt róla, aki újabb javaslatokat tett.⁴ December 12-én a rendezővel beszélt, Harlan tele volt friss ötletekkel, s átdolgozta a forgatókönyvet. 1940. január 5-én Goebbels a főszereplővel tárgyalt: „Nehezére esik zsidót játszani. De majd némi támogatással hozzásegítem.”⁵ Április 26-án nézte meg a két új zsidófilm munkakópiáit: „A »Rotschild« jó, a Harlan-féle »Jud Süß« Krauss-szal és Marian-nal pedig kiváló...”⁶

A film világpremierjét 1940. szeptember 5-én tartották a velencei biennálén. A 28 éves Michelangelo Antonioni elragadtatottan számolt be az élményről a *Corriere Padano* hasábjain: „Nem habozunk kijelenteni: ha ez propaganda, akkor üdvözljük a propagandát. Meggyőző, tömör, rendkívül hatásos film. (...) A film tempója végig egyenletes, nincs olyan epizód, mely ne illeszkedne harmonikusan a következőhöz. Tökéletesen egységes, kiegyensúlyozott alkotás. (...) Az a jelenet, melyben Süß megerőszkolja a

fiatal lányt, meglepő ügyességgel lett leforgatva. (...) A kezek játéka, a tekintet, a hangszín változása, a mozgás – minden kiteljesedik.” Goebbels a német–olasz filmhétről készített jelentésében úgy fogalmazott, „A kezdeti tartózkodás után – amely azzal magyarázható, hogy igyekeztek a maga teljességében felfogni a problémát – a közönség a *Jud Süß*-szel is meglepő erővel azonosult”, majd szeptember 18-án azt írta naplójába: „Nagy, zseniális dobás. Kívánni sem lehet ennél jobb antiszemita filmet. Nagyon örülök.”

A *Jud Süß* Berlinben az Ufa-Palast am Zoo mutatta be szeptember 24-én. A díszelőadáson számos magas rangú nemzetiszocialista vezető részt vett. Goebbels elégedetten nyugtázta: „Nagy közönség, majdnem az egész birodalmi kormány. A film viharos siker. Csak lelkes szavakat hallani. A teremben mindenki őrjöng. Pontosan erre vágytam. (...) A Führer elégedett a *Jud Süß* sikerével. Mindenki dicshimnusz zeng a filmről, amit meg is érdemel.”⁷ Heinrich Himmler szeptember 30-án elrendelte, hogy a tél folyamán minden SS-tag és rendőr nézze meg a filmet, s a koncentrációs táborok őreinek is levetítették.

Az első négy hétben 111 677 nézője volt; 1940 februárjáig 5,3 millió, a háború végéig összesen 6,2 millió birodalmi márka bevételt termelt Németországban. A produkció a náci filmipar legsikeresebb alkotásává vált.

*

³ Hitler, Adolf: *Harcom*. H. n., 1996, Interseas Editions, 183–184. o.

⁴ Goebbels, Joseph: *Napló*. Második kiadás. Budapest, 1997, Metropolis-Press – Intrada, 219, 220. o.

⁵ Goebbels, Joseph: *Tagebücher 1924–1945*. 1–5. köt. Harmadik kiadás. München–Zürich, 2003, Piper Verlag, 1353, 1366. o.

⁶ Goebbels, Joseph: *Napló*. Második kiadás. Budapest, 1997, Metropolis-Press – Intrada, 238. o.

⁷ Friedländer, Saul: *Die Jahre der Vernichtung. Das Dritte Reich und die Juden 1939–1945*. München, 2006, Beck, 126. o. (Az idézetek fordítását Hulley Orsolyának köszönöm.)

Magyarországon a német érdekeltségű UFA Filmipari és Filmkereskedelmi Rt. kívánta forgalmazni a *Jud Süsst*. A korabeli gyakorlat szerint a filmvállalatoknak a kölcsönözni tervezett darabokat cenzúrára kellett beküldeniük az Országos Mozgóképvizsgáló Bizottsághoz. Az országos szervként, a belügyminiszter főfelügyelete alatt 1920 és 1948 között működő OMB a filmek belföldi nyilvános előadásának és – hazai alkotások esetén – külföldre vitelének ellenőrzését végezte. Ha a darab cselekménye, irányzata vagy előadásmódja jogszabálysértő volt, vagy a közrendet, a közerkölcsöt, a nemzeti állameszmét, a nemzetközi kapcsolatokat sértette vagy veszélyeztette, nem engedélyezte annak bemutatását. A bizottság tagjait a belügyminiszter nevezte ki, megbízatásuk három évre szólt. Tagok lehettek a minisztériumok képviselői, a moziszakma delegáltjai és a társadalmi élet szakértő kiválóságai.

Az UFA 1940. november 26-án nyújtotta be cenzúrákérelmét, amelyhez gépelt formában csatolták a darab tartalmi ismertetését és a szöveglistát, egyúttal a magyar feliratokkal ellátott kópiát is eljuttatták az Eskü tér 6.-ba, az OMB irodájába. Közlésük szerint a filmet a budapesti Uránia moziban, 1 db 35 mm-es kópiával akarták forgalomba hozni az év decemberében. „Tisztelettel kérjük a t. Bizottságot, hogy *Jud Süß* című filmünk címét változatlanul elfogadni szíveskedjék, tekintettel arra, hogy a film az ezen a név alatt világhírnévű vált regény filmváltozata és tulajdonkép[p]en ez a név adja meg a film jellegzetességét. A cím magyar nyelvre le nem fordítható anélkül, hogy a film értékéből ne veszítene.” A feliratozást a Magyar Filmiroda Rt. készítette.

Az ötfelvonásos, 2623 méter (kb. 97 perc) hosszúságú mozgóképet 1940. december 2-án 16 órakor báró Wlassics Gyula elnök, továbbá dr. Jambrekovich László (Külgügy-

ORSZÁGOS MOZGÓKÉPVIZSGÁLÓ BIZOTTSÁG

Szám: 2008/19320

Jegyzőkönyv

készült Budapesten, 193... évi 1940 DEC. -2, hó 16 n az Országos
Mozgóképvizsgáló Bizottság (IV., Eskü-tér 6. I. 3.) helyiségében ó. a. u. u. órákor

Jelen voltak:

[illegible]

Szalay Zoltán

jegyzőkönyvvezető

Bemutató és megnyitási alá került a

pég által ~~megmozdított~~ héri hangos normál mozgóképmozgókép, melynek

time: 7:00

alcine:

húlföldi síma:

a cativosa (scenarium) iris nova. *White Fox Can* *Ariz.*

foliar insecticide tabacarsols d'ins.

teljesítésre vagy lekeresésre szánta: 2000 a gyártás helye: Magyarország a gyártás éve: 2000

A magadhoz tartalom leírásához kattintson a **Leírás** gombra.

A mozközp. társasági írásai, szövegrövidítve és a jejtörő jegyzete a jegyzőkönyvhöz van csatolva.

Figure 1. The effect of the concentration of the polymer solution on the surface free energy of the polymer film. The surface free energy of the polymer film decreased with increasing the concentration of the polymer solution. The surface free energy of the polymer film was 10.5 mJ/m² at 0.1 g/dl, 10.0 mJ/m² at 0.2 g/dl, 9.5 mJ/m² at 0.3 g/dl, 9.0 mJ/m² at 0.4 g/dl, 8.5 mJ/m² at 0.5 g/dl, 8.0 mJ/m² at 0.6 g/dl, 7.5 mJ/m² at 0.7 g/dl, 7.0 mJ/m² at 0.8 g/dl, 6.5 mJ/m² at 0.9 g/dl, 6.0 mJ/m² at 1.0 g/dl, 5.5 mJ/m² at 1.1 g/dl, 5.0 mJ/m² at 1.2 g/dl, 4.5 mJ/m² at 1.3 g/dl, 4.0 mJ/m² at 1.4 g/dl, 3.5 mJ/m² at 1.5 g/dl, 3.0 mJ/m² at 1.6 g/dl, 2.5 mJ/m² at 1.7 g/dl, 2.0 mJ/m² at 1.8 g/dl, 1.5 mJ/m² at 1.9 g/dl, 1.0 mJ/m² at 2.0 g/dl, 0.5 mJ/m² at 2.1 g/dl, 0.0 mJ/m² at 2.2 g/dl, -0.5 mJ/m² at 2.3 g/dl, -1.0 mJ/m² at 2.4 g/dl, -1.5 mJ/m² at 2.5 g/dl, -2.0 mJ/m² at 2.6 g/dl, -2.5 mJ/m² at 2.7 g/dl, -3.0 mJ/m² at 2.8 g/dl, -3.5 mJ/m² at 2.9 g/dl, -4.0 mJ/m² at 3.0 g/dl, -4.5 mJ/m² at 3.1 g/dl, -5.0 mJ/m² at 3.2 g/dl, -5.5 mJ/m² at 3.3 g/dl, -6.0 mJ/m² at 3.4 g/dl, -6.5 mJ/m² at 3.5 g/dl, -7.0 mJ/m² at 3.6 g/dl, -7.5 mJ/m² at 3.7 g/dl, -8.0 mJ/m² at 3.8 g/dl, -8.5 mJ/m² at 3.9 g/dl, -9.0 mJ/m² at 4.0 g/dl, -9.5 mJ/m² at 4.1 g/dl, -10.0 mJ/m² at 4.2 g/dl, -10.5 mJ/m² at 4.3 g/dl, -11.0 mJ/m² at 4.4 g/dl, -11.5 mJ/m² at 4.5 g/dl, -12.0 mJ/m² at 4.6 g/dl, -12.5 mJ/m² at 4.7 g/dl, -13.0 mJ/m² at 4.8 g/dl, -13.5 mJ/m² at 4.9 g/dl, -14.0 mJ/m² at 5.0 g/dl, -14.5 mJ/m² at 5.1 g/dl, -15.0 mJ/m² at 5.2 g/dl, -15.5 mJ/m² at 5.3 g/dl, -16.0 mJ/m² at 5.4 g/dl, -16.5 mJ/m² at 5.5 g/dl, -17.0 mJ/m² at 5.6 g/dl, -17.5 mJ/m² at 5.7 g/dl, -18.0 mJ/m² at 5.8 g/dl, -18.5 mJ/m² at 5.9 g/dl, -19.0 mJ/m² at 6.0 g/dl, -19.5 mJ/m² at 6.1 g/dl, -20.0 mJ/m² at 6.2 g/dl, -20.5 mJ/m² at 6.3 g/dl, -21.0 mJ/m² at 6.4 g/dl, -21.5 mJ/m² at 6.5 g/dl, -22.0 mJ/m² at 6.6 g/dl, -22.5 mJ/m² at 6.7 g/dl, -23.0 mJ/m² at 6.8 g/dl, -23.5 mJ/m² at 6.9 g/dl, -24.0 mJ/m² at 7.0 g/dl, -24.5 mJ/m² at 7.1 g/dl, -25.0 mJ/m² at 7.2 g/dl, -25.5 mJ/m² at 7.3 g/dl, -26.0 mJ/m² at 7.4 g/dl, -26.5 mJ/m² at 7.5 g/dl, -27.0 mJ/m² at 7.6 g/dl, -27.5 mJ/m² at 7.7 g/dl, -28.0 mJ/m² at 7.8 g/dl, -28.5 mJ/m² at 7.9 g/dl, -29.0 mJ/m² at 8.0 g/dl, -29.5 mJ/m² at 8.1 g/dl, -30.0 mJ/m² at 8.2 g/dl, -30.5 mJ/m² at 8.3 g/dl, -31.0 mJ/m² at 8.4 g/dl, -31.5 mJ/m² at 8.5 g/dl, -32.0 mJ/m² at 8.6 g/dl, -32.5 mJ/m² at 8.7 g/dl, -33.0 mJ/m² at 8.8 g/dl, -33.5 mJ/m² at 8.9 g/dl, -34.0 mJ/m² at 9.0 g/dl, -34.5 mJ/m² at 9.1 g/dl, -35.0 mJ/m² at 9.2 g/dl, -35.5 mJ/m² at 9.3 g/dl, -36.0 mJ/m² at 9.4 g/dl, -36.5 mJ/m² at 9.5 g/dl, -37.0 mJ/m² at 9.6 g/dl, -37.5 mJ/m² at 9.7 g/dl, -38.0 mJ/m² at 9.8 g/dl, -38.5 mJ/m² at 9.9 g/dl, -39.0 mJ/m² at 10.0 g/dl, -39.5 mJ/m² at 10.1 g/dl, -40.0 mJ/m² at 10.2 g/dl, -40.5 mJ/m² at 10.3 g/dl, -41.0 mJ/m² at 10.4 g/dl, -41.5 mJ/m² at 10.5 g/dl, -42.0 mJ/m² at 10.6 g/dl, -42.5 mJ/m² at 10.7 g/dl, -43.0 mJ/m² at 10.8 g/dl, -43.5 mJ/m² at 10.9 g/dl, -44.0 mJ/m² at 11.0 g/dl, -44.5 mJ/m² at 11.1 g/dl, -45.0 mJ/m² at 11.2 g/dl, -45.5 mJ/m² at 11.3 g/dl, -46.0 mJ/m² at 11.4 g/dl, -46.5 mJ/m² at 11.5 g/dl, -47.0 mJ/m² at 11.6 g/dl, -47.5 mJ/m² at 11.7 g/dl, -48.0 mJ/m² at 11.8 g/dl, -48.5 mJ/m² at 11.9 g/dl, -49.0 mJ/m² at 12.0 g/dl, -49.5 mJ/m² at 12.1 g/dl, -50.0 mJ/m² at 12.2 g/dl, -50.5 mJ/m² at 12.3 g/dl, -51.0 mJ/m² at 12.4 g/dl, -51.5 mJ/m² at 12.5 g/dl, -52.0 mJ/m² at 12.6 g/dl, -52.5 mJ/m² at 12.7 g/dl, -53.0 mJ/m² at 12.8 g/dl, -53.5 mJ/m² at 12.9 g/dl, -54.0 mJ/m² at 13.0 g/dl, -54.5 mJ/m² at 13.1 g/dl, -55.0 mJ/m² at 13.2 g/dl, -55.5 mJ/m² at 13.3 g/dl, -56.0 mJ/m² at 13.4 g/dl, -56.5 mJ/m² at 13.5 g/dl, -57.0 mJ/m² at 13.6 g/dl, -57.5 mJ/m² at 13.7 g/dl, -58.0 mJ/m² at 13.8 g/dl, -58.5 mJ/m² at 13.9 g/dl, -59.0 mJ/m² at 14.0 g/dl, -59.5 mJ/m² at 14.1 g/dl, -60.0 mJ/m² at 14.2 g/dl, -60.5 mJ/m² at 14.3 g/dl, -61.0 mJ/m² at 14.4 g/dl, -61.5 mJ/m² at 14.5 g/dl, -62.0 mJ/m² at 14.6 g/dl, -62.5 mJ/m² at 14.7 g/dl, -63.0 mJ/m² at 14.8 g/dl, -63.5 mJ/m² at 14.9 g/dl, -64.0 mJ/m² at 15.0 g/dl, -64.5 mJ/m² at 15.1 g/dl, -65.0 mJ/m² at 15.2 g/dl, -65.5 mJ/m² at 15.3 g/dl, -66.0 mJ/m² at 15.4 g/dl, -66.5 mJ/m² at 15.5 g/dl, -67.0 mJ/m² at 15.6 g/dl, -67.5 mJ/m² at 15.7 g/dl, -68.0 mJ/m² at 15.8 g/dl, -68.5 mJ/m² at 15.9 g/dl, -69.0 mJ/m² at 16.0 g/dl, -69.5 mJ/m² at 16.1 g/dl, -70.0 mJ/m² at 16.2 g/dl, -70.5 mJ/m² at 16.3 g/dl, -71.0 mJ/m² at 16.4 g/dl, -71.5 mJ/m² at 16.5 g/dl, -72.0 mJ/m² at 16.6 g/dl, -72.5 mJ/m² at 16.7 g/dl, -73.0 mJ

Határozat:

Határozat:

A Előzetes vizsgák Előírás a mozgóképet megvizsgálta azt nyilvános előadásra és kivételre szinguláris szinguláris alkalmasnak alacsony találta, a hővezetési hővezetési arányokba is becsapódott.

A ^{helyettesítő} ~~helyettesítő~~ ^{előadó} ~~előadó~~ a mozgóképét a 16 éven aluli ifjúság előtti előadásra ^{szigorú} ~~szigorú~~ ^{alkal-} ~~alkal-
masnak ^{minősítette} ~~minősítette~~.~~

A határozat mellett szavaztak:

[The page contains faint, illegible markings and a large dark smudge.]

ellen 31

[illegible]

A korlátozás mellett szavaztak:

SECRET

ellen

[illegible]

Kulonvelemenyt jelentették:

Abstract

The purpose of this study was to determine whether there were differences in the prevalence of self-reported mental health problems between men and women who had been exposed to violence by intimate partners and those who had not. Data from the National Longitudinal Study of Women's Health are used to examine the prevalence of self-reported mental health problems among women who have experienced partner violence and those who have not. The results show that women who have experienced partner violence are more likely than those who have not to report having a mental health problem. This finding is consistent across all measures of partner violence and across all measures of mental health problems.

Keywords: partner violence, mental health, women's health

Introduction

Partner violence is a serious public health problem. It is estimated that one in four women experience partner violence at some point in their lives (Finkelhor & Browne, 1985). Partner violence can have serious consequences for women's physical and mental health. Women who experience partner violence are more likely than those who do not to report having a mental health problem (Finkelhor & Browne, 1985).

The purpose of this study was to determine whether there were differences in the prevalence of self-reported mental health problems between men and women who had been exposed to violence by intimate partners and those who had not. Data from the National Longitudinal Study of Women's Health are used to examine the prevalence of self-reported mental health problems among women who have experienced partner violence and those who have not. The results show that women who have experienced partner violence are more likely than those who do not to report having a mental health problem. This finding is consistent across all measures of partner violence and across all measures of mental health problems.

A képszalag filmipari példij

R. SUGAN

.....

az Országos Mozgóképvizsgáló Bizottság jegyzőkönyve a Lud Süss ellenőrzéséről

[illegible]

Az engedélyokiraton fel kell jegyezni: Elrendeli a bizottság

623 sz. feliratot az »apostoli« szó kihagyásával

A sz. f. Hauerhans és.) feliratott
a 623. sz. feliratot
humilitatára. -
1940. dec. 3. Jany

623 sz. felirat

Vincent

1940 DEC. -4.

Indokolás:

A 623 sz. feliratot az »apostoli« szó kihagyásával
mivel a film megtekintése a 16 éven aluliak
erkölcsi érzékére károsan hatna.

Utasítás az íróknak:

Jany
jegyzőkönyvvezető

B. W. Jany
elnök

1940. Szeptember 10. Budapest

minisztérium), vitéz Vassányi Béla (Honvédelmi Minisztérium), özv. Zámory Györgyné (társadalmi kiválóság) és dr. Lőrinczy Szabolcs (Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium) bizottsági tagok tekintették meg, s nyilvános előadásra egyhangúlag alkalmasnak találták azzal, hogy „a 623. sz. feliratból az »apostoli« szó kihagyandó”, s csak 16 éven felülieknek vetíthető. „A bizottság a korlátozást azért rendelte el, mert a film megtekintése a 16 éven aluliak erkölcsi érzékére károsan hatna” – indokolták döntésüket. Az UFA-nak 269,30 pengő vizsgálati és engedélyokiratok-irat-kiállítási díjat kellett fizetnie, és további 1524,60 pengő illette részéről a Filmipari Alapot, amelyet 1925-ben a magyar filmgyártás elősegítésére hoztak létre. (Ez az összeg a cenzurahivatal gépészenek nagyjából négyhavi fizetése volt; mai értéke több mint másfél millió forint volna.)

Másnap az UFA levélben közölte, „Mellékelten tisztelettel átszarmaztatjuk a Jud Süß c. filmünkben a tekintetes Bizottság által kifogásolt rész kivágását, valamint a kijavított címfeliratok jegyzékét... Tisztelettel kérjük ezek után fenti filmünk engedélyokiratának kiállítását...” A kifogásolt 623. számú feliratot – „Még a császár apostoli felsége sem szent előtte” – teljes egészében eltávolították.

A feliratok között – a fordítást a film beérkezését követően K. Halász Gyula, a Magyar Rádió későbbi műsorigazgatója vállalta el – jócskán találhatunk hangulatkeltő sorokat:

264. Láttam, amikor egy Levy nevű zsidó ellenőrizte a vámházakat, és zsebrevágta a parasztjaink pénzét! (...)

266. A zsidó testőrséget is vett a hercegnek és az erősebb nálad. Okosnak kell lennünk.

267. Olyan okosok mint a zsidók, sose leszünk!

268. Náluk is okosabbnak kell lennünk!

269. Pedig ők nem is okosak, csak ravaszok!

416. Zsidókézbe kerül a tej, a zsír, sőt, a bor, még a gabona is...
417. Nem szólva asszonyainkról és leányainkról.

455. Ha már az alkotmányt nem tartja meg hercegséged, fogadja meg Luther tanácsát:
456. Keresztények, az ördögön kívül nincs nagyobb ellenségeitek a zsidónál!
457. Fogadjátok meg tanácsomat!
458. Pusztítsátok el templomaikat...
459. ...hazug imakönyveiket...
460. Tiltsátok el őket az uzsorától... (...)
462. A zsidó asszonyainkat, leányainkat sem kíméli már! Herceged vessen véget üzelmeinek!

579. Az én lányom nem fog zsidógyerekeknek életet adni!

920. Imádkozol? Csak imádkozz a te Istenedhez!
921. De nekünk is van istenünk – a bosszú istene.
922. Szemet szemért, fogat fogért!

1013. A vádat ismeritek: zsarolás, uzsora, hazaárulás.
1014. De ennél is nagyobb bűnt követett el népünk ellen. (...)
1019. Olvassátok a régi törvényt:
1020. Ha egy zsidó keresztény nővel...
1021. Ha egy zsidó keresztény nővel érintkezik – kötél által végeztesék ki.
1022. Megérdemelt büntetesképen és elrettentő példakép...

1029. Közhírré teszem a nép akarátát:
1030. Minden zsidó 3 napon belül hagyja el Württemberget...
1031. Kelt Stuttgartban, 1738. február 4-én...
1032. Utódjaink ragaszkodjanak e törvényhez...
1033. ...mely vagyonukat, életüket – gyermekeik s unokáik vérét sok veszedelemtől óvja meg.⁸

⁸ MNL OL K 159, 54. csomó. Általános iratok. Mozgóképek ellenőrzési ügyei. 1945. 1–70. 2.

A beharangozókból az alkotás és a színészek méltatása mellett kiemelték, hogy rendkívül erős dráma lévén nem való a serdületlen ifjúságnak; Németországban is csak felnőttek számára engedélyezték megtekintését.⁹

A film „főpróbája” 1941. január 20-án délelőtt volt az UFA által üzemeltetett és akkoriban felújított Uránia moziban, ahol „a megszokottnál jóval nagyobb számú közönség gyűlt össze”.¹⁰ Az igazgatóság gondosan ügyelt arra, hogy a bemutatott darabok művészi értékei tökéletes technikai közvetítéssel érvényesüljenek; a vetítőberendezés a legszélesebb hangskálával és fehér fénnel működött. A sajtó munkatársai és az UFA „legközelebbi budapesti barátai” lélegzet-visszafojtva nézték végig „a hallatlanul érdekes, izgalmas, megrázó hatású drámát”.¹¹ A szélsőjobb oldali napilapokban rajzos hirdetés formájában is felhívták a figyelmet az „Égető problémák izzó légkörű filmóriására”.

A premiért január 23-án tartották; a *Jud Süsst* az Uránia napi három előadásban vetítette február végéig (5, ¼8, ½10, szombat, vasárnap és ünnepnapokon ¾43-kor is). Képes reklámfüzetében úgy fogalmaztak, „Ritkán elevenítette meg a művészet oly világosan érthető módon a zsidóság igazi valóját, mint ez a film”. Dicsérték a színészek játékát: „Werner Krauss Löw rabbi szerepében. Színésztársai csak azon csodálkoztak, hogyan tudja német létére ennyire – zsidóul játszani szerepét?” A kiadványban éttermek, üzletek mellett „a városi telefonokkal felszerelt süllyesztő

⁹ Werner Krauss az új „Jud Süsst”-ben is játszik. *Nemzeti Sport*, XXXIII. évf. 11. szám, 1941. január 19., 6. o.

¹⁰ A Jud Süsst sajtóbemutatója. *Új Magyarorszag*, VIII. évf. 16. szám, 1941. január 21., 6. o.

¹¹ A „Jud Süsst” főpróbája. *Nemzeti Sport*, XXXIII. évf. 13. szám, 1941. január 21., 6. o.

1020. Ha egy zsidó keresztény nővel ...
 1021. Ha egy zsidó keresztény nővel érintkezik - kötélt által végeztessék ki.
 1022. Megérdemelt büntetéseképpen és elrettentő példakép ...
 1023. Csak engedelmes szolgája voltam az én uralkodómnak!
 1024. Nem tehetek arról, hogy a hercegek druló voltak!
 1025. Esküszöm, hogy mindent jóvá teszek!
 1026. Vegyétek el házaimat, pénzesem - csak az életemet hagyjátok meg!
 1027. Ártatlan vagyok!
 1028. Élni akarok! Élni ...
 1029. Kúzhirre teszem a nép akarát!
 1030. Minden zsidó 3 napon belül hagyja el Württemberget ...
 1031. Kelt Stuttgartban, 1738. február 4.én...
 1032. Utódjaink ragaszkodjanak a törvényhez ...
 1033. ... mely vagyonukat, életüket - gyermekeik és unokáik vérért sok szenvedelestől órja meg.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
 K. 159. 54. csomó. 2. 1945.

páholyaival, forgóparkettjével és ragyogó revüműsorával" az éjszaka királynőjeként számon tartott Arizona is hirdette programját.^{12, 13} Az „ízletes, mélynyomású műsorfűzet" hamar népszerűvé vált a nézők körében: „Aki a filmet látta, szívesen hazaviszi magával az ilyen képeslapot, hogy anyagából emlékeit később felújíthassa.”¹⁴

Az UFA január 24-én további 1 db, január 29-én és március 1-én újabb 4-4 db, majd március 28-án pedig még 2 db engedélyokirat kiállítását kérte az OMB-tól. Az engedélyokiratok száma nem feltétlenül egyezik a kópiákéval: ha pendlizték a filmet – azaz egy példányt több (akár három) mozi is játszott azonos napon –, minden vetítőhelyen külön okiratot kellett tartani, és hatósági ellenőrzéskor bemutatni.

Feltehetően egy efféle helyszíni vizsgálat után történt, hogy a Magyar Filmiroda Rt. feliratkészítő üzeme március 6-án levélben közölte az OMB-vel, hogy „a film C. példány kópiájába az Önök által már eredetileg is kifogásolt »apostoli« [pirossal gépelve] szó egy időközben már elbocsájtott alkalmazottunk sajnálatos mulasztása folytán került benyomásra. Fentiek alapján ismételten kijelentjük, hogy hivatkozott ügyből kifolyólag sem az Uránia Filmszínház, sem pedig az UFA Filmipari és Filmkereskedelmi Rt.-t semmiféle felelősség nem terheli.”¹⁵

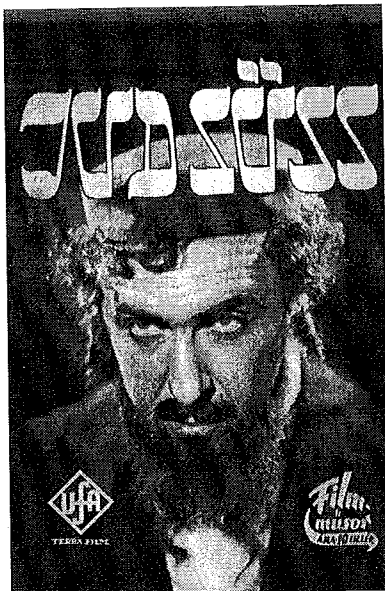
*

¹² Jud Süß. Filmműsor. [16 o.]

¹³ A mulatót üzemeltető Rozsnyai Sándor és Senger Mária (Mici) fia két évvel később öngyilkos lett (Agyonlőtte magát Rozsnyay Sándor és Miss Arizona fia. Magyar Nemzet, VI. évf. 135. szám, 1943. június 17., 7. o.), egyes feltételezések szerint azért, hogy ne kelljen munkaszolgálatra bevonulnia. A házaspár a zsidótörvények kijátszása miatt számos megtorlást szenvedett el.

¹⁴ A „Jud Süß” képes műsorfűzetének sikere. Új Magyarország, VIII. évf. 37. szám, 1941. február 14., 6. o.

¹⁵ MNL OL K 159, 54. csomó. Általános iratok. Mozgóképek ellenőrzési ügyei. 1945. 1–70. 2.

A Jud Süß reklámfüzetének oldalai
(Magyar Nemzeti Filmarchívum könyvtára)

A lapok beszámolóiból egyértelműen kiderül, hogy a filmnek „a bemutatón sikere volt”.¹⁶ A *Népszavában* hozzáfűzték, hogy nem a hasonló című regény feldolgozása: „Az új és meglepő történelmi adatok természetszerűen megszabják a film eszmei és művészi magatartását is. Az egész mű, első képtől a[z] utolsóig, minden ízében az új német szellemiséget sugározza – történelmi kosztümökben. Az alonge-paróka alatt »korszerű« gondolatok kavarognak... a fotográfiák ügyesek, a színészek igyekezettel játszanak s a rendező semmit sem sajnál: még a nyíltszíni akasztást és kínvallatást sem – a siker érdekében. De a film legfőbb vonzóereje az, hogy a néző pontosan, tudhatja: mit fog kapni. És meg is kapja.”¹⁷

A *Pest* „ragyogó tárgyilagosságának” és „káprázatos művészetének” ítélte a filmet, s a legjobb osztályzattal jutalmazta. Úgy látták, Marian alakítása „tele van a frankfurti gettó furcsa becsvágyaival, túlfűtött gesztusaival és mohóságával”.¹⁸

A *Magyarország* a premier napjaiban háromszor is felhívta a figyelmet a *Jud Süß*re. A beharangozó szerint „kétségtelenül elsősorban tanító célzattal készült, rendkívül érdekes és izgalmas szórakozás, hiszen tökéletes történelmi munka és mindvégig érdekfeszítő történet”.¹⁹ Majd „kitűnő” osztályzatot adva számára arról beszéltek, hogy tökéletesre sikerült darab a „zsidók stuttgarti »kalandjának« néhány rettenetes hónapját” mutatja be, és bár a történet

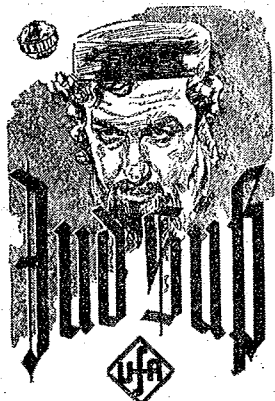
¹⁶ P. P.: Mozi. *Jud Süß*. *Pesti Hírlap*, LXIII. évf. 19. szám, 1941. január 24., 9. o.

¹⁷ H. L.: *Jud Süß*. *Népszava*, LXIX. évf. 20. szám, 1941. január 25., 9. o.

¹⁸ Mai filmkritika. *Jud Süß*. *Pest*, III. évf. 19. szám, 1941. január 24., 6. o.

¹⁹ Az Uránia csütörtöki bemutatója. *Jud Süß*. *Magyarország* (Esti lap), XLVIII. évf. 17. szám, 1941. január 22., 8. o.

**Égető problémák izzó
légkörű filmóriása**

Rendezői VEIT HARLAN

**FERDINAND MARIAN
KRISTINA SÖNDRBAUM
HEINRICH GEORGE
WERNER KRAUSS**

URÁNIA

A film hirdetése A Nép
1941. január 23-i számában

képzeletébe égő produkciót hoztak létre. „Az amerikai filmek vad romantikája találkozik a francia filmművészet

„súlyos, sötét és problémákkal nehéz; de a film feledhetetlen”.²⁰ Harmadszor az alkotókat dicsérték; a rendező „igen figyelemreméltó történelemhűséggel oldotta meg igen nehéz feladatát”, s a propagandajellegén túl „rendkívül érdekes, izgalmas és meg szívlelendő alkotás” került ki a keze alól.²¹

A *Magyar Nemzet* távirati stílusban értékelte a *Jud Süsst*: „Antiszemita propagandafilm. A propaganda művészetének szabályai szerint, nagy felkészültséggel, dinamikus lendülettel alkotva”; a színészek jól játszanak benne, s szokatlan részlet a „két akasztás, annak minden bonyolult részleteivel. Ilyen se volt még filmen.”²²

A *Pester Lloyd* kritikusa úgy látta, a *Jud Süss* alkotói kihasználták a témában rejlő propagandalehetőségeket, s a néző

²⁰ Jud Süß. *Magyarország* (Esti lap), XLVIII. évf. 19. szám, 1941. január 24., 8. o.

²¹ Három filmbemutató. *Jud Süss. Magyarország* (Reggeli lap), XLVIII. évf. 20. szám, 1941. január 25., 8. o.

²² I. M.: Bemutató az Urániában: *Jud Süss. Magyar Nemzet*, IV. évf. 19. szám, 1941. január 24., 8. o.

kíméletlen realizmusával és bizonyos német filmekre jellemző bensőségességgel, s áll össze olyan megrázó egészszé, amelyben az elementáris ellentétek elképesztő hévvel ütköznek. (...) A professzionális színészi és rendezői munka az olykor szürreálisnak ható – és az elérni kívánt hatást még éppen nem befolyásoló – képeket is elfeledteti.”²³

A szélsőjobboldali lapok egytől egyig lelkesen üdvözölték a darabot. Az *Új Magyarország* a bemutató napján egyoldalas vezércikkben mutatta be a cselekmény történelmi hátterét. „A németek halálos ellenségeiktől, a mindent megromtó, megfertőző zsidó film- és színművésztől sokat tanultak, ma már többet tudnak, mint mestereik s most ugyanazokkal az eszközökkel, amelyekkel ezek a weimari Németország erkölcsi, társadalmi, irodalmi lezülléséhez, anarhiájához [sic!] a döntő lökést adták, most ugyanezekkel fizetnek nekik vissza: a zsidóság legmélyebb, legsötétebb énjének könyörtelen művészi leleplezésével, feltárásával.”²⁴

A *Függetlenség* cikkírója azzal kezdte a méltatását, hogy tíz évvel korábban nem mutatták volna be, s ha akkor elismerő szót írnak róla, felekezet elleni izgatásért követelnek

²³ K.: Film. *Jud Süß. Pester Lloyd*, LXXXVIII. évf. 19. szám, 1941. január 24., 9. o. Az idézetet Hulley Orsolya fordította. Az eredeti szöveg: „Die wilde Romantik amerikanischer, gepaart mit der in einzelnen Szenen noch gesteigerten schonungslosen Realistik französischer Filmkunst erscheint hier mit der leisen Innigkeit mancher deutschen Filme zu einem gewaltigen Ganzen vereint, in dem elementare Gegensätze mit ungeheurer Wucht aufeinanderprallen. (...) Das überlegene Können von Regie und Darstellung läßt selbst die Surrealistik einzelner Bilder vergessen, die wohl die oberste Grenze dessen erreichen, was gewagt werden kann, ohne die ziel-sichere Wirkung, die das Hauptkennzeichen dieses Films bildet, zu gefährden.”

²⁴ A herceg és zsidaja. *Új Magyarország*, VIII. évf. 18. szám, 1941. január 23., 1. o.

eljárást ellenük. „Akkoriban őrzöngve méltatlankodó teljes sajtókórus rohant volna rá a vakmerőre, aki eljátszotta, csinálta, fotografálta, vetítette és főként megnézte a filmet. Mert sohase feledjük, hogy volt idő, amikor a Jud Süss-ök kipellengérezése lázításnak, a zsidó uzsora elleni tiltakozás a konszolidáció veszélyeztetésének és az igazság emlegetése az emberi méltóság megtiprásának számított.” Úgy vélte, a népek kifosztása, a becsületesek és az igazak félreállítása, a régi uralkodó osztályok korrumpálása és a Pénz diktatúrájának kegyetlen uralma nem csak a vásznon látható. „... azt kérdezzük: hol láttuk már ezt a filmet? Hol éltük végig ezt a romlást, elnyomást, és hol láttuk már ezeket az emberfigurákat? Egy másik életünkben, amelyre csak úgy emlékezünk, mint az álomra, vagy itt, magunk hazájában, magunk sorsában, magunk szenvedésében? Vajjon nem láttuk-e mi is ezt a barbár, batyus, pájeszos tömeget, amely úgy özönlött be Vereckén, mint egykor a megnyitott stuttgarti városkapun. Nem láttuk már valahol ezt a Süss zsidót, aki leveti a kaftánt, leborotváltatja a szakállát, hogy holnap allonge-parókában, szmokingban, vagy zergetollas kalapban jelenjék meg, esetleg mint államminiszter, esetleg, mint vezérigazgató.”

A cikk szerzője hallani vélte a halott Magyarország kadavere fölött megszólaló őrzöngő héber diadalmi éneket. Arra a kérdésre, hogy játék vagy valóság-e a film, úgy felel, „Mégis csak játék kell, hogy legyen, mert a mi tragédiánkban még nincs meg az a végső igazságtétel, ami a filmen bekövetkezik. A mi Oppenheimerjeink még mindenestre itt vannak, legfeljebb egy-egy Aladárt és Edömért szerződtetnek további házi használatra. A mozitrösztös zsidaink még mindig nem engedik, hogy ezt a művészi filmremeket lejátsszák minden moziban, minden kis vidéki

faluban, hogy az igazság és a művészet ereje belesikoltson, hörögje a még mindig alvók fülébe: Magyarok! Ez a mi sorsunk is és minden nép sorsa, amely nem tudja kivetni magából az idegen mérget.” A moziban felhangzott tapsvihart a szabadság első fuvallatának gondolta.²⁵

A *Virradat* kissé túlszólított sürgöny filmkritikájában a szezon legtöbbet vitatott alkotását úgy ajánlja a nézők figyelmébe, hogy abban a „Gyűjtőzsinór izzásának lenyűgöző izgalma pattanásig feszíti, korbácsolja az idegeket és a szenvedélyeket egy visszautasíthatatlan vádbeszéd mementójának biblikus erejű robbanásáig”.²⁶

Ugyane lapszámban részletesen is elemzik a *Jud Süsst*. „Történelmi film, minden kép történelmi adat és történelmi anyag. Maga a megfilmesített valóság. Egy megminiszteresült zsidó határtalan aljassága, tündöklése, bukása és akasztófán való felmagasztalása”, amely a német filmművészet leghatalmasabb, legcsodálatosabb és legművészebb produkciója. A szerző megemlíti, hogy három újság nem volt hajlandó hasábjain a film hirdetését megjelentetni. „Az egyik volt az *Esti Kurir*? Ez – nemdebár? – természetes... Az *Esti Kurirtól* igazán nem várhatjuk, hogy bemutassa a zsidót olyannak, mint amilyen, mert ebben az esetben mit mondanának a Rombach-utcai fajtestvérek?... A másik karakán lap volt az *Ujság*. Ez – ugyancsak nemdebár? – szintén természetes... Az *Ujságtól* sem várhatjuk el, hogy bemutassa a zsidót a maga fertelmes valóságában, mert ebben az esetben mit mondanának [sic!] a Szabadság-téri tőzsedügynökök?...” A harmadik lap a *Magyar Nemzet* volt, amelyik „azért harcol, hogy »Magyarország

²⁵ M. L.: Jud Süss. *Függetlenség*, IX. évf. 21. szám, 1941. január 26., 6. o.

²⁶ Sürgöny filmkritikák. *Virradat*, VI. évf. 4. szám, 1941. január 27., 4. o.

magyar ország maradjon». A törzsökösök lapja. Az »antisemita«. A »keresztény« Magyar Nemzet. Amelyik a magyarkodás lépveszélyével akarja fogni a jámbor, balek magyar előfizetőket, hogy e magyarkodása leple alatt marja a nyilast és védje a zsidót.”²⁷

A három lap bojkottja miatt A *Nép*ben is megjelent egy Shakespeare-idézetekkel színesített felháborodás: „...a lélek redői között más húzódik meg, mint amit az arcra mázolt nemzeti szín hirdet. A nagy sujtásos és vitézkötéses köntös alól kikandikál a cicesz. Sátoros ünnepek, vagy a maihoz hasonló esetek alkalmából aztán felköti a fejre és a kezekre.”²⁸

A *Berliner Börsen-Zeitung* beszámolt a budapesti premierről, kiemelve, hogy a magyar lapok ismertették a *Jud Süsst*, s a nacionalista sajtótermékek hangsúlyozták népszerűségi értékét és „átütő erejű művészi hatását”. Budapesten „nagyon jól megértik a film tartalmát és jelentőségét”.²⁹

A *Magyar Zsidók Lapja* egy héttel a bemutató után „antiszemita propagandaфильmnek” nevezte a *Jud Süsst*. Úgy vélték, „a történelem máig is meg nem szűnő véres eseményeiből, egyéni és tömegbűncselekményeiből bármelyik faj, felekezet, nemzet ellen lehet propagandaфильmet készíteni. A bankárok sem mind zsidók voltak és a zsidók sem voltak valamennyien bankárok. A *Jud Süss* korában Rembrandt az amsterdami gettóban kiváló szellemű rabikkal barátkozott, akiket örökbecsű portrékon is megörö-

²⁷ A *Jud Süss* és a *Magyar Nemzet*. *Virradat*, VI. évf. 4. szám, 1941. január 27., 3. o.

²⁸ Egy mozikkritika margójára. A *Nép*, III. évf. 5. szám, 1941. január 30., 5. o.

²⁹ A *Jud Süss* budapesti bemutatójának berlini visszhangja. *Magyarság*, XXII. évf. 11. szám, 1941. január 26., 12. o.

JUD SÜSS 1941

Karikatúra a Pesti Újság 1941. február 4-i számában³⁰

kített. A középkor és újkor fejedelmei és pápái szívesen gyógykezelgették magukat zsidó orvosokkal. A történelemből a becsületes, a derék és hűséges, önfeláldozó zsidó képe még erősebben világít ki, mint a zsidó eltévelyedése. És a zsidóság többezer éves élete mindenestre ékesen szól amellett, hogy a zsidóság erényei felülhaladták a hibáit. És ez a mult sokkal nagyobb propaganda a zsidóság mellett, mint akármilyen film, amellyel lehet esetleg tömegszenvédeleyeket felkavarni, de az igazságot elhomályosítani nem lehet.”³¹

³⁰ Másnap válaszként, „Az álarc mögött” címmel a *8 Órai Újság* ellenkarikatúrát közölt, amelyen egy mellén nyilaskeresztet viselő, természetes öklén bokszert hordó, vicsorgó alak leveszi „Alkotmányhűség” feliratú maszkját.

³¹ Glosszák a hétről. *Jud Süss*. A *Magyar Zsidók Lapja*, III. évf. 5. szám, 1941. január 30., 2. o.

Az *Orthodox Zsidó Újság* nem a filmről írt, mondván, „egyes jeleneteit ábrázoló képek kirívó tendenciája minden kommentárt fölöslegessé tesz”, hanem az alapul szolgáló eseményeket boncolgatta. Állította, Süss Oppenheimernek „egykorú arcképén” nincs zsidó jellegű arca, inkább 18. századi ínyencet vagy földesurat mutat, s Lehmann feldolgozásában élete végén „lelkileg összeroppan és megtér I’tenhez”.³²

Az *Új Magyarországnak* reagáltak „a bűnök magyarázatára enyhítő körülményeket kereső” zsidó hetilap írására. „Nem találunk ők a Jud Süss arculatában egyetlen viszsztatásító vonást, viselt dolgaiban semmi meghökkentőt. Védelmében még azt is felhozzák, hogy tulajdonképpen félvér volt s apja nem a »művészi hajlamú« vándorszínész, hanem egy heidelbergi katonatiszt, csak anyja származott a választott népből. El tudjuk képzelni (hogya ez az óvatos kijelentés igaz) mennyivel lett volna hitványabb, kapzsibb, ha nem ötven-, de százszázalékos zsidó.”³³

Több lap is közölt olvasói levélnek beállított írást a filmmel kapcsolatban. A *Függetlenségben* több ezer főiskolai hallgató nevében néhány „aláíró” követelte, hogy a *Jud Süss* ne tűnjön el a filmszínházak műsoráról. „...a pesti mozisok, sőt a vidéki mozik is idegenkednek, sőt kifejezetten fázni a filmtől, nem akarják, vagy nem merik műsorra tűzni a zsidóközönség esetleges későbbi bojkottja miatt. Pedig ez alatt a két hét alatt csak a fővárosban és itt is csak a vagyonosabb keresztényeknek volt és van módjukban végignézni ezt a filmet. A szegényebb magyar nép-

³² „Jud Süss” – Budapest. *Orthodox Zsidó Újság*, III. évf. 5–6. szám, 1941. február 1., 4. o.

³³ Rokonszenves vonásokat fedez fel... *Új Magyarorszag*, VIII. évf. 28. szám, 1941. február 4., 2. o.

rétegek, akik pedig oly sokat okulhatnak ebből a történelmi filmből, csak az újság-cikkek alapján tudnak arról, hogy ez a film elkészült és bemutatták. Sürgősen segíteni kellene ezen a furcsa helyzeten, a filmet látnia kell ebben az országban másoknak is, nemcsak az Uránia-mozi jól szituált keresztény törzsközönségének. Olcsó helyárrakkal kellene Pesten és vidéken műsoron tartani, hogy szemléltető módon lássa az ország szerényebb anyagi felkészültségű rétege is a zsidóság kártevéseit. A kispolgárság és a munkásemberek éppúgy érdeklődnek ez után a film után, mint az egyetemi hallgatók ezrei, akik egyaránt képtelenek megfizetni a 2–3 pengőös helyárrakat.” Ha nem így cselekednek, megint csak a Jud Süssök győznek majd, és a markukba nevetnek.³⁴

A *Pesti Újságban* „a diákság” az – 1940. november 7-én bemutatott – *Rotschild családhoz* hasonlította, amelynek vetítését a zsidóság lehetetlenítette el, s most ugyanez a veszély fenyeget a *Jud Süss* esetében. Pedig a filmnek a zsidó sajtó acsarkodása ellenére óriási sikere van, zsúfolt sorok állnak a pénztárnál, csak a baj az, hogy egy mozi játssza, s a következő bemutatóra kötött szerződésük miatt rövidesen leveszik a műsorról. „Ez igen szomorú helyzet! Eddig két hét alatt éppen csak hogy a vagyonosabb pesti keresztényeknek volt módjukban végignézni a filmet. A szegé-

Egy dob-utcai péküzlet
táblája az ismert
moziplakát nyomán:

**JUD SÜSS
MACESZT!**

Karikatúra a Drótkéfe
1941. január 31-i számában

³⁴ A Jud Süss és a mozik. *Függetlenség*, IX. évf. 25. szám, 1941. január 31., 4. o.

nyebb magyar néprétegek, akiknek tulajdonképpen szól (mert minket a középosztályt már nem kell meggyőzni, mi már tudjuk, hogy a Jud Süsseket mit jelentenek!), nem láthatják a filmet.”³⁵

A filmmel többször foglalkozó *Új Magyarország* – számos korabeli lapéhoz hasonlóan névtelen – újságírója úgy vélte, hiába a *Jud Süss*, „a zsidók nem fognak szembenézni saját faji tulajdonságaikkal, nem ismerik meg önnön hibáikat, nem mennek el a moziba, ahol tükröt tart elébük a film művészeté”. Ebben a bojkottban több „objektív” sajtóorgánium is őket segíti, „mert se hirdetést, se méltatást” nem közölnek az alkotásról. A *Rotschild család* után a *Jud Süss*-szel szemben is működik már „a zsidó hideg terror”, s Budapest után vidéken is jégre teszik a filmet. „Kölcsönzők, filmkereskedők és egyéb más szervezetük révén következetesen elvágják a magyar vidéket attól, hogy ez a »métely« az ország városaiban elvégezze feladatát.” Szervezkedéssel, agitálással fenyegetik a vidéki mozisokat, és piacra dobhatnak valami új „pest-hortobágyi álmagyar filmet, hangos cigánymuzsikával, ripityommal és hejretyutyuval”.³⁶

Papp Józseftől, aki – 1941. szeptemberi kiválásáig – a Nyilaskeresztes Párt országgyűlési képviselője volt, egy néző megkérdezte az Uránia mozi előtt: „»maguk mikor csinálják azt meg, ami ebben a filmben van?« Még akkor nem tudtam, hogy mit tartalmaz a film, csak a tolongó tömegben visszaszóltam, hogy: nemsokára.” Aztán tovább gondolkodott a mikoron, amire könnyen válaszolt. „Mondhatnám feleletként azt is, hogy a III. zsidótörvény és egyben

³⁵ Tartsák műsoron a Jud Süsst – követeli a diákság. *Pesti Újság*, III. évf. 24. szám, 1941. január 30., [6. o.].

³⁶ A bolygó Jud Süss-nek nincs szerencséje Pesten... *Új Magyarország*, VIII. évf. 25. szám, 1941. január 31., 6. o.

az utolsó is, amely hivatott lesz véget vetni ennek a fertőző zsidó szellemnek, amely uralni akarja a magyarságot is.” Hangsúlyozta, hogy cselekedni kell. „Anyák! Apák. Óvjátok gyermekeiteket a Jud Süss-öktől. Ne engedjétek, hogy megfertőzze őket!” Szent keresztes hadjáratra hívott fel. „Győzni fogunk!”³⁷ A *Magyarság Útja* ugyane számában, egy hasábbal jobbra azon háborogtak, hogy a „fertelmes zsidó alakot” fülön fogó német művet a *Magyar Nemzet* antiszemita propagandának nevezte; „Furcsa egy lapcím egy ilyenfajta bogarász ujság számára az, amikor mindig a zsidókért ájúldozik...”³⁸ pár oldallal később pedig azt hangsúlyozták, „A Jud Süss néhány nap alatt fogalomná lett. A film közönség sikere példátlan, ami indokolatlanná teszi keresztény mozisok bojkottfélelmét. Erről a filmről nem kell írni, egyszerűen meg kell nézni.”³⁹

A *Magyarság* először a bemutató előtt két nappal közölt hazai történelmi példákkal díszített kedvcsinálót: „Amikor lepereg előttünk, hogy Süss zsidó miként jutott a pénz erejével az uralkodóherceg kegyeibe, miként fonta be, és amikor hatalommá lett, *hogyan zsákmányolta ki a népet*, *hogyan kegyetlenkedett*, *akasztatott*, eszünkbe jut a magyarországi liberalizmus korszaka, a gazdasági, majd a kommun alatt a teljes politikai hatalom birtoklása, amikor a Samuelliék, a Kohn-Kerekesek és a többi zsidó népbiztosok és terrorfőnökök a magyarok százait küldték bitóra.”⁴⁰

³⁷ Papp József: A magyar Jud Süssöket mikor győzzük le. *Magyarság Útja*, IV. évf. 5. szám, 1941. január 31., 4. o.

³⁸ Heti csokor. *Magyarság Útja*, IV. évf. 5. szám, 1941. január 31., 4. o.

³⁹ Film. *Magyarság Útja*, IV. évf. 5. szám, 1941. január 31., 7. o.

⁴⁰ Somody István: A zsidóság igazi arca – a mozivásznnon. *Magyarság*, XXII. évf. 6. szám, 1941. január 21., 7. o.

A premier másnapján újabb méltatás jelent meg a lapban: „Ez a film a nemzeti állam eszméit és hagyományait aláásó zsidóság aknamunkáját mutatja be. A nemzeti eszme és a zsidóság között áthidalhatatlan az ellentét. Ahogy egy csepp tengervízben benne van az egész óceán, úgy a hírhedt *Jud Süß élete is magába foglalja a zsidóság minden sóvárgását a hatalom és a keresztényeken való uralkodás iránt. Az ellentéteket nem lehet áthidalni, mert ha valaki megpróbálta azt, következménye mindig polgárháború, forradalom, gazdasági válság és végül a zsidóság uralma lett.*”⁴¹

Majd keresztény körökben tomboló sikerről, osztatlan tetszésről számolt be, a zsidók „orrlógatása” és elégedetlenkedése mellett. „E pillanatban nem akarunk kitérni arra a zsidó ostobaságra, hogy ezt a bizonyos *Jud Süß*-t, a zsidóság legfertelmesebb bűneinek: a mértéktelen pénzsóvárságnak, a kéjenckedésnek és a kegyetlenkedésnek ezt a megtestesítőjét valójában egy fajvédő zsidó író, Feuchtwanger horgászta ki a zsidó történetek mocsarából. Utána zsidó filmesek glorifikálták ezt a szennyes alakot, akinek akasztófán való végét földkerekségszerte megkönnyezték a *beugratott* mozilátogatók.” De immár a németek „történeti hűségnek megfelelően”, „tárgyilagossággal” mutatják be azt. A „zsidócikkek”, amelyek mentegetik az elvetemült figurát, valójában gyűlöletesebb portrét adnak erről a „nyomorult zsidóról” mosakodás közben, mint a film – írták.⁴²

Ugyane számban „Őszinte hazafias tisztelettel, jobboldali testvéri köszöntéssel” több tízezer főiskolai hallgató,

⁴¹ g. I.: *Jud Süß. Magyarság*, XXII. évf. 9. szám, 1941. január 24., 9. o.

⁴² „*Jud Süß igazi arca*”. *Magyarság*, XXII. évf. 17. szám, 1941. február 2., 8. o.

köztisztviselő, ügyvéd, postás, vasutas, orvos, mérnök, katona és rendőr nevében küldött nézői levelet is közöltek: „A *Jud Süß* remek német film, egész Budapest keresztény társadalmát valósággal lázba hozta. Bármint acsarkodik is a zsidó sajtó, a filmnek óriási sikere van, a közönség véresre tapsolja a tenyerét, valósággal tombol. (...) attól tartunk, hogy a *Jud Süß* rövidesen lekerül a műsorról és a még mindig basáskodó pesti filmfront liberális zsidó felfogású összetétele miatt – amely ebben a filmben csak a »propagandát« látja, de nem a magyarság sorsát is – többet sem a fővárosban, sem a vidéken előadásra nem kerülhet!” A három aláíró úgy vélte, a szegényebb néprétegek nem láthatják a darabot, ezért az Urániának legalább egy hónapig műsoron kellene tartani, 50-60 filléres helyárrakkal, vagy kibérelnie 10 kismozit a „perifériákon”, hogy a kispolgárság és a munkás emberek is hozzájuthassanak a filmhez. A *Magyarság* megnyugtatta a levélírókat, csak a zsidók híresztelik, hogy a *Jud Süß* lekerül a műsorról, néhány hétig biztosan vetíti majd az Uránia. Kedvezményt – elsőhetes filmszínház lévén – belügyminiszteri rendelet miatt nem adhat, de a későbbiekben utánjátszó mozikba kerül a darab, kispénzüeknek is lehetőségük lesz megnézni, s azt követően „jelentősen megváltozik a felfogásuk”.⁴³ Egy szedésből kimaradt mondat miatti félreértés tisztázása okán néhány nappal később újra kitértek rá; úgy látták, a szélsőjobboldali tömegeket nem kell meggyőzni a zsidókérdés fontosságáról, azonban lényeges, hogy „a közömbösök és a zsidóbarátok nézzék

⁴³ S. I.: Ostrom alatt a *Jud Süß*. A kispénzű tömegeket is hozzájuttatják a zsidó üzemeket leleplező filmalkotáshoz. *Magyarság*, XXII. évf. 17. szám, 1941. február 2., 12. o.

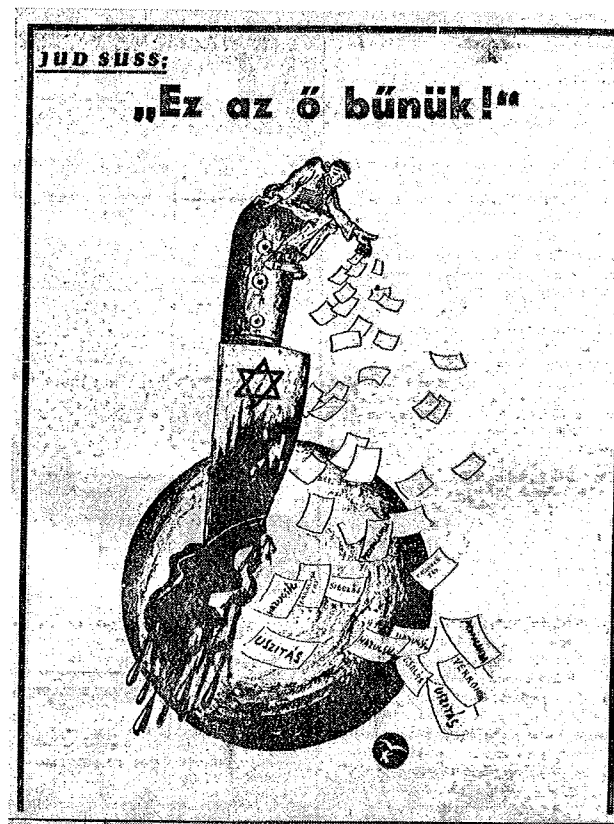
meg a filmet, hogy *előttük is világos legyen a zsidók erőszakos hatalomratörése és kiuzsorázó politikája*”.⁴⁴

A film „mágnesként vonzotta” a nézők tízezreit: „Az Uránia-filmszínház pénztárainál hetek óta tolong a közönség, a jegyek nagyrésze elővételben kerül eladásra és a későn érkezők gyakran még örülnek, ha pótszékert kaphatnak.” S annak ellenére, hogy az UFA moziját „egy tekintélyes számú széles réteg” régóta bojkottálta, a *Jud Süss*re nemcsak a keresztény közönség váltott jegyet, hanem a „másik réteg” is.⁴⁵

A *Nemzetőr* felróta a mozisoknak, hogy az Uránia-beli nagy siker ellenére nem kapkodnak a filmért. „– *Nem merem megbántani közönségem érzékenységét*” – idézi egyiküket. Mint közölték, Budapesten csak a Tiszti Kaszinó, a budai Simplon és a kis Tátra kötötte le a filmet, s talán átkerül Budára egy nagyobb moziba is. Vidéken és a viszcacsatolt területeken pedig sorrendben az alábbi települések mozgóképszínházai jelentették be rá igényüket: Kispest, Szeged, Kecskemét, Szentés, Soroksár, Kaposvár, Csepel, Dunaszerdahely, Debrecen, Ózd, Diósgyőr, Nagykörös, Komárom, Léva, Nagysurány, Eger, Nyíregyháza, Nagyszöllös, Bustyaháza, Körösmező, Szekszárd, Tolna, Bonyhád, Siklós, Rákosszentmihály, Sopronbánfalva, Gödöllő, Görbehalom, Aknaszlatina, Kaba, Arkány, Miskolc, Budafok, Sátoraljaújhely, Rahó, Székesfehérvár, Békéscsaba, Ajka, Várpalota, Szombathely, Balatonfüred, Szentendre, Szászrégen, Nagyszalonta, Beszterce, Marosvásárhely, Székelyudvarhely és Keresztúr, Kolozsvár, Kassa,

⁴⁴ Zsidóbarátok is nézzék meg a *Jud Süsst*. *Magyarság*, XXII. évf. 19. szám, 1941. február 5., 9. o.

⁴⁵ A „*Jud Süss*” sikere. *Új Magyarság*, VIII. évf. 28. szám, 1941. február 4., 6. o.

Karikatúra a *Magyarság* Útja
1941. február 7-i számában

Szatmárnémeti, Budatétény, Hegyeshalom, Mezőhegyes, Fülek, Budakeszi, Vasas, Piliscsaba, Felsőgöd, Solt, Győr, Hajdúszoboszló, Hatvan, Csillaghegy, Szigetvár, Sasshalom, Veszprém, Felsőgalla, Kistelek, Törökbálint, Szamosújvár, Bethlen, Rákócscsaba. „*Nyiltszini tapsok kísérik a film egyes jeleneteit, különösen azokat a helyeket, ahol a keresztény*

és zsidó világnézet különbsége tűnik ki, vagy amikor lehull a lepel a zsidó lelkiség rejtett szándékairól, nem is szólva, amikor az igazság elindul útjára.”⁴⁶

A *Völkischer Beobachter*, a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt hivatalos lapja hosszabb beszámolót közölt a film itteni sikeréről. „Előadásról-előadásra táblás házat ér meg ez a darab, estéről-estére itt még soha át nem élt tet-szészviharok töltik meg a termet és a nézőközönség zajosan tüntet egy népnek zsidó parazitái ellen vívott, vászonra vetített harca mellett. (...) Stuttgartnak... sorsát a magyar néző saját országa sorsaként éli át. Azokat a *gettóhordákat*, amelyek az emancipációval kapcsolatban betörték a városokba, a *keletről érkezett kaftánviselőket* túllontúl jól ismeri saját mindennapi életéből. Nem ugyanazok-e a filmnek piszkos, gajdoló zsidói, mint azok a zsidók, akik még ma is Budapestnek egész városrészeit csúfítják el.” A budapestiek felismerik a „Dohány-utcai bóchereket, a Dob-utcai ócskaruhakereskedőket, a Király-utca piszkos zsidó alak-jait”, de az asszimiláltakat is, akik levágatták a pajeszt, és a kaftánt szolid városi ruhára cserélték.

A magyarok Jud Süsse, a „tolvaj, fajgyalázó zsidó” Fortunatus Imre – eredeti nevén Glück Salamon –, II. Lajos kincstárnoka csak abban különbözött Oppenheimertől, hogy nem végezte bitófán. Ezért a stuttgartiak „diadalér-zetét és elégtételét magáévá tette a budapesti nézőközön-ség”, amikor Süsst felakasztották, s zúgva követelték: „*Ki velük Magyarországból is!*” Esténként felzaklatott lélekkel távoznak a nézők, vannak, akik többször is jegyet váltá-nak. „A filmszínház sötétjében tapsban és kiáltásban juttatják

⁴⁶ Megbukott a szabotázs a Jud Süss ellen. 70 mozi fogja játszani or-szágszerte a zsidóságról szóló kitűnő filmet. *Nemzetőr*, III. évf. 5. szám, 1941. február 3., 4. o.

kifejezésre azt, ami a szívüket nyomja, amit a zsidó munkaadó-nak, háziuruknak vagy uzsorásuknak szeretnének az arcukba ki-abálni, amit azonban nem tehetnek meg. A nép, a magyar nép, a műhelyek, a gyárak és a főiskolák népe, a zsidó problémát a maga egész mélységében és jelentőségében felismerte...”⁴⁷

Az *Új Magyarországnak* reagáltak a „zsidó lapok” beszámolóira is, amelyekben „lassacskán bebizonyítják, hogy Oppenheimer voltaképpen ércjellem volt, tisztessége pe-dig olyan makulátlan, hogy egyenesen márványba kíván-kozik. Ma már ott tartanak, hogy egyik hirtelen megsze-lídült hitközségi ellenzéki lapocskát az írja a felakasztott Jud Süssről: mindaz, amit elkövetett, csupán »emberi gyarlóság, amit meg kellene érteni.«...” S ők, akik annak idején „diktatori hatalommal tálalták fel Kabos Kazár-ut-cai makogó humorát, Szőke Szakállt, meg a többieket”, fölényeskednek, hogy vidéken „az értelem homályosabb, mint a Dob-utcában”.⁴⁸

A *Pesti Újság* a film jelentőségét hangsúlyozva úgy dön-tött, megakadályozza, hogy a *Jud Süss* – a *Rotschild csa-ládnak* hasonlóan, amelyet a 600 magyarországi moziból csak három tűzte műsorára „a zsidótörvény korának leg-nagyobb dicsőségére” – gyorsan eltűnjön a süllyesztőben. Közbenjárásukra, az UFA igazgatóságával kötött megál-lapodás értelmében, kevéssel az Uránia-beli premier után Pestszenterzsébeten is bemutatták. „A munkásvárosban órák alatt elterjedt az esemény híre. Az emberek alig tették le a szerszámot, éppen hogy rendbehozták magukat, má-ris siettek az előadásra.”

⁴⁷ A magyarországi Glück-Fortunatus Salamon és a stuttgarti Jud Süss. *Magyarság*, XXII. évf. 23. szám, 1941. február 9., 12. o.

⁴⁸ Ha még sokáig tart a vita a Jud Süss körül... *Új Magyarorság*, VIII. évf. 34. szám, 1941. február 11., 2. o.

Február 5-én Maróthy Károly, a lap főszerkesztője, továbbá Matolcsy Mátyás, Abonyi Ferenc, Zsámboki Pál és Kuhajda Vilmos nyilaskeresztes párti képviselők személyes jelenlétükkel erősítették a film „pestkörnyéki bevonulását”.⁴⁹ „Egy színmagyar olvasó” a 8 Órai Újságnak küldött levelében arról számolt be, hogy „antantszijas, egyenruhás, nyilaskeresztes legények sorfalát” látta a bejáratnál. „A sorfal komor karlendítéssel köszönti az arra járókat. Valami harsogó nyilas propagandának vagyunk tanúi az Árpád-mozinál.”⁵⁰ Három nap múlva egy „Ellenzéki ősnilyas, aki tudja, mit csinál” tollából afféle fricskaválaszt közölt a lap, amely szerint „képviselői deputációs demonstrifikáció” esetén – ilyen Kispesten is történt a filmet vetítő mozi előtt – dukál a karlegyintés. Ezt nem tiltja semmiféle kormánybiztossági intézkedés, sőt ha ez elmarad, Nagy Fontosságú Ügyről lévén szó, vizsgálat szükséges, amelynek végén a „Lengetés Mulasztását Elbíráló Tisztség Cipelő Férfiak és Nők Közös Nagy Bizottsága” hoz jogerős döntést.⁵¹ A *Jud Süss*nek Pestszenterzsébeten 10 nap alatt 25 000 látogatója volt.⁵²

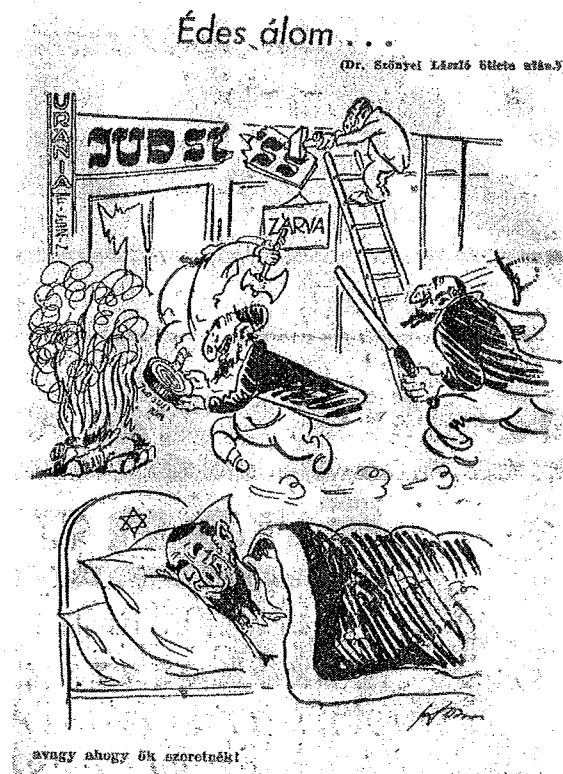
Február közepén a szélsőjobb oldali lapokban a *Jud Süss* forgalmazási eredményét is taglalták. Roskadásig tömött nézőterek, elővételben eladott jegyek kísérik a filmet; az Urániában három hét alatt közel 61 000-en nézték meg.

⁴⁹ A Pesti Újság közbenjárására: Pesterzsébeten a fővárossal egyidőben mutatták be a „Jud Süss”-t. *Pesti Újság*, III. évf. 29. szám, 1941. február 6., 5. o.

⁵⁰ Karlendítő sorfal a mozi előtt. 8 Órai Újság, XXVII. évf. 35. szám, 1941. február 12., 5. o.

⁵¹ Volt-e karlódítás, vagy nem volt? 8 Órai Újság, XXVII. évf. 38. szám, 1941. február 15., 2. o.

⁵² Eddig kétszáz mozi tűzte műsorára a Jud Süss-t. *Pesti Újság*, III. évf. 35. szám, 1941. február 13., 5. o.

Karikatúra a Pesti Újság 1941. február 11-i számában

A vidék is fölébredt, „Eddig százötven mozi kötötte le a filmet, a Rotschildokat pedig közel száz”, ám a jelentős számú zsidók lakta városokat nem találjuk a listán; a mozitulajdonosok még mindig a Jud Süssök karmaiban vannak – olvashatjuk.⁵³

⁵³ Százötven magyar mozi tűzi műsorára a Jud Süss-t. *Függetlenség*, IX. évf. 35. szám, 1941. február 12., 6. o.

A „zsidó lapokat” idézi *A Nép* is: amazokban megírták, hogy a *Jud Süsst* 70 mozi akarja játszani, de ezek közül csak három budapesti. S „a főváros óriási többségben keresztény lakóinak még nem teljesen egyezik az ízlése *Sashalom, Fülel, Kaba, Törökbálint, Hegyeshalom stb. publikumáéval*. Arról persze nem ír a zsidó harsona, hogy *Budapest hetven mozijából több mint ötven ma is zsidó kézben van* és hogy ezek a mozisok nem lelkesednek túlságosan egy olyan film megvásárlásáért, amely nyíltan és leplezetlenül vetíti a vázsonra a zsidót a maga valóságában, nempedig idealizált alakjában.” A cikk írója szerint a mozikat ki kell venni a zsidóság kezéből. „Addig is, amíg ez megtörténik, kötelezni kellene minden mozit az országban, hogy bizonyos ideig tartsa műsoron a *Jud Süsst*. Ideje lenne már gondoskodni arról is, hogy ne gazdagítsák a magyar mozilátogatók a külföldi zsidó filmgyárosokat és filmszínészeket! Ma ugyanis a zsidó muzik előszeretettel vásárolnak meg amerikai filmeket, amelyeknek a nyelve ugyan angol, szelleme, előállítói és színészei azonban többnyire zsidók!” Ehhez arra volna szükség, hogy a cenzúra ne engedje zsidó színészek vagy gyártók filmjeit bemutatni.⁵⁴ Néhány oldallal később a lap kabarétréfák stílusában megírt párbeszédet is közölt „Móka Muki” tollából az alábbi felvezetővel: „Jön ki a színházból a Jud Süss közönsége. (Különben mi az, hogy jön? – özőnlik!) Nebich. Itt-ott sanda tekintetű lúdtalp-tulajdonosok is láthatók. Közéjük tartozik *Zucker Izsó* is, aki most lép ki az utcára és jobbra-balra szimatol. De mégis inkább balra. Hamarosan észre is vesz a tömegben egy rokonlelket. Nemcsak a lelkük,

⁵⁴ Jud Süss és a pesti muzik. *A Nép*, III. évf. 7. szám, 1941. február 13., 2. o.

az orruk is rokon. *Traurig* Márkus a lélek- és orr-rokon, a híres textiles.”⁵⁵

A *Magyar Nemzet* februárban közölt részletes kritikát a filmről és a körülötte kialakult helyzetről. Úgy találták, hogy „kétségkívül igen nagy kasszasikerének a titka nem, vagy legalább is nem csak a darab antiszemita iránya, hanem főleg az, hogy a film izgalmasabb az eddigi detektív- és más rémdrámáknál és ezeknél jobban van rendezve”. A nézők társadalmi rétegződése nem figyelhető meg, „A páholyok egy részében is egyszerűbb öltözetű emberek ülnek, mint a jegyszedők elmondják, azért, mert először az olcsóbb jegyeket kapkodják el. A hangulat is más, mint lenni szokott. Máskor a közönség rendszerint símára vasalt arcvonásokkal megy be a moziba és színházba, csupán olyankor figyelhető meg a beözönlő közönség bizonyos feszültsége, ha nem közönyös tárgyú darabról, hanem mondjuk valamilyen előadásról van szó.” Az *Uránia* vetítésenkénti több száz látogatója „szomjasan várja az antiszemita irányú előadást. De mindjárt kezdetben meg lehet állapítani, hogy politikai tendenciája nincs ennek a filmnek”; egyszerűen csak elmesél egy történetet. „...nagy kasszasikerének nem csupán az a magyarázata, hogy Jud Süss brutalitását és a mások borzasztó testi szenvedéseit, észveszejtő kínját hozza elének gondosan kidolgozott, egészen részletes, naturalisztikus ábrázolásban, hanem az is hozzájárul... hogy a felvételek szépek és izgatók.” A tettségnyilvánításokról úgy véli, számos más jelenetnél kevésbé van előtérben annak „antiszemita színezete, hanem inkább csak az, hogy a grand-guignolszerű jelenet felol-

⁵⁵ Móka Muki: Hitsorsosok az *Uránia* előtt. *A Nép*, III. évf. 7. szám, 1941. február 13., 6. o.

dása váltja ki a tapsot". De aztán elismeri, „Részben mindenetre antiszemita jellege van annak a tapsnak, amely Jud Süss felakasztását kíséri". A vetítés után, amikor a közönség „felszedelőzködik és megy kifelé, kitűnő hangulat van a teremben. A férfiak inkább elgondolkodva topognak a kijárat felé sodródó tömegben, viszont a nők mosolygó arccal és csillogó szemekkel tárgyalják, határozottan felélénkülve, a film meséjét." Az Uránia előtt „minden egyes előadás után... nyilas rikkancsok kínálják hetilapjukat és elég sokat adnak el belőle”.⁵⁶

Másnap Papp Antal filmkritikus írt a lapba, miután elkövette azt a meggondolatlanságot, hogy megnézte a *Jud Süsst*. Mindig is bizalmatlan volt a propagandafilmekkel összefüggésben, s ezt most is igazolva látta amiatt, hogy „a nyilas délutáni lap” pályázatot hirdetett, kit mi nyűgözött le legjobban ebben az alkotásban. „...az említett nyájas olvasókat főként raffinált politikai gondolatok ragadták meg s többen érzékeny történeteket meséltek arról, milyen lélegzetállító fordulat állott be lelkükben ennek a filmnek hatására s elhatározták, hogy egy életük, egy haláluk, most már egyedül és végleg a hungarista célokért fognak küzdeni.” Szerinte a film körüli felhajtást mesterségesen fokozzák. „Beszéljük meg a filmcenzúrabizottsággal, csináljunk egy filmet, úgy ahogy ezt csinálták, csak – politika nélkül. Legyen benne *halálsikoly a vakablakban*, *Létra Joe*, *Köpködő Davis* meg a többiek, legyen benne egy kis *Frankenstein*, egy kis *ember vagy szörnyeteg*, egy kis *kongorilla*, tegyünk bele két rész akasztást, meg egy rossz fojtogatási jelenetet s százhuszat tesztek egy ellen, hogy *ugyanabban* a moziban, *ugyanaz* a közönség *ugyanúgy* fog tombolni a

⁵⁶ Jud Süss. *Magyar Nemzet*, IV. évf. 36. szám, 1941. február 13., 9. o.

gyönyörűségtől és ájuldozni a sikertől. (...) Mert ami a nézőtérén történik, az tiszta freudi dolog... A film két legfőbb pólusa nyilván a Jud Süss felakasztása és két meztelen nő mell. E kettő között folyik a másfélórás játék s e kettő tetszett ama bizonyos délutáni lap közönségének is.” Végül megemlítette, hogy bár szokás a filmek könyvváltozatát is piacra dobni a premierrel egy időben – így volt ez például a *Réztábla a kapu alatt* vagy az *Árvíz Indiában* esetében –, ezúttal nem került rá sor. „A film antiszemita. A regény írója... hogy is mondjam csak... nem az, amire az ember azt mondja: jaj de antiszemita!”⁵⁷

A nyilas lapok nem hagyták szó nélkül, hogy a nagy sikerre tekintettel a *Magyar Nemzet* is „beadta a kulcsot”, s kritikát közölt a filmről, holott előzőleg a hirdetését sem fogadta el; mindent elkövetett, hogy a *Jud Süss* lekerüljön a vászonról. „A Magyar Nemzet borzas katonajenőivel és lajosivánaival együtt ismét lekésett”, s büszkén említették meg, hogy a cikkben említett „nyilas rikkancsok” a *Magyarság Útját* árulják.⁵⁸ A lap munkatársa másodszor is megnézte az alkotást, de inkább a közönséget figyelte. „Öröm és élmény volt számunkra figyelni az arcokat, a felgyúló tekinteteket, amint kilobbant az emberekből a felismerés: igen, ilyen a zsidó! A sűrű tapsorkán, ami meg-megújul a film egyes jelenetei alatt, az önfeledt kiáltások, melyek elhagyják a figyelők ajkait, valami csodálatos vallomás a tiszta és becsületes jellem mellett, ugyanakkor elsöprő felháborodás a gettó szennyes aljasságai fölött. Ez a száz-esztendősi történelmi eseményt feltáró kép hus-eleven jel-

⁵⁷ Papp Antal: Különvélemény a propagandafilmről. *Magyar Nemzet*, IV. évf. 37. szám, 1941. február 14., 9. o.

⁵⁸ Körúti espresso. *Magyarság Útja*, IV. évf. 7. szám, 1941. február 14., 2. o.

lemzését adja a mai világnak is.”⁵⁹ Papp Antal kritikájáról külön is megemlékeztek ugyanők, mondván, „Ez a hamis cikk azonban eleven hirdetése, meghirdetése annak, hogy a Magyar Nemzet eszközeiben csöppet sem válogatós, zsidóbarát lap, a Jud Süss-ökhöz húz és nem ahhoz a tisztakeresztény társadalomhoz, amely a filmen kiveti magából a szennyos galiciánereket, minden illatos pereputtyukkal egyetemben...”⁶⁰

Néhány nap múlva a *Virradat*-ban is kikezdték „Kornfeld Mór úr kedvenc lapjának” kritikáját, miszerint a *Jud Süss* nem antiszemita, hanem izgalmas volta miatt népszerű. „Csak éppen azt nem értjük, hogy ha már ilyen vérszomjas ez a pesti publikum, akkor miért nem tombol akkor, amikor a zsidó az ártatlan kovácsot kötteti fel és ha nem antiszemita, akkor miért éppen akkor tör ki a tapsorkán, a felszabadulás, az elégtétel érzése, amikor Süss zsidót szállítják felfelé az akasztóketrecben? És ha nem antiszemita a közönség, akkor miért ismeri el a kornfeldi lap, hogy előadás után tömegével vásárolja a közönség – óh, nem a Népszavát, nem is a Zsidó Szemlét, sőt még csak nem is a Magyar Nemzetet, hanem a – nyilas lapokat?”⁶¹

A *Magyar Lapok* című nagyváradi keresztény politikai újságban február közepén boncolgatták a film Uránia-beli sikerét. „Úgy tolong a nép a színház előcsarnokában, mint ha aranyat osztogatnának.” A cikk szerzője osztotta barátja véleményét, miszerint ez a darab maga az élet. „...benne él, benne zúg, benne dúl legsajátosabb, legfájóbb, legmagyarabb és legkeresztényibb küzdelmünk a népünkre tele-

⁵⁹ A hét krónikája. *Magyarság Útja*, IV. évf. 7. szám, 1941. február 14., 7. o.

⁶⁰ A hét krónikája. *Magyarság Útja*, IV. évf. 8. szám, 1941. február 21., 4. o.

⁶¹ Vigasztaló ének a Süss zsidóról. *Virradat*, VI. évf. 7. szám, 1941. február 17., 3. o.

pedett s an[n]ak gazdasági erejét szívó, erkölcsét rontó zsidósággal szemben.” Föltette a kérdést, hogy vajon mindaz, amit a zsidók a világháború előtti évtizedekben versekben, regényekben, színdarabokban, filmekben, tudományban és képzőművészetben alkottak, nem volt-e ugyancsak propaganda? „A magyar tisztikar valóban olyan könnyelmű, züllött, részeges és erkölcstelen társaság volt-e, mint amilyenek az operettekben m[e]grajzolták? A magyar középosztály tagjai: tisztviselők, tanárok, orvosok valóban olyan pipogya, tehetetlen, félhülye figurák voltak-e, mint ahogy az akkori regényekből élénklépnek...? A magyar paraszt valóban olyan görögábori módon ostoba, vagy alpári módon buta és kegyetlen volt, mint ahogyan őt Bródi [sic!] Sándor és társai elképzelték?” Úgy vélte, a magyar fajt lealacsonyították, beszennyezték, a keresztény szellemet és erkölcsöt megrontották a zsidók, miközben saját magukat feldicsérték.⁶²

A *Magyarságban* megszólalt a „vidéken élő kisember”: „Ráismertem a közöttünk élő Jud Süssökre és mindazok, akik látták, nem csodálkoznak a nemzetiszocialista államok állásfoglalásán, amelyek kiszorították gazdasági életükből a százarcú Jud Süssöket. Az ember lelkiileg teljesen átformálódva hagyja el a mozi nézőterét és egyetlen gondolat ölik az agyába, hogy a *mi Jud Süsseink még mindig itt vannak, itt élnek közöttünk, itt szórják szét az ötezer éves áldatlan, nemzetrontó erkölceiket. Itt élnek közöttünk, itt kartelizálnak és szedik a vámot az államfenntartó, hazát védő magyarok szűkös keresetéből és ők gyalázzák meg asszonyainkat és leányainkat.*” A zsidók hamis és savanyú művészetével gúnyolt magyar paraszt

⁶² Géresy Léber János dr.: Jud Süss. *Magyar Lapok*, X. évf. 38. szám, 1941. február 15., 5. o.

is meglátta tehát mindezt. „A film elindult országos hódító körútjára és nem áll meg addig, míg minden hazáját és fajtáját szerető magyar ember meg nem nézi.”⁶³

1941. február 18-án Bajcsy-Zsilinszky Endre írt hosszú levelet Teleki Pál miniszterelnöknek a filmmel kapcsolatban: „Egyik régi barátom, művelt, okos ember, emellett tiszta jó magyar ember, se nem zsidó, se nem árja, az elmúlt napokban fölhevítve a figyelmemet arra, hogy a »Jud Süß« című propagandafilm megtekintésére csapatkötelékben és ünnepélyesen vonultatják föl napról napra, talán már hetek óta a katonaságot, mindenféle fegyvernemet. Valósággal fönnakad a közlekedés a Rákóczi úton, mikor jönnek. Olyan, vagy talán még hivatalosabb formában nézetik meg ezt az ocsmány és embertelen filmet, mint tették volt teszem az Erdély visszatéréséről szóló filmmel. Barátom megkért, hogy magam nézzem meg a darabot, mert csak akkor tudok ítéletet mondani róla. Meg is néztem, és mondhatom, életemben még filmszínházból akkora undorral nem távoztam. Érdekes volna statisztikát csinálni magáról a közönségről is, polgári közönségről természetesen – kiderülne, hogy töredékében van köztük, a perverz és undorítóan kéjelgők között, vérbeli magyareMBER. Azt is hallom, de ez lehet pletyka is, hogy a nyilasházban s másutt is, több százával osztogatják az ingyenjegyeket.

Mondhatom: emberi mivoltomban és magyarságomban egyszerre éreztem megsértve magamat azért, hogy ezt a gyalázatos propagandafilemet egyáltalában játszani lehet Budapesten. Mélyen csodálkozom a filmcenzúrán, de a hatóságok nemtörődömségén is.

⁶³ K. F. (Szeged): A vidék szava a Jud Süß-höz. *Magyarság*, XXII. évf. 31. szám, 1941. február 19., 9. o.

(...) ebből is kiérezem, hogy nem zsidóügy valójában, hanem magyar ügy. A film történelmi látszatokba és külsőségekbe burkolódzó hazug, lélektanilag teljesen lehetetlen, de annál lázítóbb tendenciájú és hatású rémtörténet. A nyílt színen kétszer akasztanak, hihetetlen verista élethűséggel, előbb egy ártatlan német kovácsot, akit Jud Süß küld a vérpadra, aztán magát Jud Süsst, aki úgy követett el, szintén a nyílt színen, erőszakot egy ártatlan fiatalasszonyon, hogy közben a nyitott ablakon a közeli szomszédságból áthallik az asszony férjének üvöltözése, kinek – szintén a nyílt színen – kínzó szerszámokkal az ujjait ropogtatják. De magának a zsidóságnak is egy pár jellegzetes, de vásári torzképbe való belesűrítése szerintem magának a kereszténységnek is meggyalázása, hiszen mégiscsak az Ótestamentumból nőtt ki az Újtestamentum. Azt gondolom, hogy művelt, tisztességes és ember-séges magyar ember csak undorral fordulhat el az e fajta propagandától. Viszont egészen egyszerű és műveletlen, amellet a szélsőjobb oldali sajtónak többesztendő állandó »nevelése« alatt állott tömegekre, akik kevésbé érzik ki a hazug történetből a nyilvánvaló propagandát, bizony a legrosszabb értelemben való lázító hatást gyakorol. Tehát ha már a cenzúra nem érte föl ésszel, vagy bátorsággal, hogy egy ilyen film nem való a magyar fővárosba, ahol a második zsidótörvény sem tagadta meg a zsidók ember-voltát, legalább azt kellene megakadályozni, hogy ezzel a filmmel neveljék tovább a mi derék magyar katonáinkat. Nem tanácsképpen mondom, csak megemlítem, ha nem bíznál eléggé az én elfogulatlanságomban és ítéletemben, méltóztassál egy bizalmas emberrel megnézetni ezt a filmet. Nem hiszem, hogy az illető más beszámolóval mondana. ...féle az ilyenféle szabadjára engedett idegen

propaganda esetleges súlyos visszahatásaitól is, egy más helyzetben, megvallom, a tisztességes, emberséges és magyar szellemű és magyar célú antiszemitizmust is féltem, melynek fönn kellene maradnia a fajbeli magyarság védelmére, bárhogyan végződne is a mostani háború. Jön egy fordulat, és egyszerre minden szeméztidő martir-sebeit fogja mutogatni..."⁶⁴

A katolikus egyház mozgalmának, az Actio Catholicának az újságja a „közömbös” kategóriában szerepeltette ajánlójában a *Jud Süsst*: „Néhány jelenete miatt nem sorolhatjuk a kifogástalan filmek közé.” 2-es osztályzatot adtak rá (az 1-es volt a legmagasabb pontszám).⁶⁵ Az Egyházközségi Munkásszakosztályok kiadásában megjelenő *Új Rend* kritikarovatában először művészien megoldott világnézeti propagandadarabnak nevezték: „Az ember jó ideig ökölbesorított kézzel nézi a filmet, annyira magával ragadja a film nagyszerű élethűsége. Mégis meg kell jegyezni, hogy kár volt a végén szinte programbeszédé formálni.”⁶⁶ Majd egy héttel később ismét kitértek rá: „Ha üzleti szempontból vizsgálnánk ennek a képnek a sikerét, azt kellene mondanunk, esztendőik óta ilyen siker nem volt. De tudnunk kell azt, hogy ez (pénztárnyitáskor 3-400 ember várakozik) már nem siker. Nevezzük tömeghisztériának, divatnak, vagy aminek akarjuk. A lényegét egyik kifejezés sem fedi. Az igazság jóval mélyebben rejti. Valahol az emberi lélek legmélyén. A legtitkoltabb

⁶⁴ MNL OL K 37, 2. csomó. „0” dosszié. B. Bajcsy-Zsilinszky. Az „egy más helyzetben” szövegrészről először közölte Vigh Károly: Bajcsy-Zsilinszky Endre a „Jud Süsst”-ről. *Élet és Irodalom*, IX. évf. 47. szám, 1965. november 20., 7. o.

⁶⁵ Tisztítsuk meg a filmet és a színházat! *Magyar Katolikus Akció*, I. évf. 2. szám, 1941. február, 7. o.

⁶⁶ Színház és film. *Új Rend*, II. évf. 5. szám, 1941. február 1., 8. o.

ösztönök között. Örülünk, ha egy film sikert arat, de jobban örülnénk, ha csak a siker, a szereplők tökéletes játéka, azaz a művészi szempont és nem az emberek *kárörömrre hajló, báméskodó szelleme* vinne sikerre egy egyébként igazán értékes művészi teljesítményt.”⁶⁷

A nyilaskeresztesek rövidesen idézték az „Actio Catholica vicclapjának” titulált, de meg nem nevezett újság „hivatásos, rendiséges, háromkalapácsos logikával” kifejtett véleményét. Főlemlegették a *Magyar Cél* című erkölcsnevelítő füzetükben írottakat is, miszerint „a zsidóság az anyatejjel szívta magába az anyaföld szeretetét”, s nem csekélyebb értékűek képviselői. Ebben azon is eltöprengtek, „szabad-e az állásban lévő zsidókat állásukból erőszakkal eltávolítani”, hiszen „adott viszonyok között jogszerűen szerezték” azokat. „Építsen a zsidó tőke, alakítson új vállalatokat, rakja tele azokat keresztény magyar tisztviselőkkel.” A nyilasok szerint a lap „fanyalgása nagyon hasonló... az ötezeréves kultúrától determinált sajtótermékeknek, angol győzelemért epekedő jeremiádjaihoz”. Úgy vélték, a zsidók már telepakolták keresztényekkel cégeiket, hiszen a strómanrendszer kitűnően működik.⁶⁸

A *Magyar Cél* pro és kontra értékelte a zsidóságot. A füzetben leírták azt is, hogy „sokaknak közülük a magyar föld nem a hazájuk, hanem lakóhelyük, nem érznek a magyarsággal sem történelmi, sem gazdasági sorsközösséget”; „1919. márciusában a zsidó Kun Béla és igen sok zsidó társa indult gyilkos rohamra a magyar nemzet ellen”; „a zsidó szellem rátelepedett a magyar életre és a történelmi magyar szellem a konzervatív családi ottho-

⁶⁷ Színház és film. *Új Rend*, II. évf. 6. szám, 1941. február 8., 8. o.

⁶⁸ SZ-O.: A Jud Süsst és a Hivatásszervezet. *Magyarság Útja*, IV. évf. 8. szám, 1941. február 21., 1. o.

nokba, valamint a templomokba volt kénytelen visszavonulni”; stb.⁶⁹

Az *Új Rend*ben reagáltak a „Magyarság (?) Útja” vádjaira: a nyilasok gyáva módon csupán részleteket közöltek a *Magyar Cél*ből, ahelyett hogy lehozták volna a teljes szöveget. „Tanulják meg végre azok az urak, akik filmekben és zsidóellenes propagandában látják az ország jövőjét, hogy rettenetesen tévednek. (...) Fontosabb, hogy letörjük az ország belső érdekeit veszélyeztető forrófejű vadzszenik ágálását, fontosabb, hogy kenyérhez juttassuk az ígérgetésekkel destruált tömegeket, fontosabb, hogy megvédjük az ország szellemi és területi függetlenségét.” Nem kívántak a lap által felvetett harmadrendű kérdésekkel foglalkozni; ugyanakkor úgy vélték, idegen fajtának csak akkor lehet kenyere az országban, ha már minden magyarnak jutott az asztalára.⁷⁰

Kispesten február 10-től két héten át vetítették a filmet; a beharangozóban felhívták a figyelmet arra, hogy az Uránia közönsége „állva tapsol és helyéről felugrálva, tombolva ad kifejezést tetszésének. A film minden kockája történelmi valóság.”⁷¹ A város képviselő-testülete február 20-i közgyűlésének érdekes mozzanata volt dr. Bogdán Viktor felszólalása, amelyben felhívta a figyelmet a Flóra moziban futó *Jud Süss*re: „A zsidóságnak két arca van – mondotta –, az egyik, melyet mindnyájan ismerünk, a másik az igazi, az aranyat, a hatalmat, a keresztény nőt kereső arca...” Dr. Molnár József polgármester támogatta Bogdán

⁶⁹ *Magyar cél. Az erkölcsi forradalom programja.* Budapest, 1939, EM-SZO-KALOT hivatásszervezet kiadása, 79–88. o.

⁷⁰ *Színház és film. Új Rend*, II. évf. 9. szám, 1941. március 1., 8. o.

⁷¹ [A Flóra mozgó műsora.] *Pestvidéki Élet*, V. évf. 5. szám, 1941. február 1., 3. o.

azon fölvetését, hogy a képviselők minél nagyobb számban jelenjenek meg az előadásokon, mert szerinte a film „valóban tanulságos módon egy fajnak a szerepét mutatja be egy nemzet érdekében”.⁷²

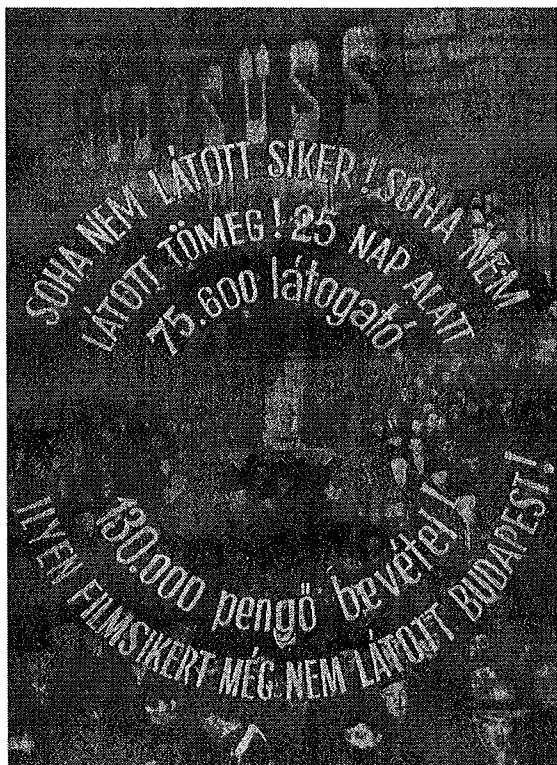
Sopronban február 20–23., majd 24–26-án is vetítették a filmet. A helyi lapban úgy ítélték meg, történelmi eseményekről véleményt mondani vagy vitát folytatni nem egy film feladata, a kritika megfogalmazásánál helytelen tendenciákat és hátttereket emlegetni, bírálatra csak az ad jogot, „mennyiben közelítette vagy érte el a film kitűzött célját: a művészetet. Ezt pedig teljes egészében magáénak mondhatja a német filmgyártás eme legújabb alkotása, mely csodás rendezése és szereplőinek mély jellemábrázolása következtében méltó utód a nagy és világsikert elért német filmek galériájában.”⁷³

Február 24-én, hétfő este fél tízkor az Urániában megafonon adták hírül, hogy a széksorokban ül a film százezredik nézője (bár ezekben a napokban a forgalmazó hirdetés formájában még ekképp büszkélkedett: „Soha nem látott siker! Soha nem látott tömeg! 25 nap alatt 76.600 látogató. 130.000 pengő bevétel! Ilyen filmsikert még nem látott Budapest!”⁷⁴). „A bejelentés után meg is jelent egy alacsony, nem éppen árja kinézésű úr, aki nyilván nem is tudta, hogy az események középpontjába került. A közönség nagy tapsal, érthető derűvel fogadta az ünnepelet. Előadás után az illetőt az irodába vezették, ahol megtudta a nagy öröm okát: Vacsorával vendégelték meg, amelyből azután egy kelle-

⁷² A polgármester hívja fel a figyelmet a *Jud Süss* megtekintésére. *Pesti Újság*, III. évf. 42. szám, 1941. február 21., 5. o.

⁷³ –e.: *Film. Városi mozi: Jud Süss. Új Sopronvármegye*, III. évf. 43. szám, 1941. február 21., 6. o.

⁷⁴ *Magyar Film*, III. évf. 8. szám, 1941. február 23., 9. o.

Az UFA hirdetése a Magyar Film
1941. február 22-i számában

mes kis est kerekedett. Az illető úr, amikor értesült arról, hogy zsidónak nézték, rögtön igazolta magát, amelynek során kiderült, Nuridsány János, 62 éves háromszékmegyei kereskedő, aki Barót községből jött vásárló körútra.”⁷⁵ Más források szerint két nappal később érték el a százezres né-

zőszámot, s az ajtóban „alacsony, pirosarcú, szemüveges ember állt nagy csodálkozva”, amikor közölték vele a hírt. Az előadás után az UFA igazgatósága vendégül látta, egy páholy-tiszteletjegyet kapott, s annak örült nagyon, hogy az „öcsköse” előtt lépett be a vetítőterembe.⁷⁶

Sértő Kálmán, a nyíltan szélsőjobboldali eszméket valló költő a *Magyarság Újja* „Főszerkesztő Testvérének”, Fiala Ferencnek levélformában számolt be *Jud Süss*-élményéről. Elmondta, 30 évesen, 52 kilóra fogyva súlyos beteg; árnyéka önmagának, „gyógyíthatatlan tragédiáját” „a zsidó sajtó berkeiben szerezte”. Több mint két hétig hiába próbálkozott azzal, hogy bejusson a filmre az Urániába, a betóduló tömeg majdnem agyontaposta. Végül Vörösváry István „testvér” a *Pesti Újságtól* meglepte egy ingyenjeggyel.

„Bánom is, meg nem is. Jó volt látnom és nem is a filmet. (...) Ugy jöttem ki az előadásról, szédelegve, mint a lompos, kivert kutya. Ma reggel azt kérdezte a háziasszonyom, hogy miért nyögtem egész éjszaka, miért mondtam vagy ötezerszer, hogy jaj-jaj?... Hogy miért jajgattam? Mert átéreztem a filmben szereplő württembergi keresztények sokat szenvedett életét, akiket tönkretett a bábként uralkodó herceg házizsidaja, a pajeszes senkiházi, hazátlan csavargó zsidóból egycsapásra jogtanácsossá és pénzügyminiszterré avanzsáló Jud Süss, aki csak egymással házasodó, vérbajos, csípás, gyulladákos szemű, kaftános, pajeszes, gerinctelen, de annál ravaszabb, mocskos fajtáját átmentette Württembergbe a frankfurti gettóból.” Sértő a filmet csak a végfeligérazig élvezte; utána a „keresztényeknek” ki kellett menniük az utcára, és kerülgetni a sok zsidót. Úgy vélte, aki egyszer

⁷⁵ A Jud Süss százezredik látogatója. *Magyarság*, XXII. évf. 38. szám, 1941. február 27., 9. o.

⁷⁶ Háromszéki ember volt a „Jud Süss” százezredik látogatója. *Új Magyarorszag*, VIII. évf. 48. szám, 1941. február 27., 6. o.

látja, nem felejt el a *Jud Süsst*. Amikor a halott lányt kiemelték a folyóból, az egész közönség zokogott.

„– Innen is ki velük – dörögte egy világháborút járt magyar, aki mankóval jött fel az erkélyre. Amikor a Jud Süss-el egy keresztény ember tárgyalt, könyörgött, hogy ne sanyargassa a keresztény népet, többen felhördültek a nézőtérén.” Sértő Kálmán zsidókat nem látott a moziban, de néhány legörbült szájú magyart igen, akik a zsidóság szekerét tolták vagy tolják. A magyar tragédiákra, köztük Solymosi Eszterre is gondolt. Végül megemlítette Bajcsy-Zsilinszky Endrét és Lendvay (Lehner) Istvánt, akik szintén a zsidóknak, a nemzetiszocializmus győzelme ellen dolgoznak.⁷⁷

Az *Egyedül Vagyunk* kritikarovatában márciusban foglalkoztak a filmmel: „Aki nemzsidó látta, alig tud szabadulni a hatása alól, napközben beszél, éjjel álmodik róla. Igen sok zsidó is megnézte már, persze rangrejtve – a kényelmetlen orrot, a túlsarjadzott fület, az előretolakodó süssi ajkakat, a faj testi habitusának ezeket a tanúsítvánnyal el nem tüntethető ismertető jeleit – a télikabát oposum-gallérja mögé bujtatva.” A lap kritikusai szerint a zsidók nem bírják végignézni a *Jud Süsst* – amelyet a filmművészet utolsó 25 éve legjobb darabjának tartott –, lábujjhegyen ki-sompolyognak a befejezés előtt. A filmből kiderül, hogy a zsidóság mennyire „politikus fajta”, s „nem tanul saját történelméből, újra és újra vállalkozik a lehetetlenre, a világ megnyergelésére, a furor diabolikus hajtja: előre, h á t h a m o s t, h á t h a n e k e d sikerül!”⁷⁸

*

⁷⁷ Sértő Kálmán: Megnéztem a Jud Süsst. *Magyarság Útja*, IV. évf. 9. szám, 1941. február 28., 7. o.

⁷⁸ Ó: Jud Süss. [Mérleg rovat.] *Egyedül Vagyunk*, IV. évf. 3. szám, 1941. március, 24. o.

A *Jud Süss* legnagyobb népszerűsítője a *Pesti Újság* volt. Néhány nappal a bemutató után a lap pályázatot hirdetett, miszerint a nézők írják meg néhány sorban, 1. miért tetszett nekik a film, 2. milyen hatást gyakorolt rájuk, és 3. mi ragadta meg leginkább a figyelmüket. A névvel-címmel várt beszámolók legjobbjait hetenként 20 pengővel kívánták jutalmazni, s a pályázat lezárásakor a legsikerültebb és legszellemesebb szöveg szerzőjének 100 pengőt ígértek.⁷⁹ Később úgy döntöttek, minden héten három művet díjaznak, 20, 15, illetve 10 pengővel.

Százával érkeztek a levelek, levelezőlapok a szerkesztőségbe. Tkalec Istvánnak azért tetszett a film, „mert igaz”, s figyelmét „a zsidómentes nézőtér” ragadta meg. Dr. István Lászlóné (I. ker. Feszty Árpád utca 2.) úgy vélte: 1. „Mert művészi feldolgozású.” 2. „Megerősített abban a felismerében, hogy a zsidóság és a közöttünk folyó harcban nincsen semlegesség.” 3. „Az a jelenet, amikor a fogoly és a hazájáért aggódó államtanácsos Jud Süss szemébe mondja: »Ugyan mit tudnak maguk a becsületről?«”⁸⁰

Gróhmann Ottó rímbe szedte véleményét:

*A Jud Süsst meg kellene nézni minden strébernek,
hogy ne tolja a szekerét tovább a hébernek.*

Miklós Ferenc szerint a film sikerének titka, hogy „csak tükröt mutatott és láttuk benne a zsidót. Ugy, ahogy én ismerem, ahogy te ismered, ahogy ő ismeri. Ahogy láttuk gyerekkorunk óta falun, városban. Mindenütt ott volt, ezer arca volt és mégis mind

⁷⁹ A *Pesti Újság* pályázata: Mi a „Jud Süss” sikerének titka? *Pesti Újság*, III. évf. 28. szám, 1941. február 5., 5. o.

⁸⁰ Százával érkeznek levelek a *Pesti Újság* „Jud Süss”-pályázatára. *Pesti Újság*, III. évf. 30. szám, 1941. február 7., 5. o.

ugyanaz a zsidó! Fájt nekünk ez a zsidó minden atomunkban napról-napra, évről-évre és ezt az évek óta gyűlt fájdalomat ma két óra alatt mind végigszenvedtük. Koncentrálva keserű orvosságban kaptuk, de egyben a gyógyulás reményét is nyújtotta.”⁸¹

Dr. Emesi István (Újpest, Mussolini u. 55.) véleménye: „Amikor Sturm tanácsos, ez a puritán, tekintélytisztelő, talpig becsületes férfi kijelenti a zsidónak: »Az én leányom nem fog szülni zsidó gyerekeket« – óriási tapsvihar tör ki. Miért? Mert még ma is akad nálunk olyan keresztény ember, aki zsidó házastársat választ magának és nem gondol arra, hogy milyen nagy bünt követ el fajtájával, nemzetével szemben. Ez a jelenet a film legmegragadóbb része. Véleményem szerint elsősorban ezért kellene a filmet a legszélesebb néprétegek számára előadni az ország minden mozijában, hogy mindenki okuljon belőle, ismerje meg a zsidót és mindenki lássa kötelességét önmagával, családjával, nemzetével szemben.”⁸²

Az első eredményhirdetés alkalmával az I. díjat dr. István Lászlóné kapta; a 20 pengőt felajánlotta „szegény sorsú munkátestvérek” számára, akik még nem látták a filmet, így 20 db jegyet osztottak szét a szerkesztőségben. A III. díj nyertese Emesi István lett.

A második hét terméséből:

Czabay Zoltán (Máriaremete): „Jud Süss minden magyar tragédiának okozója. Ez a pokoli fajzat ott vigyorog minden pult mögött, szőrös kezei pedig átérnek az óceánon túlra is. Ezek a Jud Süssök szívják minden állam alkotó vérért.” Dr. Frölich Vilmos: „A Jud Süss egy olyan történelmi vetítés, amely fején találja a szöveget. A nézőben megnyílnak azok a zsilipek, amelyeknek

megnyílását a demokratikus terror nem engedte. A keresztény és zsidó mentalitásnak örök harca ez, melynek csak egy radikális megoldása lehet: az egymástól való örök búcsú.” Szelid Ferenc (Budapest): „A Jud Süss főleg azért tetszett, mert hitet adott nekem, s láttam, – hogy a nép türelme hosszú, de nem végtelen.” Dr. Sebestyén István (Budapest): „A Jud Süss meggyőző és lenyűgözőerejével megerősített mindnyájunkat abban a meggyőződésünkben, hogy a tisztánlátásunkat ezentúl semmiféle zsidó-liberális propaganda nem tudja elhomályosítani. A hályog eltűnt a szemünkről, s az álarc lehullott a zsidókról.”⁸³

Ifj. Damasi J. (Budapest): „A Jud Süss felnyitotta még az elvakult magyarok szemét is, leplezetlenül tárta elénk a legveszedelmesebb játékot, amely emberéletet sem kímél, ha a hatezeréves faj uralkodni kíván.” Tóth Jánosné (Budapest): „A Janus-arcú zsidón nem csodálkoztam, tudtam, hogy ilyen. Viszont szeretném, ha minden ember olyan tudna lenni, mint a filmben szereplő Sturm tanácsos, aki a magas pozícióért sem hódolt be a zsidó ravaaszágnak.” Mészáros Ilona (Budapest): „Minden zsidót kényszerítenék, hogy nézze meg a Jud Süsst.” Szigeti Mátyás (Budapest): „A zsidóság tegnapját láttam a filmben, a mát mutatja a jelen, a holnapot pedig rendbehozza a nemzetiszocializmus.”⁸⁴

Csorba Gézané: „A Jud Süssben láttam a mult és jelen zsidóját, aki mindig egy és ugyanaz: a pénzével uszít nemzetet nemzet ellen, testvért testvér ellen, míg az ő alantas célját eléri.” Vagyocski László (Soroksár): „A Jud Süss is bebizonyította, hogy a zsidó alkotni nem tud, csak pusztítani. Az összes tudománya nem más, mint a mindenben keresztül való lelketlen

⁸¹ „A Jud Süssben valamennyi zsidó ismerősömet felismertem...” Pesti Újság, III. évf. 31. szám, 1941. február 8., 3. o.

⁸² A „Jud Süss” pályázat jutalmazottainak nevét hétfői, február 10-iki számunkban közöljük. Pesti Újság, III. évf. 32. szám, 1941. február 9., 5. o.

⁸³ Továbbra is százával érkeznek a levelek a Pesti Újság Jud Süss pályázatára. Pesti Újság, III. évf. 36. szám, 1941. február 14., 5. o.

⁸⁴ „A Jud Süss-film még az elvakultaknak is felnyitotta a szemét”. Pesti Újság, III. évf. 37. szám, 1941. február 15., 2. o.

harácsolás.” Dr. J. I. (Budapest): „A Jud Süss című filmből láthatjuk, hogy a zsidó könnyen leveszi az álcát: a pajeszt és a kaftánt, ha érdekei úgy kívánják.” Szerencsi István (Budapest): „E filmben a történelem megismétlődik, a zsidóság küzd a világhatalomért a felvilágosodott világnézet ellen, melynek érdekében minden anyagi áldozatot meghoznak és idegen erőket megvesznek, csak hogy céljukat elérjék.” Kardos Kajosné (Budapest): „A Jud Süss tanulságul szolgálhat azoknak, akik még ma is képesek arra, hogy zsidóval kötnek házasságot.” Szigethy István (Budapest): „A Jud Süss azért tetszett, mert itt a zsidót csak a vásznon láttam, és nem a valóságban.”⁸⁵

Másodjára Csorba Gézáne kapta az I. díjat, aki Istvánnéhoz hasonlóan felajánlotta nyereményét, így újabb 20 jegy került kiosztásra. A harmadik héten sem apadt el a levéláradat:

Vass Margit (Szeged): „A Jud Süss mentalitását jellemzi az, hogy a harácsoló pénzen minden, de minden megvásárolható; de tévednek, mert a nemzetiszocialista Európában nem lesz többé keresnivalójuk.” Dr. K. I.: „Ez a film évtizedes emlékeket, meggyőződést erősít meg bennem: a zsidó lehet bármilyen zseni, lehet a gazdaság, fény, pompa, méltóság legmagasabb fokán, egynek mindig híján van: – az őszinte, igazi becsületességnek.”⁸⁶

Dezső Ferencné (Kispest): „Ez a film meghúzta a vészharangot, hogy figyelmeztessen minden nemzsidót rangkülönbség nélkül, végül vegyünk már észre ezt a szennyes áradatot, amely évszázadok óta veszedelmesen hömpölyög országokon keresztül felénk, elpusztítva mindent és mindenkit, aki gátat emel előtte.”

⁸⁵ „A zsidó alkotni nem tud, csak pusztítani”. *Pesti Újság*, III. évf. 38. szám, 1941. február 16., 5. o.

⁸⁶ „A zsidó lehet zseni, lehet a gazdaság, fény, pompa, méltóság legmagasabb fokán, egynek mindig híján van: az őszinte becsületességnek”. *Pesti Újság*, III. évf. 41. szám, 1941. február 20., 3. o.

Stuber Róza (Kispest): „Aki a filmet látta, lehetetlen meg nem találnia azt a közös utat, amelyen becsületes önzetlenséggel Magyarország zsidómentesítéséig együtt kell menetelnünk.” Szabó Endréne (Budapest): „A Jud Süss-ök póré még nem ért vé[ge]t] Wü[r]ltembergben, még most is sorra követi el különféle üzelmeit. A Jud Süssök póré még nem ért véget – rajtunk múlik, hogy mielőbb befejezést nyerjen.”⁸⁷

Ezt követően már csak a beküldő nevét és címét jelentették meg. A pályázat lezárásakor kiemelték, a lap „megakadályozta, hogy a zsidóság összefogása és rejtett terrorja a Jud Süss diadalútját meggátolja. Budapesten s a főváros környékén százezres tömegek látták a filmet s az ország további 300 mozija játssza a filmet, hogy a Pesti Újság akciója által felrázott nemzetiszocialista közvélemény növekvő érdeklődését e film iránt országsszerte kielégítsék. A »Pesti Újság« ezzel a propagandával igazi nemzetiszocialista küldetést teljesített: olyan filmre hívta fel tömegeink figyelmét, amely a legnagyobb mértékben a keresztény közönség felvilágosítását, öntudatosítását szolgálta. Most már nyugodtan engedjük útjára a filmet: a Jud Süss nemcsak tömegeket rázott fel és tette tudatossá bennük a zsidóság történelmi szerepének bomlasztó jelentőségét, hanem egyszer és mindenkorra áttörte a zsidó filmfrontot a nemzetiszocialista világnézet alapján álló film számára.” Végül közölték, a bírálóbizottság döntését követően nyilvánosságra hozzák a győztes nevét.⁸⁸ A 100 pengőt Vagyocski László ácsstanonc nyerte.

*

⁸⁷ „A Jud Süss-ök póré még nem ért véget – rajtunk múlik, hogy mielőbb befejeződjék”. *Pesti Újság*, III. évf. 44. szám, 1941. február 23., 5. o.

⁸⁸ A Pesti Újság igazi nemzetiszocialista küldetést teljesített a Jud Süss-film bemutatásával. *Pesti Újság*, III. évf. 48. szám, 1941. február 28., 3. o.

1941. február 28-án a Fővárosi Közigazgatási Bizottság ülésén Bánóczi László emelt szót a *Jud Süss* vetítése ellen. Kuncze Lajos ekképp reagált fölvetésére: „Ezt a filmet megnéztem. Ez történelmi eseményeket ad elő, egy zsidó kalandor életét. A film tárgya az, hogy milyen ocsmány cselekedeteket követett el az illető. Ha egy film ilyen történelmi eseményeket ismertet, ez nem ok arra, hogy azt mondja a bizottsági tag úr: ez bűncselekmények elkövetésére izgatja az embereket... Az emberben legfeljebb az a vélemény alakul ki, hogy mielőbb jöjjön a harmadik zsidótörvény, amely még jobban megszorítja a zsidóknak ezt a működését...”⁸⁹

A *Virradat* a „rettenthetetlen zsidó marxista” Bánóczi szavaiból arra következtetett, hogy „A zsidók tehát nyilván meg fogják filmesíteni az ellen-Jud Süsst, s nekünk előre is borsószik a hátunk, mit fogunk ebben a filmben látni magunk ellen!”⁹⁰ (Ha nem is a *Jud Süss* ellenfilmje, de a témához kapcsolódó darab volt a néhány évvel korábban készült és még forgalomban lévő *Épül az ország* című cionista propaganda-film, amellyel a Keren Hayesod szervezet népszerűsítette a zsidók Palesztinába történő kivándorlását; 1941 februárjában az Omnia moziban ismét műsorra tűzték.⁹¹ A *Pesti Újság* szóba hozta a produkciót: „Szép film, jó film, akkora narancsokat látunk benne, mint egy gyerekfej és éppen azért ajánljuk minden pesti polgártársnak, hogy: csak rajta, támogassák és nézzék meg ezt a filmet s ezután elő a pénzzel a kasszából és gyerünk Palesztinába! Sőt még többet mondunk. Ha rajtunk múlna, mi ezt a palesz-

tinai propaganda-filmet véres kardként hordoznánk körül az országban, hogy mindenki lássa – miként és hogyan magasztalják hazai zsidaink Palesztina kies szépségét.”⁹²)

Egy hónappal később újra terítékre került a téma a közgyűlésben: „Bánóczi bizottsági tag úr ismét szóvátette a *Jud Süss* filmet, amelyről legutóbb már beszélt. Az a megjegyzésem van erre és az a meggyőződése, hogy nem ez a film izgat progromra [sic!], hanem a zsidóságnak azok a tényei, hogy mindig és mindenből – nagyon sokszor jogosulatlanul – anyagi hasznot akar biztosítani magának.”⁹³

A *Pesti Újság* közbenjárására a *Jud Süss* eljutott Alsógalla bányász-községbe is (ma Tataháza része). Az Apolló mozi nemcsak a megszokott időpontokban vetítette a filmet, hanem délelőtt 9-kor és 11-kor is, hogy az éjszakai műszakosok se maradjanak le róla.⁹⁴ Február 27-én Gruber Lajos és Zeöld Imre Péter, a Nyilaskeresztes Párt országgyűlési képviselői is megjelentek az egyik előadáson, a hatalmas tömeg nagy ünneplésben részesítette őket. Négy nap alatt 10 000-en váltottak jegyet a darabra, ekkora sikert még nem tapasztaltak a településen a mozi fennállása óta.⁹⁵

A nyilasok minden lehetőséget megragadtak a *Jud Süss* népszerűsítésére; számos településen közönségszervezőként léptek fel. Amikor Szálasi Ferenc kíséretével 1941 márciusában Kolozsvárra látogatott, Hubay Kálmán szónoklatába is beleszólt a filmet: „A »Szentírás« szemelvényeinek ismertetése után – minden átmenet nélkül – a

⁸⁹ Keren Hajesod – kontra *Jud Süss*. *Pesti Újság*, III. évf. 39. szám, 1941. február 18., 5. o.

⁹⁰ *Fővárosi Közlöny*, LII. évf. 15. szám, 1941. március 28., 327. o.

⁹¹ Művészeti hírek. *Pesti Újság*, III. évf. 46. szám, 1941. február 26., 5. o.

⁹² 10.000 bányász ismerte meg a zsidót... *Pesti Újság*, III. évf. 49. szám, 1941. március 1., 3. o.

⁸⁹ *Fővárosi Közlöny*, LII. évf. 10. szám, 1941. február 28., 184. o.

⁹⁰ Reszketések gojok: a zsidók megcsinálják az ellen-Jud Süsst. *Virradat*, VI. évf. 12. szám, 1941. március 24., 3. o.

⁹¹ Hirdetés *A Magyar Zsidók Lapja* 1941. február 4-i számából.

»Jud Süss« című propagandafilmről értekezett, majd befejezte beszédét, amely csapongó végleteivel nemhogy a célt szolgálta volna, de a résztvevők egyes komolyabb elemeinek elejtett megjegyzései által is igazoltan már a komikum határát súrolta – derül ki a kolozsvári rendőrkapitány belügyminiszternek küldött havi helyzetjelentéséből.⁹⁶

A nyilas sajtó aggódott amiatt, hogy az Uránia leveszi műsoráról a filmet, mert a Pest környéki mozikban tizedannyi előadást sem tartanak majd belőle, mint „egy ostoba Kabos-filmből”, arról nem beszélve, hogy „hány olyan város és falu lesz, – elsősorban Kárpátalján, – ahol úgy el-sikkasztják majd a Jud Süss-t, mintha nem is lett volna”. Javasolták, hogy a közlő tenyészállatvásár apropójából a Magyar Művelődés Házában 50 filléres helyárrakkal vetítsék a darabot, szolgálatot téve ezzel a magyarságnak; az intézménynek „csak nem kell tartania a zsidó összefogástól és zsidó bojkottól?”.⁹⁷

Március elején Budapesten a film átkerült a Corvinba (amely szintén az UFA filmszínháza volt), majd – néhány napos, „műsorpolitikai okokból” tartott szünet után – a főváros csaknem minden kerületében egy időben ismét műsorra tűzték a „másodhetes” mozik: a kéttermes Belvárosi, Damjanich, Délibáb, Flórián, Kristály, Kultur, Rex, Zugló, Budai Apolló, a pestújhelyi Corso.⁹⁸

A *Jud Süss* folytatta „hódító útját” az országban. Győrben március 4–7. között az Elite és az Apolló is bemutatta. A *Győri Nemzeti Hírlap* lelkesen üdvözölte a magyarok hú-

sába vágó darabot, amely fájdalmas élmény, mert „még csak itt tartunk, filmekben elégülünk ki”. Néhány kísérlet után az első alkotás, amely „egy híres zsidó történetében, egy megsértett faj fájdalmában és igazságosztásában valamennyi nemzetet érinti Európában és minden faluban, városban, országban és világrészben, ahol ennek a fajtának sok Süsse, mint Jud Süss, levegőt kapott, elhagyhatta a gettót, levághatta pajeszát, pénzével, ravaszságával simán befurakodhatott a keresztények közé és hatalmat kaphatott a keresztények felett. És urak barátja, házizsidaja, bérelője, szabadkőműves páholyok vallásrontó nagymestere, úriasszonyok kedvelt üzletembere, humánus szívű és nemes gondolkodású rövidlátó urainak megtúrt, majd pertu barátja, az újság, a színház, zene, irodalom, film, a háztulajdon, a földbirtok, a gyár, a bank, a tőzsde, spekuláció, tánclokálok pénzmágnása, tulajdonosa, vámszedője, a falusi korcsmák százszor lezsidózottan is mosolyogva tollasodó Icíge és Mórica.”⁹⁹

Másnap „sok aláírással” ellátott olvasói levelet kapott a szerkesztőség. A „hivatalban” nem egyszer, hanem ötször olvasták el a film ismertetését a dolgozók. „A főnök úr is közénk állt, velünk együtt fejezte ki azt a magyar örömet, hogy végre ott tartunk, hogy olyan sajtónk, olyan lapunk van, mely hangot ad minden tisztességes magyar ember érzéseinek és véleményének.” Azt kérték, a két mozi kövessen el mindent, hogy minél tovább műsoron tartsa a *Jud Süsst*, mert „falukról” is csapatosan érkeznek a nézők. Dicséret illeti a német alkotókat, de a magyar forgatókönyvíróknak is akadna feladatuk. „Milyen hatalmas fil-

⁹⁶ MNL OL K 149, 651. f. 2/1941-7-6000. 73. doboz. III. (március), 84. o.

⁹⁷ h. a.: „Jud Süss”, az örök zsidó. *Magyarság Útja*, IV. évf. 10. szám, 1941. március 7., 4. o.

⁹⁸ Ujabb tíz fővárosi moziban mutatják be a Jud Süss-t. *Pesti Újság*, III. évf. 66. szám, 1941. március 22., 3. o.

⁹⁹ p-j.: Uj film. Jud Süss. *Győri Nemzeti Hírlap*, VI. évf. 53. szám, 1941. március 5., 5. o.

met lehetne irni Egánról,¹⁰⁰ a ruténföld titokzatosan szerencsétlenül meghalt apostoláról. És Solymosi Eszterről! (...) Nekünk is voltak és vannak Jud Süsseink, Jud Krauszaink és Weiszeink. Mikor merjük már végre megírni ezeket is?" Elővigyázatosnak kell lenni, hogy bizonyos a „sutogók” álmai ne teljesülhessenek be, és a „Süssek világa” soha többé ne térjen vissza.¹⁰¹

Bár a film „zsúfolt házakkal” pergett, a lap névtelen leveleket is kapott, amelyekben forrón lobogott a gyűlölet, a gúny és a fenyegetőzés. Az egyikben a kritika szerzőjéről azt állították, hogy „az apja cseh foltozóként száguldott be az országba”, holott egy szőlőbirtokos parasztgazda fia. „Igen szép zsidó bosszu a halott becsületes magyar ember emlékének meggyalázása. Rájuk vall, névtelen Süss-fiakra...” A kávéházban suttogó „zsidólegénykedés” folyt, hogyan bánnak el majd a szerkesztővel. „Képzeliük, milyen rend után sóhajtoznak. A Szamuelliek rendje után. A Korvin-Kleinek rendje után. A gajdesz után.”¹⁰²

A szerkesztő válaszolt további üzenetekre is. „Egy keresztény asszony” szerette volna elérni, hogy a *Jud Süsst* vasárnap még vetítsék a mozik, mert a munkások nem tudják megnézni. A lap közbenjárására a forgalmazó ígéretet tett, hogy néhány hét múlva megint eljuttatják a kópiát a

¹⁰⁰ Egán Ede (1851–1901) mezőgazdasági szakember, kultúrpolitikus; Darányi Ignác földművelésügyi miniszter felkérésére kárpátjai tanulmányutat tett, s arra a megállapításra jutott, hogy a nem megfelelő gazdálkodási módszerek és körülmények mellett a helyi zsidóság is felelős a kialakult nyomorért. Egánt feltehetően uzsorások által felbérelt útonállók gyilkolták meg. Munkásságát Bartha Miklós *Kazárföldön* című kötetében méltatta.

¹⁰¹ Jud Süss. Levél a szerkesztőhöz. *Győri Nemzeti Hírlap*, VI. évf. 54. szám, 1941. március 6., 5. o.

¹⁰² Jud Süss. *Győri Nemzeti Hírlap*, VI. évf. 55. szám, 1941. március 7., 5. o.

városba. Akadt, akinek nem közölték a témában íródott olvasói levelét, mert „a törvény szerint” izgatásnak lett volna minősíthető. A „Tanár”-nak címzett sorokban közölték, az „igazgató” nem liberális ember – „ismerjük” –, ha állította is, biztos, hogy „nem a filmen szereplő fejedelem tekintélye miatt, hanem a szerelmi részek miatt nem engedte a lánynövendékeket a moziba”.¹⁰³ A filmet április 23–25-én vetítették ismét Győrben.

A szélsőjobboldali lapokhoz egyébként számos olvasói panasz érkezett, hogy egyes településeken a mozis, ha „zsidó kapcsolata, rokonsága stb. van”, nem akarja vetíteni a *Jud Süsst*, amire csak a bojkott lehet méltó válasz.

Sátoraljaújhelyre március 6-án érkezett meg a darab, s két napig vetítették. A *Zemplén* újság véleménye szerint a helyi közönségnek „hetekig tartó szenzációs élménye lesz ez a nagyszerű film, mely rávilágít a mi nagy problémánkra is”.¹⁰⁴ Úgy tűnt, az előre látható nagy siker miatt tovább is műsoron marad,¹⁰⁵ erre azonban nem nyílt lehetőség, csak pótelőadást tartottak belőle, s ígéretként elhangzott, hogy „közkívánatra” újból lehozzák majd, mert „a néhez liberális zsidó légkörben élő közönségben igen mély benyomásokat keltett”.¹⁰⁶ A *Jud Süsst* május 24–25-én repízelt a városi mozi. A sátoraljaújhelyi lap ekkor címdalon közölt kritikát róla, a mese és a valóság párhuzamait hangsúlyozva: „Meglátta-e a nagyérdemű közönség

¹⁰³ A szerkesztő üzeni. *Győri Nemzeti Hírlap*, VI. évf. 56. szám, 1941. március 8., 5. o.

¹⁰⁴ Csütörtökön és pénteken: Jud Süss! *Zemplén*, LXXII. évf. 9. szám, 1941. március 1., 2. o.

¹⁰⁵ Óriási érdeklődés a Jud Süss ujhelyi bemutatója iránt. *Zemplén*, LXXII. évf. 9. szám, 1941. március 1., 3. o.

¹⁰⁶ Újból műsorra kerül a Jud Süss. *Zemplén*, LXXII. évf. 10. szám, 1941. március 8., 2. o.

a forró tapsok és méltatlankodások között, hogy ezek az alakok egytől-egyig típusok? // Nem szaladgál-e közöttünk *ezer alakban* Karl Alexander a léha, könnyelmű és mindenre kapható »őskeresztény«-ek és a lelkiismeretlen strohmanok képében, akiket nem az életük, hanem a papírjaik tesznek kereszténnyé, s akik lihegve várják, hogy beüljenek egy zsidó vállalat igazgatóságába. Keresztény mivoltuk igazolása nem a szívükbe van zárva ezeknek, hanem a *ládafiába*.” A zsidótörvényeket „negatív munkának” tartották, mert a belső, faji erő felfokozása s igazi krisztusi szellemmel feltöltése nem érhető el jogi eszközökkel; a cél, hogy „ezen a földön soha többé más faj és más szellem ne lehessen úrrá, mint a fajtestvéri szeretettel és szociális érzéssel átfűtött keresztény magyaré!”¹⁰⁷

A szegedi Széchenyi mozi, „magáévá téve a közönség kívánságát, tíz napra lekötötte a filmet”; március 11–19. között volt látható. Így a „város magyarsága is megismeri azt a fajt, amely simulékony ravaszságával mindig csak arra törekedett, hogy a vezetést és a javakat megszerezze, s hogy szolgáljává tegyen népeket és nemzeteket”.¹⁰⁸ Egy hét alatt 17 000-en nézték meg a darabot, a *Hófehérke és a hét törpe* vagy más külföldi filmek 10 nap alatt sem tudtak 13 000-nél több nézőt vonzani. „...a film láttán eddig közömbös, semleges és langyos emberek tértek észre és döbbsen rá, hogy az egész világnak mennyire égető problémája a zsidókérdés. Egy ötezer év óta belterjesen szaporodó fehér, sárga és néger faji elemeket magában foglaló nép sajátos lelkiületét, gátlás nélküli haszonszerzési vágyát, destruktív szel-

¹⁰⁷ A Jud Süß másik oldala. *Zemplén*, LXXII. évf. 22. szám, 1941. május 31., 1. o.

¹⁰⁸ A Jud Süß Szegeden. *Magyarság*, XXII. évf. 44. szám, 1941. március 6., 9. o.

lemiségét és kevés erkölcsöt tartalmazó világszemléletét, Mammon-imádatát és nem utolsó sorban a keresztény népek felfogásával ellenkező anyagiasságot ismeri meg a filmről a néző.”¹⁰⁹

Debrecenben március 13-án mutatták be a darabot a Vígyszínház moziban. „A hatalmas filmalkotás történelmi példán bizonyítja és szemlélteti Jud Süß fájának jellegzetes bűneit. Elénk tárul mindaz az ocsmányság és aljasság, melynek légkörébe lassan szövik fondorlatos hálójukat a Jud Süßök[hogy] szegényes ruhába bujtatott népük meghódítsa a világot. A pénz rabszolgaságába hajtják mindazokat, akik majd engedelmes szolgájuk leszen. Céltudatosan mindenre elszántan törnek vágyálmuk felé és a törvény paragrafusaiából kisiklanak, mint a kígyók. Csendben jönnek a Jud Süßök. Lassan fészkelik be magukat mindenhová. Nem szent előttük semmi, csak az aranyborjú. (...) A makulátlan tiszta életbe mocskot csempész és erkölcstelen légkört teremt. Mindezt magának, hogy féktelen vágyait kielégíthesse. (...) Ha kell erőszakosan, ha kell szép szavakkal, de a cél mindig azonos, mindig ugyanaz: a bűn, a szenny.”¹¹⁰ A *Debreczeni Újság* – *Hajdúföld*-ben a kritika közlésének másnapján szóvá tették, hogy a *Debreczen* című sajtótermék „elsinkófalta” e „jelentős kulturális esemény” méltatását. Ha ez az újság egyszerre akar „keresztény és zsidó érdekeket” képviselni, írja fel a fejlécébe, hogy „zsidóirányú politikai napilap” – vélték.¹¹¹

¹⁰⁹ „Eddig közömbös emberek döbbennek rá a zsidókérdés fontosságára”. *Magyarság*, XXII. évf. 63. szám, 1941. március 30., 17. o.

¹¹⁰ Mozi. Jud Süß. *Debreczeni Újság* – *Hajdúföld*, XLV. évf. 61. szám, 1941. március 14., 7. o.

¹¹¹ dr. -y.: Egy debreceni napilap színvallása. *Debreczeni Újság* – *Hajdúföld*, XLV. évf. 62. szám, 1941. március 15., 7. o.

A *Debreceni Újság* – *Hajdúföld* sok ezer példányban kinyomtatott röpiratot osztott szét a városban, a konkurencia hozzáállását kifogásolva a hasábokon. A *Debrecen* válasz-vezércikkében elismerte, hogy a *Jud Süss* a német filmgyártás remeke, de műsorra kerülése nem kulturális esemény, miként az egyetem megnyitása vagy az első magyar hangosfilm bemutatása az volt, s nem lehet a „keresztényérzészet fokmérője” sem. „A »Debreceni Újságnál« akkor nem hördülnek fel, mikor a zsidó cégek sok-sok ezer pengőre menő hirdetési számláit eredményesen inkasszálják. Akkor alighanem szüsz (édes) nekik a zsidó... Ez keresztény politika?” A *Debrecen*nek a magyar, a keresztényi és a szociális politika volt az eszmei ideálja. „Valljuk a keresztényi-keresztényi hitelveket, melyek tiltják a gyűlölséget és tanítják a szeretetet. Az maga senkit keresztényi felfogásúvá nem tesz, hogy tetszik neki a *Jud Süss* film. A keresztényi hitelvek és életfelfogások szerint kell élni, munkálkodni és ha kell, meghalni. A nemzeti politikában gróf Teleki Pált követjük, ki az adott viszonyok között a legjobb magyar politikát inaugurálja.”¹¹²

Néhány nappal később dr. Hrabovszky Dezső „hazafias üdvözléssel” szignált levelében arra hívta fel a figyelmet, hogy a Debreceni Helyi Vasút Rt. „mozi”-villamosjárata este 11-kor fut ki, pedig az utolsó előadás két-három perccel ez után ér véget; negyedórával később kellene indítani, s ebben az esetben „nem lesz az a látszat, mintha a Vasúttársaság bojkot[t] alá helyezné a »Jud Süss« előadását látogató közönséget”.¹¹³

¹¹² Válasz. *Debrecen*, XVIII. évf. 63. szám, 1941. március 18., 1. o.

¹¹³ Kérdéskü levél. *Debreceni Újság* – *Hajdúföld*, XLV. évf. 65. szám, 1941. március 20., 7. o.

Az Ébredő Magyarok Egyesülete „Sas” sportosztályának kapitánysága a budapesti Kinizsi utcai Kultur mozi-ban március 20–27. között „a korszellem parancsszavára megalkotott »JUD SÜSS« című keresztény filmet” délelőttönként – az ifjúság számára – 36, délután és este 40 és 60 filléres egységárú jegyekkel tette elérhetővé. „E film rendkívül nemzetnevelő ereje minden idők propaganda hatását felülmúlja.”¹¹⁴

A hónap végén a németek Goebbels részére küldtek jelentést a *Jud Süss* magyarországi forgalmazásáról azzal, hogy azt a Führernek is meg lehetne mutatni: „Négy hete megy a film, de még mindig teltház. Négy-öt nappal előre kell megvenni a jegyet egy-egy előadásra. Felteszem, ismeri a film cselekményét, ezért csak annyit jegyzek meg, hogy a kivégzési jelenet heves érzelmi reakciót váltott ki a nézőkből. Azt kiabálták, hogy a budapesti zsidókkal is ezt kellene csinálni. Egyébként a magyarok nem táplálnak nagy barátságot Németország iránt. Mutatnak ugyan német és olasz híradót, de még több angol és amerikai film megy Budapesten.”¹¹⁵

A képviselőházban április 2-án Gál Csaba nyilaskeresztes párti honatya a honvédelmi miniszterhez interpellált a *Jud Süss* ügyében. Úgy vélte, a „kitűnő felvilágosító film” „megtalálta az utat a nemzet lelkéhez”, azonban tudomására jutott, hogy egyes körletekben a legénység részére mérsékelt áron jegyet szereztek rá, kötelezővé tették meg-

¹¹⁴ Kedvezményes *Jud Süss* előadásokat rendez az Éme. *Magyarország*, XXII. évf. 48. szám, 1941. március 11., 8. o.

¹¹⁵ Anschreiben des Reichssendeleiters an das Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda (RMVP), 31. März 1941. Bundesarchiv, R 43 II/389; Bericht des Reichssendeleiters an das RMVP, 31. März 1941. Bundesarchiv, R 43 II/389. (Az idézet fordítását Hulley Orsolyának köszönöm.)

tekintését, majd a honvéd vezérkar főnöke ezt megtiltotta, mondván, „nem olyan, hogy a honvédség jó ízlését fejlesztené... hogy a hazafias érzést növelné, sőt ellenkezőleg, az alacsony emberi tulajdonságokat húzza alá és ezért a lelki kultúra fejlesztésére nem alkalmas”.

Gál kifejtette, a film lényege az, hogy „a zsidó mindig zsidó marad, pénzkölcsönöket, hitelt nyújt államfőknek, befolyásos közéleti férfiaknak, szívességeket tesz nekik, lekötelezi, igájába hajtja és felhasználja őket arra, hogy a befektetett tőkét sokszorosán szerezze vissza általuk, akár a nép nyomoríttatásával is. Célja elérésében senki és semmi sem szent előtte. Nem szent előtte az erkölcs, a becsület, az emberélet, a nemzet boldogulása.” Aki egy efféle darabtól eltiltja az embereket, vagy nem ismeri a zsidóság szerepét a – különösen a magyar – történelem összefüggésében, vagy tudatosan ad ki ilyen intézkedést. A képviselő némiképp pontatlanul, de ugyancsak felidézte, hogy a magyar nemzetnek volt már egy Jud Süsse II. Ulászló (helyesen II. Lajos) idején: Szerencsés (Fortunatus) Imre, aki mondhatni uzsorakamatra nyújtott kölcsönt a királynak is. „...rá kell mutatnunk a zsidó veszedelem erkölcstelenségére a maga rideg valóságában s nem szabad kímélnünk a bűnöst, akár zsidó, akár nem zsidó, akár király, akár más.” A minisztert arról kérdezte, tud-e a kiadott hadtestparancsnoki utasításról, mi a véleménye róla, hajlandó-e hatálytalanítani, és további ehhez hasonló nemzetellenes intézkedéseket megakadályozni.¹¹⁶

Április 21-én – az egyébként németbarátságáról ismert és ezért másfél évvel később lemondott – Bartha Károly

¹¹⁶ *Képviselőházi Napló*, 1939. IX. kötet, 1940. december 10.–1941. április 8. 1941. április 2. 594–595. o.

írásban felelt a képviselőnek. Megítélése szerint arról, hogy a honvédlegénységet milyen ismeretterjesztő előadásokra vezényeljék ki, kizárólag a honvédség illetékes szervei hivatottak határozni. Az idézett parancs a kivezénylést tiltotta meg, de nem korlátozta a legénységet abban, hogy a filmet szolgálaton kívül, szabad elhatározásából megnézze. A miniszter válaszát a ház tudomásul vette.¹¹⁷

A békéscsabai Csaba mozgóban április 16–19. között vetítették a filmet. A helyi lapnak az egyik néző számolt be arról, milyen nehezen tudott hozzájutni elővételes jegyeihez. „Hát tolongás volt. Mégpedig óriási. Megkaptam a jegyeket, de majdnem azt mondhatom: közel harc árán... a csabai Süssök és Oppenheimerek – ahol csak lehetett – letépték a plakátokat. Előre tiltakozom: nem az eső tette. Mert ahol a környéken Süssök nem laknak, ott az eső sem mosta le a »Jud Süss« plakátokat. Rá kell koppintani e Süssök körmére.”¹¹⁸

„Ezt a filmet mindenki megnézi!” – adták hírül a kaposvári mozi hirdetésében, ahol április 17-én mutatták be a *Jud Süsst*. Híre megelőzte az alkotást, amelyet „egy gondolat és koreszme hatásos propaganda eszközének” neveztek a helyi lapban. „Az izgalmas és mesteri film a városi mozit zsufoolásig megtöltő közönséget igen gyakran ragadtatta el hangos tüntetésre, s óriási tapsvihar tör ki, amikor 1738-ban Oppenheimert felakasztják.”¹¹⁹ Szombat délelőtt ostrom alatt állt a mozi pénztára, az aznap esti elő-

¹¹⁷ *Képviselőházi Napló*, 1939. X. kötet, 1941. április 24.–1941. július 25. 1941. június 25. 251. o.

¹¹⁸ A „Jud Süss” nagy sikere és a közönség. *Körösvidék*, XXII. évf. 87. szám, 1941. április 18., 3. o.

¹¹⁹ Óriási siker fogadta a Jud Süss tegnapi bemutató előadását. *Somogyi Újság*, XXIII. évf. 88. szám, 1941. április 18., 3. o.

adásokra elővételben elkelt minden jegy. Ha nem három napig, hanem egy hétig tartották volna műsoron, akkor is telt ház előtt peregne – állította az újság.¹²⁰

Keszthelyen április 21–23. között már órákkal a film-színház nyitása előtt sorfalat állt a tömeg, és rendőri karhatalom segítségére volt szükség, hogy ne ostromolják meg a pénztárat a jegyekért. A helyi lapban korábban csak jótékony célú filmprogramokról számoltak be, de mivel a szerdai napon már déli 12 órára is előadást hirdetett a mozi, írtak a *Jud Süss*ről: „A sokezer ember között, aki megnézte a filmet, képviselve volt Keszthely keresztény társadalmának minden rétege. Olyanok is voltak az előadáson, akik máskor feléje se néznek a mozinak. De a környező községekből is tömegesen jöttek be Keszthelyre az emberek, sőt távolabbi vidékekről is nagyon sokan jöttek. (...) Valaki úgy jellemezte a filmet, hogy aki még nem antiszemita, az nézze meg a *Jud Süss*-t és rögtön az lesz.”¹²¹

Zalaegerszeg „őskeresztény” lakossága is várta az alkotást, amit azonban a mozi vezetősége arra hivatkozva, miszerint gyengébb darabokat is le kell kötnie a *Jud Süss* mellé, vonakodott bemutatni. „Ez a film tudvalevőleg élénk reflektorfénnyel világítja meg azt a rideg, kegyetlen, ravasz és förtelmesen undorító, erkölcstelen és a hüllők módjára csúszó-mászó modort, amellyel a pénz árnyékában a ghettó felépítette európai és amerikai uralmát. Nem mesét hoz a film, hanem történelmet, való-tényeket, amelyek belevilágítanak a zsidó lelkiségbe és abba a veszedel[e]mbbe, amelyet a keresztény népek erkölcsével

¹²⁰ Hatalmas tömegek nézték végig Kaposváron a *Jud Süss* filmet. *Somogyi Újság*, XXIII. évf. 89. szám, 1941. április 19., 2. o.

¹²¹ Kivételes filmsiker. *Keszthely és Vidéke*, III. évf. 17. szám, 1941. április 26., 4. o.

homlokegyenesen ellenkező zsidó szellem zúdít egy állam életére. De azt is igazolva látjuk a filmből, hogy a zsidóság csak akkor tud boldogulni, ha az őslakosság nem ért egyet. A testvérharcok mögött pedig mindig Izrael sötét arca vigyorog.” A város lakói követelték a *Jud Süss* vetítését; „a magyar fajnak, mint vértanúnak zsong az idege és forr a vére az Árpád-házi királyok kemény zsidóellenes törvényeitől kezdve a Darányi és Teleki kormányok zsidótörvényein keresztül a gyökeres harmadik zsidótörvényig, illetve a kérdésnek végleges európai rendezéséig”.¹²²

Néhány napon belül aztán műsorra tűzték Zalaegerszegen is a darabot, bár egyes jelenetek már hiányoztak belőle; „körülmetélték” a filmet.¹²³ Ennek ellenére zajos tetszésnyilvánítások, éljenzések és felháborodott közbekiáltások kísérték a vetítéseket. A helyi lapban úgy vélték, kettőn áll a vásár, ahhoz, hogy a zsidó valakinek a nyakára ülhessen, kell az a „valaki” is. „...két arcvonalon kell küzdenünk az ezerképű szörnyeteggel. Az egyik arcvonalon már megindult a harc: a zsidótörvények fokozatosan kikapcsolják a magyar életből az oda nem való elemeket. De ez még csak félmunka. Mert hozhatunk zsidótörvényt kettőt, hármat, sőt százat is, ez egymagában nem tesz majd egyetlen magyart sem magyarabbá és egy keresztényt sem krisztusibb szelleművé.”¹²⁴ Zalában bizonyíthatóan követtek el atrocitást a film hatása alatt: június végén a nagykanizsai törvényszék (nem jogerősen) négyhavi fogházra ítélte Hor-

¹²² A zalaegerszegi és vidéki társadalom üzenete a mozihoz: előadja-e, vagy nem a *Jud Süss* filmet? *Zalai Magyar Élet*, II. évf. 94. szám, 1941. április 26., 2. o.

¹²³ Heti érdekességek. *Zalai Magyar Élet*, II. évf. 105. szám, 1941. május 9., 2. o.

¹²⁴ A *Jud Süss* és ami mögötte van. *Zalai Magyar Élet*, II. évf. 105. szám, 1941. május 9., 1. o.

váth Károly szabósegédet, aki a moziból kilépve az utcán tettelegesen bántalmazott egy zsidó fiatalembert.¹²⁵

Balatonfüreden május 6–7-ére hirdették meg a *Jud Süsst*, ám mint arról M. B. „Kitartás” szignóval beszámolt a *Magyarságnak* írott levelében, a mozi nem merte játszani a filmet, ami számára „pénzt, a 99 százalékos magyar nézőközönségnek tanulságot, tudást jelentene”. Bár, mint élcelődve megjegyezte, „ebben a zsidó faló országban a zsidóságnak sem hangja, sem befolyása nincs”, az előadások mégis elmaradtak, mert a világhírű Füredfürdőt nem ronthatják el a filmmel. A mozi pártolja a zsidókat „az üzlet miatt sajnos, mert a magyar ezreknek nincs esetleg gyógyításra, pihenésre, üdülésre pénzük, csak nekik az »elnyomottaknak«, a »szánalomraméltóknak«”.¹²⁶ A helyi újság is beszámolt az esetről. „Tudjuk, hogy a Jud Süss a propagandafilmek csoportjába tartozik, tehát nem lehet mentes politikai tendenciától, azt is hallottuk, hogy a közönség a tömeglélektan szabályai szerint extázisba esve, turbulens jelenetekben robbant ki, két órán át felgyülemlett felháborodása. // Most tegyünk félre minden érzelmet, meggyőződést és politikumot, kinek használ az a pár elcsattant pofon, melyeket egyes helyeken néhány túlfűtött néző leadhat? // Ezzel hamarabb lát napvilágot a harmadik zsidótörvény? Hagyjuk a törvényalkotást és törvény végrehajtást az arra hivatottaknak. // Eltekintve az esetleges meggondolatlan epizódoktól, alig van indok arra, hogy a Jud Süsst nem játszották le. Mert ne felejtjük el, nagy szomszédunknak egyáltalán nincs haszna belőle,

¹²⁵ Apró zalai hírek. *Zalai Magyar Élet*, II. évf. 146. szám, 1941. június 30., 4. o.

¹²⁶ Titokzatos befolyás levétette a Jud Süsst a balatonfüredi mozi műsoráról. *Magyarság*, XXII. évf. 91. szám, 1941. május 4., 13. o.

ha ezen film hatása alatt lelkesedünk.” Miként senkinek sem származott előnye vagy hátránya az elmaradt bemutatóból, kivéve a mozist, aki „két kasszanapot veszített”, hogy nem hozathatta le.¹²⁷

A filmet Hódmezővásárhelyen ugyancsak megelőzte a híre: április elején olvasói levelet közöltek róla a *Vásárhelyi Újhirék*ben. Szerzője sosem látott hasonlót; „ez a film döbbenetes erővel nyitja fel minden keresztény szemét, fülünkbe harsogja mindazt, amit tudnunk kell a Jud Süssökről, azokról, akik az ókorban, a középkorban, vagy napjainkban aranytrónusok magasságából, gyárvállalatok, vagy trösztök vezérigazgatói székeiből ítélkeznek a verejtékező keresztény tömegek sorsa felett”. A keresztények naponta áldozatául esnek a „zsidó maffiának”, mégsem vonják le a következtetéseket, és pengőikkel továbbra is támogatják azt. A levélíró úgy vélte, mivel a helyi mozis és a közönség is keresztény, nincs akadály a darab bemutatásának,¹²⁸ május 9–12. között aztán a Korzó és az Elit filmszínház is műsorára tűzte. A lap ekkor is foglalkozott vele; nem a műalkotás, hanem a megelevenedő történelmi múlt a vonzóereje, s nem csak valamely „divatos korszak” csigázta fel az érdeklődőket iránta. „A zsidóság gazdasági és politikai hatalmának elviselhetetlen terhét az egész világ szenved, de sokszorosan szenvedjük azt mi, magyarok...” Ez a film tanítás, és minden magyarnak kötelessége megtanulni a leckét.¹²⁹

¹²⁷ Koppantó: Epilógus egy lenemjátszott filmhez. *Balatonfüred*, III. évf. 20. szám, 1941. május 17., 2. o.

¹²⁸ Látni akarjuk a Jud Süss filmet. *Vásárhelyi Újhirék*, III. évf. 79. szám, 1941. április 6., 3. o.

¹²⁹ S: Egy film. *Vásárhelyi Újhirék*, III. évf. 104. szám, 1941. május 8., 1. o.

A Magyar Orvosok Nemzeti Egyesülete és a Baross Szövetség két vasárnapi előadásra minden jegyet megvásárolt, és azokat a város „teljesen szegénysorsú népe” között díjmentesen szétosztotta. Egyúttal – 4-4 db jegyet küldve – fölkérték az *Újhirék* és *Ifjúság* munkatársait, jelenjenek meg a moziban, és fejtsenek ki propagandát. A két lap szerkesztősege ezt követően hosszasan értékelte a filmet és a szervezést. Fontosnak tartották a felvilágosítást, a jegyek szétosztása „nem »propaganda«, hanem *tett*. Nem »antiszemitizmus«, hanem *magyarmentés*.” Úgy vélték, „A zsidók egyik leghatásosabb fegyvere, – amikor csak világrontó szerepük a népek és nemzetek felismerésének reflektorfényébe került – a martír-szerepben való tetszelgés és szenvelgés volt. A zsidó járszalagon vezetett szociáldemokráciának azért sikerült eltölteni széles néprétegek agyát a »zsidóüldözés« igazságtalanságáról vallott felfogásával, mert azt hirdette, hogy minden elnyomás igazságtalan”, holott a zsidók nyomták el a proletárságot és a szegény földműves lakosságot. A zsidóság nemzetrontóként megszerezte a kapitalizmus kulcspozícióit, kifosztotta a népet, hogy „olcsó pálinkájával elbutítva, szenny-irodalomával, sajtójával, filmjével és színházával a maga céljaihoz áthangolva, végül is testestől-lelkestől kezébe kaparintsa, rabszolgájává tegye s öregségére odalökje koldusnak és utcaseprőnek, miközben a fosztogató hadjárat diadalmas zsidó hősei mind magasabbra jutottak politikai érvényesülésben, hatalomban és vagyonban, mind nyugatabbra világhódító terveik megvalósításában”. A galíciai Süssökből a „pájeszlerakodó” falvak és városok után „pesti engrossista, gyáros, ügyvéd, képviselő, bécsi bankár, párisi miniszterelnök, angol indiai alkirály és amerikai miniszter” lett, s most néhányan az új világháború öldöklését

készítik elő. „A német géniusznak az új Európát átlengő szelleme letépte a hályogot a népek és nemzetek szemeiről s megmutatta a cselekvés útját.”¹³⁰

Mint azt május 13-án Braun Soma foxtrott nagymester bejelentette a hódmezővásárhelyi rendőrségen, előző este „a mozielőadás után” ismeretlen tettesek beverték tánciskolája kilenc ablakát; a rongálókat kereste a hatóság.¹³¹ (Néhány nappal később Braunt és vejét 100-100 pengő pénzbírsággal sújtották, mert a zsidótörvényeket megszegve alkalmazták Rubinstein Hermann „fajtestvérüket”.¹³²) 1945-ben, miután Szakáll Imre, az Elit – korábban nyilas – igazgatója állon vágott egy rendőrt, a *Vásárhelyi Népe* felidézte, hogy a mozi a Magyar Országos Véderő Egylet [sic!] és a Baross Szövetség támogatásával két ingyene előadást is tartott a *Jud Süss*ből, s egy alkalommal, amikor a darabban az akasztási jelenetre került sor, Szakáll „annyira tűzbe jött, hogy előkapta a pisztolyát és vadul lövöldözni kezdett a nézőtéren”.¹³³

Vácott mindkét filmszínházban egyszerre tűzték műsorra a *Jud Süsst* május első hetében, tekintettel a 20 000 lakosra. „Mi a magunk részéről reméljük, hogy a két mozi is kicsi lesz, mert éppen Vác az a város, ahol rengeteg zsidó él és még most is ugyanúgy kereskednek és sétálnak, mintha zsidó törvény nem is lett volna. Itt az ideje, hogy

¹³⁰ Minden jegy elkelt! *Vásárhelyi Újhirék*, III. évf. 107. szám, 1941. május 11., 1. o.

¹³¹ Ablakbeverés. *Vásárhelyi Reggeli Újság*, XXXVII. évf. 109. szám, 1941. május 14., 3. o.

¹³² Megbüntetett zsidó táncmesterek. *Vásárhelyi Reggeli Újság*, XXXVII. évf. 112. szám, 1941. május 17., 2. o.

¹³³ Kötelessége teljesítése közben megtámadta a rendőrt Szakáll Imre, az Elit Mozi nyilas igazgatója. *Vásárhelyi Népe*, II. évf. 213. szám, 1945. szeptember 18., 2. o.

a váci közönség is megismerje a maga meztelen igazságában azokat a módszereket, amelyekkel a zsidóság belopta magát a városok életébe és ott, amint biztonságba[n] érezte magát[,] megkezdte a harácsolást és a mindent birtokbavenni.”¹³⁴

Miskolcon, „az ország legelzsidósodottabb városában” május 15–20. között vetítették a filmet.¹³⁵ Mint arról a *Magyar Élet* című helyi „keresztény politikai napilap” beszámolt, néhány nappal korábban a Baross Szövetség Miskolc és Vidéke Szervezete „újszerű és páratlan” akciót indított: utalványt bocsátott ki, amelyet a mozijegy vásárlásakor a pénztárban lepecsételtethettek a nézők, s a szövetség 20 fillért visszatérített részükre a belépő árából.¹³⁶ A város jobboldali társadalma üdvözlőleveleket írt, úgy vélték, a Baross ezzel sikeres lépést tett a „gazdasági őrségváltás” felé, s hozzájárul ahhoz, hogy „a keresztény magyar társadalom széles rétegei felismerjék a zsidókérdés megoldatlanságában rejlő veszedelmeket és felvilágosodás útját bejárva végre valóban a magyar kereskedő és iparos mellé álljanak”.¹³⁷

A helyi „Hármasszövetség”, a Baross, a Turul és a Nemzeti Munkaközpont „ünnepi pompába, zászlódíszbe” öltöztette a Korona Filmszínház nézőterét és előcsarnokát, a város és a vármegye valamennyi notabilitása és közéleti előkelősége jelezte részvételét a premieren. „Demonstrá-

ció lesz ez a díszbemutató a keresztény jobboldali gondolat és a magyar–német barátság, a jövő boldogabb és egészségesebb Európája mellett.” A Turul kérte tagjait, „védőurakat, öregurakat, leventéket és darukat, a védőasszonyokat, nagyasszonyokat és általában a bajtársnők egyetemét”, hogy „teljes bajtársi díszben (főveg, toll, szalag, sötét utcai ruha, vagy magyaros ruha)” jelenjenek meg a moziban.¹³⁸

A nézők ostrom alá vették a pénztárt. A helyiek felidéztek az évekkel korábbi *Jud Süss* bemutatását, amit akkor a „másik réteg” nézett. Most viszont „csak magyarok tolonganak a jegyekért, a kellemetlen ököllettel furakodó, idegesen gesztikuláló, elemek már eltűntek”; ez a film „az igazságot vágja a szemükbe, ugyanakkor felnyitja az elvakultak szemeit, hogy lássák meg az örök zsidót, a nyughatatlant, a kapzsit, a világuralomra törekvőt, a különállót”.¹³⁹

A *Magyar Élet* a bemutató másnapján közölt kritikát a darabról. Mindenki ott volt a páholyokban, aki Miskolcon tényezőnek számított a jobboldali politikai életben, s hatalmas lelkesedéssel ünnepeltek. A vásznon korábban is sokszor jelentek meg zsidók, mint „nemzeti hősök, mártírok, vagy, mint hősszerelmesek és sohasem mutatták igazi arcukat, sohase vetették le a színészi álarcot, sohasem mutatták meg fajuk igazi énjét”. „A közönség önfeledten tapsol, a tetszés orkánja zúg végig a termen s igazolja, hogy Miskolc keresztény közönsége keresztény Miskolcot akar! De döbbenetes bizonyágtétel ez a film arra is, hogy az an-

¹³⁴ A Jud Süss bevonult Vácra. *Magyarság*, XXII. évf. 97. szám, 1941. május 11., 13. o.

¹³⁵ S. I.: Nálunk még ez is lehet? *Magyarság*, XXII. évf. 112. szám, 1941. május 30., 9. o.

¹³⁶ A miskolci Baross-kereskedők akciója a JUD SÜSS érdekében. *Magyar Élet*, III. évf. 107. szám, 1941. május 11., 4. o.

¹³⁷ Páratlan sikere van a „JUD SÜSS” film érdekében megindított Baross-akciónak. *Magyar Élet*, III. évf. 108. szám, 1941. május 13., 7. o.

¹³⁸ Miskolc valamennyi jobboldali egyesülete részt vesz a „Jud Süss” ünnepélyes díszbemutatóján. *Magyar Élet*, III. évf. 109. szám, 1941. május 14., 5. o.

¹³⁹ Ma van a „Jud Süss” premierje. *Magyar Élet*, III. évf. 110. szám, 1941. május 15., 5. o.

tiszemita politikának nem a pusztá, üres zsidógyűlölet ad tartalmat, célt és jelentőséget, hanem a tiszta fajvédelem." Tanulságként fogalmazták meg, hogy „amint a württembergi zsidók nem voltak svábok, épp úgy nem lehetnek itt sem a zsidók magyarok”.¹⁴⁰

A lap megkérdezte a nézők véleményét is. Egy magas rangú főtitkviselő azt mondta: „Döbbenetes film volt. Engem leginkább a zsidó kegyenc borzalmasan kegyetlen merénylete fogott meg, amit a keresztény családi élet ellen követett el. Higgye el, még a szívem is erősebben dobogott. (...) Sajnálom azt a néhány zsidó ismerősömet, akik mégis különböznek, de hiába, a Jud Süss után is újra arra a megállapításra jut az ember, hogy idegen faj, más erkölccsel, más életcéllal. Idegen, nagyon idegen...” Egy jobboldali városatya kifejtette, „Kellett ez a film. Épp itt Miskolcon jött igen jól, ahol a Széchenyi-utcán még ma sem kap helyet a keresztény, mert lefoglalják a zsidók. A háztulajdonosok is zsidók, a kereskedők is zsidók. Nem mutatja-e ez legjobban mennyire összetartanak, milyen őszinte a faji összetartás?...” Úgy vélte, a keresztényeknek is ezt a példát kellene követni, s akkor megbuknának. Egy kereskedő ekképp szólt hozzá: „...mint szakember mondhatom, kitűnő tükörképet ad, amikor ráteszi a zsidóság a vámokra a kezét, hogyan ragad magához minden üzletágot a zsidóság, s minden jövedelem az ölébe hull. Erre azt mondják sokan: élelmesség. Bocsánatot kérek, de ilyen élelmességgel mi, keresztény kereskedők soha nem akarunk élni, mert keresztény szempontból ez a legelítélendőbb becstelenség. Kihasználni egy ország végszükségét s a mások kényszerhelyzetéből vagyont harácsolni... en-

gedelmet kérek, ez nem lehet tisztességes üzleti szellem. Ez azoknak a kufároknak a szelleme, akiket a Jud Süssből és a Rotschildokból ismertünk meg...” Végül egy munkás mondta el gondolatait. Nem tartotta magát ideges embernek, de alig várta, hogy ennyi szörnyűség után ez az „Oppenheim” bűnhődjön. „Még gondolni is rossz rá, hogy ez a fajta vezérszerepet játszott a munkásmozgalmak élén. Aki munkás látta ezt a filmet, azt hiszem, örökre kijózanodott a zsidóvezetés alatt álló demokráciákból...” A hírek szerint egy zsidó is jegyet váltott a *Jud Süss*-re: „Hir szerint végig se nézte, hanem kirohant a moziból és hosszú, Hejőcsabáig érő sétában vezette le érthető idegességét...”¹⁴¹

Bár végig telt házzal futott, a kölcsönzés idejét nem sikerült meghosszabbítani, azonban tárgyaltak nyári repízről, mert ekkora érdeklődés nem volt még a városban egy film iránt.¹⁴² Miután a sikerrel szembesült – 11 480-an tekintették meg a *Jud Süsst* Miskolcon –, a Magyar Izraelita Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Egyesülete (MIEFHOE) elhatározta, hogy tüntetésképpen nagyszabású „kultúrestet” rendez a városban. A meghívókat – a papíron egy „ördögi Mefisztó-fej” vigyorgott, fölötte „Válasz a Jud Süss filmre” felirattal – főként keresztényeknek postázták, hatalmas felháborodást keltve. Közben számos jobboldali csoport ellentüntetést szervezett, ami „nyilván véres verekedéssé avatta volna” a programot.¹⁴³

¹⁴¹ Nyilatkozik a közönség a JUD SÜSS-ről. *Magyar Élet*, III. évf. 113. szám, 1941. május 18., 5. o.

¹⁴² Öt nap alatt tízezren nézték meg Miskolcon a Jud Süsst. *Magyar Élet*, III. évf. 115. szám, 1941. május 21., 3. o.

¹⁴³ A rendőrség akadályozta meg a zsidóság „Jud Süss” elleni tüntetését. *Magyar Újság*, IX. évf. 119. szám, 1941. május 26., 5. o.

¹⁴⁰ Jud Süss. *Magyar Élet*, III. évf. 111. szám, 1941. május 16., 5. o.

A „zsidó írók, költők, zeneszerzők és a miskolci zsidó aranyifjúság” tervét, hogy „faji összetartásról” számot adó műsorukat bemutassák, a Hármasszövetség és a *Magyar Élet* közbelépése akadályozta meg. „A nemzeti irányzatnak nem az a célja, hogy megelégedjen néhány bevertfejú mártir-zsidóval, hanem az, hogy mindazokat a pozíciókat elfoglalja, amelyeket ma még a zsidóság tart megszállva.” Az ipartestület visszavonta az engedélyt, hogy a MIEFHÖE székházuk termét használja, mondván, az előadást a társadalmi nyugtalanság szítására akarják felhasználni, s a rendőrség is betiltotta a rendezvényt. „Nem ismétlődhetik meg többé az a húsz év előtti állapot, amikor, néhány »hős« zsidó mártir, – akit helybenhagytak az egyetemisták, – újabb szájalomra fogja gerjeszteni, a nemzeti érzésű társadalmat. A jobboldal nem bevert zsidó fejeket, hanem eredményes zsidótörvényeket akar.”¹⁴⁴

Kisvárdán május 21–22-re hirdette meg a filmet a mozi. Két nappal a vetítések előtt már nem lehetett jegyet kapni, olvasói levélben kérték a városi lap szerkesztőjétől, intézze el, hogy még egy napig náluk maradjon a kópia.¹⁴⁵

Miután 200 mozi jegyezte elő a filmet, február közepén a celldömölki újság kíváncsi lett arra, hogy településüké szerepel-e közöttük, ám nem találták meg a listában. „Hisz-szük, hogy a Nemzeti Mozgó sem fogja agyonhallgatni a Jud Süss-t, mint annak idején a Rothschild-családot. Hadd lássák a zsidóság megszemélyesítőjét a celli »polgárok« és

magyarok.”¹⁴⁶ Április végén bemutatták a *Rothschild család*ot, s a látogatók nagyobb csoportja együttesen kérte a mozi vezetőségét, hogy mielőbb tűzze műsorra a *Jud Süsst* is.¹⁴⁷ Erre június 7–9. között került sor; „Az első film amelyet mindenki vár! Mindenki nézze meg. Élmény” – hirdette a Nemzeti Mozgó, s megkérték a helybelieket, hogy – tekintettel a vidéki vonatkozlekedésre – szombatra vagy hétfőre váltsanak jegyet. A *Celldömölki Hírlap* szerint a magyar közönségnek szüksége volt erre a filmre, mert „a zsidóság évtizedeken keresztül mást nem tett, minthogy törekedett lerombolni mindazt, amit a keresztény erkölcs felépített, rombadönteni a keresztény világot és helyette felépíteni azt az új életet, melyben a hatalom teljesen a zsidóság kezében van és a keresztények rabszolgasorba süllyednek”. Ha a propaganda eléri a célját, „Celldömölkön is ellenszenvenessé teszi Süss Oppenheimert és fajtáját”.¹⁴⁸

A zalaegerszegi zúgolódás után Tapolcán is követelni kezdték a *Jud Süss* bemutatását. A helyi újság úgy vélte, „Mindenképpen szükséges... hogy diadalmas útja minden városon és nagyközségben keresztül vezessen, hogy a tévhitben élőket észhez térítse”. Különösen azért tartották kíváncsiaknak a vetítését, mert „Tapolca azon kevés kivételek közé tartozik, ahol a zsidóság majdnem csorbítatlanul gyakorolja a »világot megváltó« liberális-éra alatt könnyűszerrel megszerzett hatalmát. (...) A filmet elsősorban ajánljuk azoknak, akik mellüket verve nagy magyaroknak vallják magukat, de emellett szellemi táplálékukat a zsidó

¹⁴⁴ Tüntetésre készült a miskolci zsidóság. *Magyar Élet*, III. évf. 116. szám, 1941. május 22., 5. o.

¹⁴⁵ Levél a Szerkesztőhöz. *Kisvárdai Hírek*, I. évf. 14. szám, 1941. május 22., 2. o.

¹⁴⁶ Jönnek-e Celldömölkre a zsidóellenes propaganda-filmek? *Celldömölki Hírlap*, XV. évf. 7. szám, 1941. február 15., 2. o.

¹⁴⁷ Porpácz Károly: A „Rotschild-család” Celldömölkön. *Celldömölki Hírlap*, XV. évf. 17. szám, 1941. április 26., 3. o.

¹⁴⁸ Süss zsidó. *Celldömölki Hírlap*, XV. évf. 23. szám, 1941. június 7., 3. o.

liberális berkekből merítik.”¹⁴⁹ A cikk hatására tömegesen érkeztek levelek a szerkesztőségbe, ezért az újság felhívta a „Mozi Bizottság” figyelmét, hogy tegye lehetővé a film több napon át tartó vetítését.¹⁵⁰ Erre június 11–12-én került sor.

A gyulai keresztény társadalom régi óhaját teljesítve a Király mozgó június 25–27-én tűzte műsorra a *Jud Süsst*. „A meztelen zsidó mentelítés [sic!], az álarc nélkül való, leplezetlen kozmopolita zsidóság, a hazátlan uzsorások filmje... legjellemzőbb beállításban adja a behízelt és szilpolyozó zsidót.”¹⁵¹ Mint a *Békésmegyei Hírlap* beszámolt róla, Budapesten és vidéken is nagy sikert aratott, „Több községben bezárt a zsidó sarki fűszeres, a Mózsi korcsmáros a kiváló film nyomán”.¹⁵² Gyulán egy zsidó kereskedő jegyet váltott rá, majd „meglehetősen feszült hangulatban” fejtegette keresztény ismerőseinek: „– Az lehet, hogy mi zsidók ilyenek vagyunk, de *nem tudatosan*. (...) Talán... *ösztönösen*.” Az újság úgy vélte, „Mindezt elf[ol]gadjuk, de el kell fogadnunk azt is, hogy a jóllakott zsidó elkaparinthatja az éhez[ő] zsellér koldusfilléreit, a jóllakott kutya azonban nem fogja éhes »fajtestvére« elől ellopni a koncot. Igaz, hogy ebben a zsidó együtt tart a kutyával; fajtestvéreit ő sem hagyja cserben.”¹⁵³

¹⁴⁹ A Jud Süss film előadását követeli Zalaegerszeg társadalma. *Tapolca és Vidéke*, III. évf. 10. szám, 1941. március 8., 3. o.

¹⁵⁰ A Jud Süss film. *Tapolca és Vidéke*, III. évf. 11. szám, 1941. március 15., 2. o.

¹⁵¹ Jön a „Jud Süss”. *Békésmegyei Hírlap*, IV. évf. 59. szám, 1941. május 21., 2. o.

¹⁵² A Jud Süss vidéken. *Békésmegyei Hírlap*, IV. évf. 62. szám, 1941. május 30., 4. o.

¹⁵³ A Jud Süss margójára. *Békésmegyei Hírlap*, IV. évf. 72. szám, 1941. június 27., 2. o.

Szentesre június 28-án érkezett a kópia, s négy napig vetítették a Tudományos Mozcószínházban. 29-én éjjel a város különböző helyein, „zsidó lakásoknál” ablakbetörések történtek; a rendórség a panaszokról jegyzőkönyvet vett fel, és megindította a nyomozást a tettesek kézrekerítésére.¹⁵⁴ Néhány nap múlva az egyik megemléített ház lakója fontosnak tartotta a *Szentesi Napló*ban közzététetni, hogy ingatlanát évekkal korábban egy zsidótól vásárolta meg, s egyesek még azt hihetik, az előző tulajdonos él benne, azért verték be az ablakát.¹⁵⁵

Nagyváradon, „a magyarajkú zsidóság Mekkájában” késedelmet szenvedett a bemutató. A „keresztény magyar társadalom” mozgalmat indított, íveket köröztettek, s több ezren követelték a film vetítését. Végül a hatóságok is arra jutottak, hogy közrendészeti és politikai aggodalmaik nem eléggé indokoltak. Az UFA három kópiát küldött a városba, s június 29.–július 3. között a helyi mozikban (Apolló, Belvárosi, Korona) egyszerre, napi négy előadásban tűzték műsorra. „Egészen bizonyos, hogy a zsidók sem fogják távortartani magukat a filmszínházaktól... nem mintha kellemes élményt várnak a darabtól, hanem mert köztudomás szerint szeretik ismerni azokat a fegyvereket, amelyek ellenük irányulnak.”¹⁵⁶

A zsidók először összevásárolták a jegyeket, és a *Jud Süsst* majdnem üres ház előtt pergett. De ezt csak egy alkalommal sikerült véghezvinni, mert a közönség beült az

¹⁵⁴ Több zsidó lakás ablakát beverték. *Szentesi Napló*, XXIII. évf. 147. szám, 1941. július 1., 4. o.

¹⁵⁵ Tudniillik mindenkinek, akit illet. *Szentesi Napló*, XXIII. évf. 150. szám, 1941. július 4., 5. o.

¹⁵⁶ A Jud Süss Nagyváradon. *Magyar Lapok*, X. évf. 144. szám, 1941. június 26., 7. o.

üres helyekre, és „a zsidók pénzén” nézte végig a filmet.¹⁵⁷ „Sajnos épp azokat nem látjuk ott az előadásokon, akik szegénypírral ugyan, de talán lelkiismeretfurdalással és javulási szándékkal [sic!] távoznának onnan.” A helyiek úgy vélték, azok, akik a film ellen foglalnak állást, „nyakig ülnek a zsidók zsebében”, vagy másként vannak gúzsba kötve általuk. Azok is tévednek, akik jóhiszeműen, kesztyűs kézzel intéznék el a kérdést: „a másik oldalon hasonló jóakaratot, jóhiszeműséget tételeznek fel. Jóhiszeműségüket sokszor kellett már keservesen megfizetni, mert a kegyesen nyitva hagyott réseken keresztül újra meg újra ránk özönlött a gazság.”¹⁵⁸

A nagyváradi „gettóból” százával küldtek „gyáva, névtelen” fenyegető levelezőlapokat azoknak a kereskedőknek, akik kirakatukban hirdették a filmet: „Az Apolló plakátjának kifüggesztésével Önök is beálltak a gyűlölet hirdetői közé. A nagy zsidóság bízik Istenben és megvan győződve arról, hogy rövidesen eljön az idő, amikor az ember és ember között nem lesz különbség. Eljárását megjegyeztük magunknak.” Erre a magyarság öntudatosan szembefordult a „sötétben bujkáló fenyegetéssel”, és több száz aláírással ellátott memorandumot küldtek a belügyminiszternek, kérve, hogy zárassa be a helyi Fészek klubot. „Itt jön össze a zsidóság tömegesen és itt dőzsölnek akkor, midőn az ország hadban áll és magyar honvédek idegen földön járnak.”¹⁵⁹

¹⁵⁷ Nagyváradon mind a három mozi játsza a Jud Süst. *Magyarság*, XXII. évf. 136. szám, 1941. június 29., 13. o.

¹⁵⁸ P. L.: „Jud Süss” Nagyváradon. *Magyar Lapok*, X. évf. 148. szám, 1941. július 1., 5. o.

¹⁵⁹ A nagyváradi zsidóság fenyegető levelei a „Jud Süss” ellen. *Nemzetőr*, 1941. július 7., 4. o.

A *Magyar Lapok* egyik újságírójának, aki „elfogulatlan” kritikát írt a filmről, azt mondta a „helybeli zsidóság egyik csatlósa”, hogy vakmerő tette miatt rákerült a feketelistára. „Manapság szegény lemaradni róla” – válaszolt az illetőnek. Az újság véleménye szerint sok új lapot, sőt köteteket kellene nyitniuk a zsidóknak, mert becslések szerint a *Jud Süss*nek 30 000 nézője volt Nagyváradon. „Egyszerűbb lenne fehérlistát vezetni azokról, akik nem nézték meg.” Az igazgatók szerint olyanok is feltűntek a vetítéseken, akik egyébként nem járnak moziba, s a helyiek „élő alakokra” ismertek a szereplőkben. „Sorban vonulnak el a nézők szemé előtt a tipikus zsidó beférkőzők, beérkezettek, kíméletlen erőszakosak, vadállatiasan kegyetlenek, megjelennek a zsidóbújtatók, árulók és az erkölcsi ragály többi szerencsétlenjei. Nevek röpködnek a szenvedélyességtől átizzott levegőben.”¹⁶⁰

A nagyváradi rendőrkapitány is megemlítette a belügyminiszternek küldött havi jelentésében a film fogadtatását: „A mozik minden előadáson zsúfoltak voltak, sok olyan embert nyertek meg az antiszemitizmusnak, akik azelőtt semlegesek voltak”, s hogy az „igen erős hatással volt a nyilasokra”.¹⁶¹

Kalocsára július elején jutott el a *Jud Süss*. A helyi újság úgy vélte, a zsúfolt nézőtéren ülők okultak a történetből, s még a „semlegesek” is rádöbbenek a világméretű problémára. „Egy ötezer év óta intenzíve szaporodó, fehér, sárga és néger elemeket magábafoglaló fajta sajátos lelkületét, romboló szellemiségét, gátlás nélküli haszonszerzé-

¹⁶⁰ P. L.: Jud Süss és a fekete lista. *Magyar Lapok*, X. évf. 149. szám, 1941. július 2., 4. o.

¹⁶¹ MNL OL K 149, 651. f. 2/1941-7-6000 73. doboz. VI. (június), 270–271, 274. o.

si vágyát és kevés erkölcsöt tartalmazó világszemléletét, pénzimádatát s a keresztény népek felfogásával homlok-egyenest ellenkező anyagiasságot ismeri meg a néző...” – fejtegették a *Magyarság* néhány hónappal korábbi gondolatait plagizálva. Jud Süss, az örök zsidó keze feszítette keresztre 1918-ban Magyarországot. Nemcsak az Oppenheimerek, hanem „az esküszegők, a léha és mindenre kapható »őskeresztények«, a lelkiismeretlen strohmannok, zsidó vállalatokban ülő díszgojok” is vannak. „Száz zsidótörvény sem ér semmit, ha belső faji erőinket nem fokozzuk fel... ha nem engedjük magunkon uralkodni fenntartás nélkül Krisztust...?”¹⁶²

A mezőkövesdi mozi július 12–15-ére hirdette meg a *Jud Süsst*. A „zsidók” néhány nappal korábban „hivatalos helyet” kerestek fel azzal a kéréssel, hogy ott engedélyezzék számukra az összes jegy megvételét. „Hogy hány előadás lesz és mik a helyárak, nem számít, fő az, hogy minden jegy az övék lehessen.” Igényüket illetékesség híján visszautasították a hivatalban. „De miért is izgulnak Salamonék, Heimusék és Goldsteinék? A matyó szemének nem szabad felnyílni és meglátni azt, ami rájuk kellemetlen? (...) Mi nem akarunk minden jegyet lefoglalni. Nekünk csak annyi kell, hogy egyszer, kétszer lássuk ezt a darabot, de lássa rajtunk kívül sok ezer keresztény testvérünk is.”¹⁶³ A filmre elővételben elkelték a jegyek, s valameny-nyi előadás telt házzal ment le. A *Borsod* ekképp tudósított az eseményről: „Sokszor ájulásig meleg volt, de azért a közönség nem engedett, minden talpalatnyi helyet elfog-

¹⁶² A Jud Süss után. *Kalocsai Néplap*, LXV. évf. 28. szám, 1941. július 12., 2. o.

¹⁶³ Jud Süss összes előadására meg akarták venni minden jegyet előre a zsidók. *Borsod*, XXI. évf. 27. szám, 1941. július 5., 2. o.

lalt... Véleményünk szerint a darab nem érte el egészen a célját, mert nem értette meg egészen a közönség. A mi népünknek kevésszer van alkalmja a nagyok és uralkodók zsidó barátságát látni, ellenben annál többször érzi a maga bőréen a zsidó faj mohóságának, telhetetlenségének, szívtelen szipolyozásának következményeit. (...) Vegyék filmre a Kazár földön c. kiváló magyar könyvet... A sok limonádé és erkölcstelen, ugrabugráló tartalmatlan Jávor filmek helyett ilyen gyártsanak a magyar filmesek. Akkor lesz eredmény.”¹⁶⁴

Július 18-án az Országgyűlés felsőháza – a képviselőházi szövegezést kismértékben enyhítő módosítást követően – 72:50 arányban megszavazta az 1941. évi XV. törvénycikket, ami harmadik zsidótörvényként épült be a köztudatba; ebben a korábbi gazdasági életet érintő szabályozások után korlátozták a zsidók és nemzsidók házasságkötését is.¹⁶⁵

Marosvásárhelyen a Nyilaskeresztes Párt helyi szervezetének védnöksége alatt adták elő a filmet. A város lakóinak negyede zsidó volt, így a kópia érkezését „érthető érdeklődés és izgalom előzte meg”.¹⁶⁶

Pécsett a Turul Szövetség ostromolta az Apollo Projekto-
graf Rt. igazgatóságát, hogy mutassák be a *Jud Süsst*, de az érintettek kitértek a határozott válaszadás elől. Az

¹⁶⁴ Mozi. *Borsod*, XXI. évf. 29. szám, 1941. július 19., 4. o.

Bartha Miklós *Kazár földön* című, 1901-ben megjelent, szociográfia jellegű munkájában a Galíciából bevándorolt zsidók tevékenységét taglalja; – más művekhez hasonlóan – szélsőjobboldali körökben ezt is „magyar Jud Süssnek” tartják.

¹⁶⁵ Reggeltől estig tartó vita után a bizottsági módosításokkal szavazta meg a felsőház a házassági törvényt. *Népszava*, LXIX. évf. 162. szám, 1941. július 19., 3–4. o.

¹⁶⁶ A „Jud Süss” Marosvásárhelyen. *Magyarság*, XXII. évf. 1941. július 30., 9. o.

UFA érdeklődésére elmondták, hogy „a kérdést *igazgatóságunk egyik legutóbbi ülésén*, amelyen kizárólag tiszta keresztény származású urak vettek részt, behatóan megtárgyalta, és úgy határozott, hogy a képet másorra tűzni nem fogja”. A Turul úgy értesült, hogy a vállalatot egy zsidó, a nyugalmazott ügyvezető igazgató vezeti, aki a társaság részvénytöbbségének tulajdonosa.¹⁶⁷ A pécsiek nagy tömegben utaztak közeli kistelepülésekre, hogy megtekinthessék a filmet. Május 28-án a Német Tudományos Intézet nyelviskolája ünnepélyének zárásaként a hallgatók kívánságára lepergették, s igen nagy sikert aratott.¹⁶⁸ (A *Pécsi Napló* úgy tudósított az eseményről, hogy az „egy német hangosfilm levetítésével” ért véget.¹⁶⁹) Végül július 24–30. között a helyi Uránia mozi bemutatta.

Kecskeméten ugyancsak húzódoztak a *Jud Süsstől*. A Turul Kecskeméti Kerülete és a Federáció Emericana Első Liliomos Corporatiója, a Jazigia a sajtóban reklamált; a környező kisebb városokba és falvakba (Nagykőrös, Cegléd, Izsák) már eljutott, azonban Kecskemét, „minden nemzeti gondolatok tette kész városa” lakói a Városi mozgóképszínház igazgatójának határozott közönye és az üzleti érzék hiánya miatt nem láthatták a „korszellemet kifejező” darabot a lekötés ellenére sem.¹⁷⁰ Kecskemét „nemzeti szellemtől átítatott ifjúsága” nyílt levelet intézet az igazgatóhoz, hogy 10

napon belül mutassa be a *Jud Süsst*, vagy adja át az Árpád mozinak, amely hajlandó eleget tenni a közönség óhajának. Az igazgató közölte, hogy szeptemberben másorra tűzi, de a levélírók ezt halogatásnak vették.¹⁷¹ Június 29-én 200-an mentek át a városból Lajosmizsére, de nem kaptak jegyet a filmre.¹⁷² „Lehetetlen, hogy az új európa születése idején a zsidóság még mindig olyan hatalom legyen nálunk, hogy a nagy magyar tömegek követelésével szemben is érvényesíthesse akaratát.”¹⁷³ A nyomás hatására a Városi mozi augusztus 1–4. között mégis meghirdette a filmet, amelynek drámai jeleneteit a közönség vastappsal jutalmazta.¹⁷⁴ Augusztus 25–27-én az Árpádban is bemutatták.

Kiskunfélegyházán augusztus 20-tól négy napon át lehetett megnézni a darabot. „Megdöböntöbb, megrázóbb filmet még nem láttunk Magyarországon. Minden magyar embernek meg kell nézni...” – vélték a helyiek.¹⁷⁵

A *Jud Süsst* legkitartóbban a *Hajdúnánási Újság*ban követelték: 1941 májusától rendszeresen, sokszor hetente írtak róla. Azt akarták elérni, hogy a helyi Uránia is tűzze másorára, mert nem csupán a mozilátogatók, hanem a „gondolkodó magyarok” is látni akarják. „Minden magyar mozinak az az első hivatása, hogy olyan igazságokat és tényeket propagáljon, amelyek fokozzák és erősítik a nemzet öntu-

¹⁷¹ A kecskeméti főiskolás ifjúság újabb megmozdulása a *Jud Süss* ügyében. *Magyarság*, XXII. évf. 1941. június 28., 9. o.

¹⁷² Vasárnap közel 200 kecskeméti ment át Lajosmizsére, de nem kapott jegyet a *Jud Süss* előadására. *Kecskemét és Vidéke*, XXII. évf. 27. szám, 1941. június 30., 1. o.

¹⁷³ Újabb különös jelenségek a *Jud Süss* és a zsidóság fenyegető magatartása körül. *Magyarság*, XXII. évf. 1941. július 8., 9. o.

¹⁷⁴ Zsúfolt házak előtt vetítik a *Jud Süss* filmet. *Kecskemét és Vidéke*, XXII. évf. 32. szám, 1941. augusztus 4., 1. o.

¹⁷⁵ A mozi heti műsora. *A Csonkamagyarország*, IX. évf. 31. szám, 1941. augusztus 3., 3. (A kiemelés az eredetiben félkövér.)

¹⁶⁷ A pécsi mozitörzst megtagadta a „*Jud Süss*” előadását. *Új Magyar-ság*, 1941. május 29., 6. o.

¹⁶⁸ *MTI Napi Hírek*, 36. kiadás, 1941. május 28. 19:10.

¹⁶⁹ A pécsi Német Nyelviskola záróünnepélye. *Pécsi Napló*, L. évf. 121. szám, 1941. május 29., 4. o.

¹⁷⁰ A kecskeméti bajtársi egyesületek mozgalma a „*Jud Süss*” bemutására. *Magyarság*, XXII. évf. 1941. június 22., 10. o.; Megmozdult a kecskeméti ifjúság a *Jud Süss* kecskeméti lejátzásáért. *Kecskemét és Vidéke*, XXII. évf. 26. szám, 1941. június 23., 2. o.

datát." Közölték, hogy a kérdést napirenden tartják, amíg nem kerül sor a bemutatóra.¹⁷⁶ Megírták azt is, hogy volt olyan keresztény mozis konzorcium, amelyik letett a forgalmazásáról, a liberális lapok pedig agyonhallgatták. „Így csináltak tehát nemakarva is reklámot libiék ennek a filmnek, mert most már olyanok tódultak a mozikba, akik nem szoktak moziba járni[,] a magyar nép széles rétegei, akik bizony ösztönösen megérzik, hogy a mozi nemcsak arra való, hogy ostoba amerikai jazz históriák, gennyes szerelmi limonádék vagy gengszter történetek »szórakoztassák és élveztessék« a közönséget, hanem arra, hogy a legszélesebb néprétegek tanulhassanak és művelődjenek, szemléltetve lássák éppen a legnagyobb és legidősebb kérdéseiket, hiszen saját bőrükről van szó és nem arról, hogy a cowboy hány lövéssel pusztítja el a bár összes whiskys üvegeit, vagy hogy milyen izgalmas bunyózással éri el az a bizonyos Bill vagy Tom a milliárdos romantikusan élvekre-csömörlött, lehetőleg asztalra pattanó leányát.”¹⁷⁷

Júliusban arról számoltak be, hogy a közeli Polgáron, Hajdúböszörményben, majd Tiszalökön is lepergették a *Jud Süst*, csak náluk nem vetítik továbbra sem. „Nagy tévedés azt hinni, hogy a jövőben a mozik közönsége azokból fog kitelni, akik nem szeretnek még hallani sem erről a filmről!”¹⁷⁸ Sok olvasói levelet kaptak a szerkesztőségbe. „Ez a mozi nem egy esetben bebizonyította, hogy magyar közönsége igényeit is ki akarja elégíteni, nem hisszük, hogy

¹⁷⁶ Miért nem láthatjuk Nánáson a Jud Süss c. filmet? *Hajdúnánási Újság*, XXXV. évf. 19. szám, 1941. május 9., 3. o.

¹⁷⁷ Látni akarjuk a Jud Süst. *Hajdúnánási Újság*, XXXV. évf. 24. szám, 1941. június 13., 2. o.

¹⁷⁸ Hírek. Polgáron már nagy sikerrel bemutatták a Jud Süst. *Hajdúnánási Újság*, XXXV. évf. 27. szám, 1941. július 4., 2. o.

a Jud Süss iránti legnagyobb fokú érdeklődés további fokozódására várna, ez u. i. már aligha lehetséges.”¹⁷⁹ Augusztus közepén Búdszentmihály községbe (ma Tiszavasvári) is eljutott a darab. A hajdúnánásiak szinte naponként kérdezték az elmaradás okát,¹⁸⁰ mivel az Uránia ugyanekkor a *Szelelemből nősültem* című régebbi Kabos-vígjátékot vetítette. „Jön megtanítani a magyarok ezrei[t] és sok ezreit, hogy a humor az tulajdonképpen a Hülyeség, és hogy rajta nem nevetni, hanem röhögni illik. Ez a tipikusan gettó-figura egyike azoknak, akik itt hosszú éveken át súlyos ezreket vágtak zsebre azért, hogy közönséget neveljenek maguknak az agyalágyultságot rokonszenves színben mutogató zsarгонjukkal. (...) Jól ismerjük a célokat. Vonzóvá tenni a gyáva-hitvány aszfaltbetyárságot, a zsidó-vicceket; a családok kis ártatlanoknak feltüntetni; vicc-moslékkal szembeönteni a magyarságot, hogy ne lássa meg a való célzatot, ne lássa meg a paralízis álarcai mögé rejtett zsidó ősravaszságot. Hogy ne lehessen meglátni egy Jud Süss igazi arcát...”¹⁸¹

Újabb hét elteltével ismét szóba hozták az Uránia időhúzását, felhívták a figyelmet arra, hogy Hajdúnánás magyar város, magyarok lakják, és ők tartják el a mozit.¹⁸² A helyiek egy része a szomszédos településekre utazott át, hogy láthassa a filmet. Az ottani engedélyesek elmondták, „százával jönnek olyan bátyámuramék és néném aszszonyék, akik különben nem szoktak moziba járni, kisebb

¹⁷⁹ Hajdúnánási hírek. Mikor láthatjuk Hajdúnánáson a Jud Süss c. filmet? *Hajdúnánási Újság*, XXXV. évf. 28. szám, 1941. július 11., 3. o.

¹⁸⁰ Hajdúnánási hírek. Érkezik a Jud Süss film. *Hajdúnánási Újság*, XXXV. évf. 33. szám, 1941. augusztus 15., 3. o.

¹⁸¹ Hajdúnánási hírek. Megérkezett... végre a nagy film! *Hajdúnánási Újság*, XXXV. évf. 34. szám, 1941. augusztus 22., 3. o.

¹⁸² Hajdúnánási hírek. Még sem akar megérkezni... *Hajdúnánási Újság*, XXXV. évf. 35. szám, 1941. augusztus 29., 3. o.

községekben, ahol nincs mozi; székérrel és más alkalmatossággal”, pedig kópiához könnyű hozzájutni, s még a magyar nyelvű filmek százalékarányába is beszámítják.¹⁸³ (Ez utóbbi állítás hamis. A moziknak ekkoriban meghatározott százalékban kellett magyarul beszélő filmeket játszaniuk, de csak magyar vagy szinkronizált darabok kerülhettek be a kötelező arányszámba.)

Az Uránia üzemeltetője végül engedett, és október 12-14-re lekötötte a *Jud Süsst*. A helyi lapban kiemelt hirdetésekkel hívták fel rá a figyelmet. „Reméljük, hogy a film kivagdalások nélkül fog Nánásra megérkezni, tekintve továbbá a rendkívüli arányú érdeklődést[,] nem azt fogjuk látni, hogy mekkora sebességgel tudja lepergetni a film-szalagot a vetítógép, hanem normális megvilágításba[n] és normális menet-sebességgel vetítve mindenkinek ideje lesz arra, hogy a felirato[kat] elolvashassa.”¹⁸⁴ Egyesületek testületileg nézték meg, a nagy siker után az újság a *Rothschild család* bemutatását is szorgalmazta.

Kőszegen november 30-án és december 1-én vetítette a nem sokkal korábban felújított Belvárosi mozi. A városi lapban úgy látták, a zsidókérdés aktualitása miatt kényes feladat volna tárgyilagos kritikát írni a darabról. „Mind a filmről, mind a kiváló rendezésről és a színészek pompás alakításáról csak a legnagyobb elismerés hangján szólhatunk.”¹⁸⁵

*

¹⁸³ Nánásiaknak is megjelent a *Jud Süss... Hajdúnánási hírek*. Megérkezett... végre a nagy film! *Hajdúnánási Újság*, XXXV. évf. 36. szám, 1941. szeptember 12., 1. o.

¹⁸⁴ Jön! Jön! *Jud Süss! Hajdúnánásra... Hajdúnánási Újság*, XXXV. évf. 38. szám, 1941. szeptember 19., 3. o.

¹⁸⁵ *Mozi. Kőszegi Hírek*, III. évf. 49. szám, 1941. december 7., 4. o.

A 16 mm-es forgalmazás jogát – a korabeli szokás szerint – az UFA eladta a Keskenyfilm Forgalmi Kft.-nek; a cég 2 db kópiával akarta terjeszteni a *Jud Süsst*. A filmek keskeny változatait elsősorban kistelepüléseken, sokszor vándor-mozis rendszerben vetítették. A cég 1942. január 8-án adta be cenzurakérelmét, s az OMB még aznap megvizsgálta a tekercseket. Dr. Tersztyánszky Jenő (elnök); Manó Iván (Honvédelmi Minisztérium), dr. Perczel Tamás (Külügy-minisztérium), dr. Asztalos Miklós (Vallás- és Közoktatás-ügyi Minisztérium) és dr. Hives Henrik (Miniszterelnökség) úgy találta, hogy a kópia technikai szempontból nem felel meg a kívánalmaknak.

A Kefifor január 20-án a belügyminiszterhez fellebbezett. A február 28-i, Folyovich József miniszteri osztályfőnök által szignált – Brückner János okleveles gépészmérnök, üzemi szakértő szakvéleményére alapozott – véghatározat az OMB döntését változatlanul hagyta, mert „a megvizsgált keskenyfilm-kópiánál a hang minősége nem felel meg a kívánalmaknak, amennyiben az első tekercsen végig hol erősebben, hol halkabban szóló bűgás-szerű mellékzaj hallható, amely mellékzaj nyilvánvalóan a másolásból ered, és a hangcsíkba belenyúló szakaszos vonalak következménye. Ez a zaj feltűnően zavar[ó], és főleg a halk részeknél a beszédet elnyomja.”

A Kovács és Faludi Laboratórium új kópiát készített, amelynek átvételéről jegyzőkönyvet vettek fel. A korábbi hibát az okozta, hogy a hangsáv képző felé eső részébe szaggatott fekete csíkot exponáltak. A második kópián is megtalálták a csíkot, de gyengébb erőben, szórványosan és a hangsávmezőn kívül. Terta gépen vetítve a minőséget elfogadhatónak találták.

Március 28-án soron kívüli vizsgálatot kérve adták be a *Jud Süss* új keskenyválozatát, ám az április 1-i ülés után dr. Tersztyánszky Jenő (elnök); vitéz Vassányi Béla (Honvédelmi Minisztérium), dr. Jambrekovich László (Külügyminisztérium), dr. Asztalos Miklós (Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium), dr. Csejdy László (Miniszterelnökség) és Brückner János (szakértő) a döntést egyhangúlag függőben tartotta, és a kópia „technikai szempontból való megvizsgálását az iparügyi miniszter szakértője által szükségesnek” vélte. Erre április 29-én került sor, amikor dr. Szemerjay Kovács Dénes (elnök); vitéz Berkó István (társadalmi kiválóság), dr. Mariay Ödön (Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium), dr. Szeleczky Gyula (Miniszterelnökség) mellett Szent-Miklóssy László (Iparügyi Minisztérium) is részt vett a vetítésen, és utóbbi a hang további feljavítását tartotta szükségesnek.

A Kefifor május 2-án ismét sürgősséggel kérte a vizsgálatot. „Ezen újra átjavított másolatunkat a rendelkezésre álló és Magyarországon létező technikai berendezések igénybevételeivel oly tökéletes nivóra hoztuk, amit a mai technikai felkészültség mellett egyáltalán elképzelni lehet.” Négy nappal később Szent-Miklóssy miniszteri főmérnök úgy találta, keskenyfilmnél elfogadható mértékűek a fennmaradt technikai hibák, ezért javasolta az engedélyezést. A forgalmazónak összesen 118,20 pengő vizsgálati és engedélyokirat-kiállítási díjat kellett fizetnie. Május 13-án további okiratot kért a korábbi kettő mellé.¹⁸⁶

*

¹⁸⁶ MNL OL K 159, 46. csomó. Általános iratok. Mozcóképék ellenőrzési ügyei. 1944. 671–790. 777.

A filmet 1942–1943 folyamán tovább játszották az országban. Csíkszeredán 1942 februárjában vetítették; a helyi rendőrkapitány jelentése szerint „A lakosság hangulata erősen zsidóellenes. Ezt látszik igazolni, hogy elmúlt hónapban a »Jud Süss« című propaganda filmet 12 ízben mutatták be, s minden előadáson minden jegy elfogyott.”¹⁸⁷

Szilágysomlyón 1943. január 23–26. között volt műsoron; a rendőrkapitány beszámolójából kiderül, hogy a Nyilaskeresztes Párt helyi szervezetének vezetőségi tagjai élénk tevékenységet fejtettek ki a településen és a járáshoz tartozó községekben a *Jud Süss* megtekintése érdekében. A mozi már a hónap elején reklámozta, s a plakátját a párt vezetői üzleteik kirakatába tették ki, egymás mellé többet is, s azokkal járták a falvakat is. A nyilas vezetők utasítására a tagok családjukkal népes számban jelentek meg a moziban. A film négy napon keresztül pergett Szilágysomlyón, a vetítések a legnagyobb rendben folytak le. „Bizalmas értesülesem szerint a helyi szervezet vezetősége eleinte azt tervezte, hogy előadások után csoportokba verődve zsidókat fognak bántalmazni, és zsidó lakások ablakait be fogják verni, azonban az előadások előtt a moziban levetítették a rendőrkapitányság szigorú figyelmeztetését, úgyhogy a közönség előadások után rendben szétoszlott, s rendzavarás egy esetben sem történt.” A város könyvkereskedője bizalmas értesülések szerint nagyobb mennyiségű *Jud Süss* könyvet¹⁸⁸ adott el. „A film bemutatásától

¹⁸⁷ MNL OL K 149, 651. f. 2/1942-7-6006, 79. doboz. II. (február), 221. o.

¹⁸⁸ Nem Feuchtwanger regényéről van szó, hanem J. R. Georgénak a film alapján írt, a magyar olvasók számára Höpp Henrik által átdolgozott, 1942-ben megjelent művéről.

függetlenül azonban – ezt megelőzőleg – néhány zsidó háznak ablakát mégis betörték...”¹⁸⁹

Amikor a darab a visszacsatolt „székely végekre” is eljutott, az „irányfilmekre” vonatkozó újságírói kérdésre Kraigler Sándor kismozis elmondta, „– A »Jud Süss« megjelentetését az intelligencia kérte, »muszaj[«] volt lehozassam”.¹⁹⁰ Vidéken – Nyíregyházán 1942 elején például „Általános közkívánatra” harmadszor – és a fővárosban reprízként is újra műsorra tűzték a mozik.

Szöts István 1943 augusztusában egyik interjújában a magyar filmgyártás helyzetét elemezte. Az *Ember a havason* rendezője elmondta, nem engedélyezték, hogy elkészítse Móra Ferenc, Mikszáth Kálmán vagy Herczeg Ferenc műveinek mozgóképes adaptációit, s hozzátette, nem igaz, hogy a film publicitása és hatása annyival nagyobb volna, mint a regényé. „Ha ez igaz lenne, akkor a Jud Süss bemutatása után nem lenne több élő zsidó Pesten. Ezzel szemben egy-két helyen tapsoltak és fütyültek a film pergetésénél.”¹⁹¹

„A kormány zsidópolitikájának bonyolultságára jellemző, hogy Keresztes-Fischer Ferenc 1943 nyarán felekezeti izgatásra hivatkozva betiltotta a *Jud Süss* című német antiszemita propagandafilm vetítését (a filmet már korábban játszották Magyarországon), miközben a parlament maga is zsidóellenes intézkedéseket tárgyalta”¹⁹² – írta egyik

könyvében Ungváry Krisztián (a forrás nem deríthető ki a kötetből). Az Országos Mozcépvizsgáló Bizottság mapájában viszont nyoma sincs belügyminiszteri utasításnak a filmmel kapcsolatban, a címdal ceruzás felírásai szerint 1941 márciusa és 1944 áprilisa között nem történt esemény a *Jud Süss*-szel, pedig betiltás esetén a forgalmazót azonnal értesítették, és az engedélyokiratokat köteles volt beszolgáltatni. Semmilyen korabeli levéltári vagy nyomtatott forrásban sem találtam rá az említett rendelkezésre; két és fél évvel a bemutató után egyébként sem lett volna sok értelme leállításának. Ráadásul 1943. augusztus 14–16-án biztosan műsoron volt a pestszenterzsébeti Erzsébet mozgóban,¹⁹³ s néhány nappal a forgalmazási engedély lejártá előtt, 1943. november 25–28-án pedig a budapesti Martinovics téri Vitéz mozi is vetítette.¹⁹⁴ A később engedélyezett 16 mm-es változatokat 1944 első hónapjaiban is kölcsönözték. Az eset kísértetiesen hasonló Kádár Lajos *Ártatlanok?* című színdarabjának Keresztes-Fischer nevéhez fűződő, ám sehol sem dokumentált betiltásához.¹⁹⁵ (1943 elején a nyilaskeresztesek híresztelték azt, hogy a kormányzat meg akarja tiltani a zsidóellenes mozidarabok további vetítését, az *Őrségváltást*, a *Harmincadikat* és nagyjából 16 Páger-filmet említettek.¹⁹⁶)

1944. április 24-én – miközben Magyarország északkeleti részén már zajlott a zsidók gettóba költöztetése – az UFA a cenzúraengedély meghosszabbítását kérte a film

¹⁸⁹ MNL OL K 149, 651. f. 2/1943-4-1006. 73. doboz. II. (január), 108–109. o.

¹⁹⁰ Gyimesy K. Ernő: Keskenymozgók térhódítása a székely végeken. *Magyar Film*, V. évf. 25. sz., 1943. június 23., 10. o.

¹⁹¹ Tetszenek-e a mai magyar filmek? *Mozi Újság*, III. évf. 33. szám, 1943. augusztus 18–24., [4. o.].

¹⁹² Ungváry Krisztián: *Magyarország a második világháborúban*. Budapest, 2010, Kossuth Kiadó, 46. o. /Magyarország története 19./

¹⁹³ [Erzsébet mozgó műsora.] *Pestszenterzsébeti Közlöny*, V. évf. 33. szám, 1943. augusztus 14., 4. o.

¹⁹⁴ Lásd Mozi műsor. *Mozi Újság*, III. évf. 47. szám, 1943. november 24–30.

¹⁹⁵ Lásd Papp István: A magyar Jud Süss. *Betekintő*, 2014. 3. szám.

¹⁹⁶ MNL OL K 149, 651. f. 2/1943-4-1006. 73. doboz. II. (január), 64. o.

két kópiával történő forgalmazásához (5 db engedélyokirattal), s egyúttal beszolgáltatta az 1943. december 1-én lejárt korábbi engedélyokiratokat (összesen 12 db-ot).¹⁹⁷ Másnap délután 16 órakor a *Jud Süsst* dr. Balla Pál (elnök); dr. Molnár Károly (Nemzetvédelmi és Propagandaminisztérium), Marton István (Külügyminisztérium) és Bernolák László (Honvédelmi Minisztérium) újból megvizsgálta, és nyilvános előadásra alkalmasnak találta, 16 éven aluliak számára is. „Határozat: Mehet!” A forgalmazónak 274,60 pengő vizsgálati és engedélyokirat-kiállítási díjat kellett fizetni.¹⁹⁸ A Kefifor ezután a 16 mm-es változatok esetében is kérte a korhatár eltörlését, amelyhez az OMB hozzájárult, és a korábbi sárga helyett zöld engedélyokiratokat állított ki a film 1945. május 10-ig történő forgalmazásához.

Néhány nappal a felújítás előtt már megjelentek a híradások a sajtóban a *Jud Süss*ről, amelyet „mintegy három esztendővel ezelőtt rendkívül nagy sikerrel játszottak és azóta politikai okok miatt nem kerülhetett műsorra”. Bár a cikk arra utal, hogy 1941 óta nem vetítették, ez biztosan nem igaz. Ha lett volna konkrét politikai döntés – és felelős – a háttérben, a Nyilaskeresztes Párt *Összetartás* című lapja biztosan nem csak annyit ír a reprízbemutató előtti napokban, hogy „Annakidején az utánjátszó és a vidéki mozik bizonyos befolyások alatt nem tűzték műsorukra, vagy csak rövid ideig játszották”.¹⁹⁹

¹⁹⁷ MNL OL K 159, 109. kötet. Kiállított engedélyokiratok nyilvántartása 1940. január 1-től december 31-ig.

¹⁹⁸ MNL OL K 159, 54. csomó. Általános iratok. Mozgóképek ellenőrzési ügyei. 1945. 1–70. 2.

¹⁹⁹ Színház film művészet. Felújítják a Corvinban a nagy sikerű „Jud Süss”-t. *Összetartás*, II. évf. 98. szám, 1944. május 2., 8. o.

Az UFA a politikai és társadalmi élet számos előkelőségét hívta meg az 1944. május 5-i, Corvin-beli díszbemutatóra, amelynek „teljes jóvedelmét” a bombakárosultaknak ajánlották fel.²⁰⁰ Az előadás fővédnöke Sztójay Döme miniszterelnök lett, de várták „a kormány összes tagját, az államtitkárokat, az osztályfőnököket, a német követség tagjait, a főváros vezetőségét, továbbá a jobboldali pártok elnökeit. A filmet, amely igaz vádirat a zsidóság ellen, annakidején nagy sikerrel mutatták be, azonban bizonyos befolyások hatására csak rövid ideig maradhatott műsoron. A felújítás ma kétszeresen időszerű és a film bizonyára folytatni fogja diadalmas pályáját.”²⁰¹

A *Tolnai Világlapja* fényképes tudósítása szerint a díszbemutatón a magyar királyi miniszterelnök mellett részt vett Edmund Veesenmayer német követ és meghatalmazott, Reményi-Schneller Lajos pénzügyminiszter és Tasnádi Nagy András nyugalmazott igazságügy-miniszter, a Magyar–Német Társaság elnöke,²⁰² de más kormánytagok (például Jurcsek Béla földművelésügyi miniszter), továbbá „magyar, német katonai, közéleti előkelőségek” is, s „nem egyszer tüntető tapsok hangzottak fel”.

Az UFA a díszelőadás után összegyűlt 2890 pengő adományt befizette a légítámadások áldozatainak megsegítésére nyitott letéti számlára. A többtucatnyi felajánló névsorában szerepel többek között Reményi-Schneller Lajos 100, Sztójay Döme 200, Edmund Veesenmayer 100, Bingert János, a Hunnia Filmgyár igazgatója 20, a zsidó szerzők

²⁰⁰ Jud Süss a bombakárosultakért. *Esti Újság*, IX. évf. 98. szám, 1944. május 2., [8. o.].

²⁰¹ A miniszterelnök a Jud Süss díszbemutatóján. *Új Magyarország*, XI. évf. 100. szám, 1944. május 4., 8. o.

²⁰² *Tolnai Világlapja*, 46. évf. 20. szám, 1944. május 17., 2. o.

Az első sorban Tasnádi Nagy András, Reményi-Schneller Lajos, Sztójay Döme és Edmund Veesenmayer a Corvin mozi díszelőadásának szünetében
(Tolnai Világlapja, 1944. május 17., 2. o.)

műveinek megjelenését akadályozó és azok tömeges bezúzásán részt vevő Kolosváry-Borcsa Mihály 25, az ötvenes évektől az emigráció ismert alakjaként működő Csicsery-Rónay István 10 és az Országos Mozgóképvizsgáló Bizottság tisztviselői 12 pengős összeggel.²⁰³

A nyilas lapok a bemutatót követően megemlítették azt is, hogy 1941-ben „a baloldali sajtó sűrűn hangoztatta, hogy a filmnek propaganda íze van”, s ez „eleven példa arra, hogy az igazságban van a leghatékonyabb propagandaerő”.²⁰⁴ Máshol pedig javasolták egyéb korábbi „problémafilmek” reprízelését is: „A könnyen felejtők és azok számára, akik hajlamosak most arra, hogy sajnálják e sze-

²⁰³ Magyar Országos Tudósító, XXVI. évf. 188. szám, 1944. július 17. [1. o.]

²⁰⁴ A „Jud Süß” felújítása. A magyar kormány és a német követség tagjai a Corvin díszbemutatóján. Új Magyarság, XI. évf. 13. szám, 1944. május 7., 13. o.

Sztójay Döme és Edmund Veesenmayer távozik az előadás után
(Délbáb, 1944. 20. szám)

gény zsidókat, a *Jud Süß* és *Az örök zsidó* című nagysikerű német filmek mellett tűzzék újra műorra az *Őrségváltást*!” Úgy vélték, Bánky Viktornak és Páger Antalnak is nagy érdeme, hogy az elmúlt rendszer sok buktatója és akadályja közepette a korszellemnek megfelelő filmek készültek. „Az *Őrségváltás* című filmben egyébként a zsidó szótt ugyan nem szabadott kimondani, a film mégis súlyos dokumentuma annak az állítólagos őrségváltásnak, amelyet a nemzetiszocialista elvek megcsúfolására nálunk évekkel ezelőtt alkalmaztak.”²⁰⁵

²⁰⁵ Tűzzék ismét műorra a zsidóbujtatósról szóló magyar filmet! Magyarság, XXV. évf. 101. szám, 1944. május 5.

A *Virradat* újraközölte Hubay Kálmán 1941-es vádiratát: „A hideg fut végig a hátadon. Homlokodról ömlik a verejték. Hát ilyenek? Igen, hát ilyenek!

És egyszerre rádöbbsz, hogy Süss Oppenheimert ismered. Személyesen ismered. Süss Oppenheimert hiába akasztották fel a stuttgarti piacon. Jud Süss nem halt meg.

Ezer arca, ezer neve és ezer élete van! (...)

1733-at írtak akkor, amidőn lefolyt Jud Süss pere...”

A korábbi cikkből törölték az utolsó mondatot, amelyet 1944-ben már kinyomtathattak: „És most folyik Jud Süss második pöre a világtörténelem ítélőszéke előtt!”²⁰⁶

A szaksajtóban ekképp számoltak be a felújításról: „A »Jud Süss« című film három évvel ezelőtt szerepelt először magyar moziban: akkor az Uránia játszotta olyan nagy sikerrel, hogy e sorok írója sem láthatta. A film vetítése egymagában *esemény*. A nézőtér viselkedése tökéletesen kifejezi a hatást. A Corvin, ahol a filmet játsszák, az a fajta mozi, ahol egyetlen előadás keretében találkozik az utca népe és az ú. n. igényes publikum. A sötétben nem lehet megállapítani, honnan, melyik széksorokból szökkennek fel a közvetlen hatást jelző megnyilvánulások. Tény, hogy ez a monumentális, méreteiben *nagyszabású filmvadász*, mely művészi igényeket olyan szerencsésen egyesített a nagyvonalú demonstrációval, hangos felkiáltásokra ragadja a nézőket. A közönség éli ezt a filmet: *átéli, átérzi* és a nézőtér is megtelik a különleges filmesemények izzó hangulatával: mindenki levonta azokat a tanulságokat, melyeket a film sugalmaz. Ime: lássunk, *ilyen a zsidó*.”²⁰⁷

²⁰⁶ Jud Süss két pöre. *Virradat*, IX. évf. 19. szám, 1944. május 8., 3. o.

²⁰⁷ Filmlevél. *Filmhíradó*, II. évf. 19. szám, 1944. május 11–18. [6. o.]

Az *Evangélikus Életben* is felhívták a figyelmet arra, hogy a „régis antiszemita darabot” újra játsszák a mozik: „Most látszik meg, hogy jól elkészített film volt, régi fényéből nem veszített semmit. A közönség azonban ma sokkal jobban érzi benne azt, amit éreztetni akar, a politikai tendenciát. Ezért a művészi oldaláról inkább a politika oldala felé tolódott el a hatása. Pedig politika nélkül is jól felépített film.”²⁰⁸

A Corvin napi három előadással egy hónapig tartotta műsoron a *Jud Süsst*, azután néhány hét szünet következett. Június 2-án az UFA további 3 db engedélyokirat kiállítását kérte az OMB-tól, majd a film után- és továbbjátzó mozik műsorán szerepelt. Június 22–28. között a Duna (Lloyd) (V. ker. Hollán u. 7.) és az Újbuda (Simplon) (XI. ker. Horthy M. [Ima Bartók Béla] út 64.), július 6–12. és 13–19. között – az utolsó két budapesti játszási héten – a Budai Apolló (II. ker. Csalogány u. 44–46.), illetve a Damjanich (VII. ker. Damjanich u. 1.) és a Körönd (Orient) (VI. ker. Izabella u. 65.) vetítette naponta háromszor, a Józsefvárosi (VIII. ker. Kálvária tér 7.), illetve az Ugocsa (XII. ker. Ugocsa u. 10.) csütörtöktől vasárnapig, továbbá napi hat előadásban mindkét héten a Toldi (Rialto) (VII. ker. Rákóczi út 70.). Budapesti utóforgalmazása szolidnak mondható; 1944 nyarán, kora őszén számos darabot reprízelték továbbjátzó mozikban, az 1943-ban bemutatott *Makacs Katát* például a szeptember 7–13. közötti műsorhét bizonyos napjain 12 helyen vetítették egy időben.

A nagyobb vidéki városokban is újra játszották a filmet, de ekkor már jelentősebb sajtóvisszhangja sehol sem volt. Elsőként Győrben 1944. május 17–19-én az Aranykert és

²⁰⁸ Láttuk. *Evangélikus Élet*, XII. évf. 22. szám, 1944. május 27., 6. o.

Erzsébet mozgóban tért vissza „lélekbevágó igazságaival” a darab, az áldozósütőtöröki matiné bevetését a helyi bombakárosultaknak ajánlották fel. A *Győri Nemzeti Hírlap* fölevenítette, hogy első bemutatáskori kritikájukhoz „A jó magyarok gratuláltak, a filozofiták hüledeztek, a zsidók érzékenykedtek és névtelen levélben fenyegetőztek. Mert az igazság fáj.” A *Jud Süss* „igazi művészi eszközökkel döbbsen rá a zsidók sötét munkájára, mely átgázol minden a nagy célért: a zsidó világalomért”. Arra biztatták a helyieket, nézzék meg mindannyian, akár másodszor is.²⁰⁹ Ezekben a napokban már folyt a zsidók deportálása Északkelet-Magyarországon, Kárpátalján és Észak-Erdélyben.

Szegeden a Belvárosi moziban június 8–15. között pergették, „Emberek, népek sorsa, szenvedélyek vad viharzása, az igazság feltartóztatlan diadala” reklámszöveggel. Pécsen június 17–19-én az Apolló, az Uránia és a Parkmozi, majd 20–23-án már csak utóbbi vetítette. Debrecenben június 23–30. között a Vígyszínházban futott; stb. Ekkora az észak- és délkelet-magyarországi zóna bevagonírozása már lezajlott, a fővárosi zsidóságot csillagos házakba költöztették, és Nyugat-Magyarországon is megindultak a deportálások.

Nagykanizsán augusztus 16–20-ára azzal a megtevesztő információval hirdették a *Jud Süsst*, hogy „A filmből a mai cenzura nem vágott ki semmit. Így az a részlet is benne van, amit a múlt cenzura kivágni rendelt.”²¹⁰ Augusztus 12–14-én „mának és a tegnapi nap időszerűségével” Sátorajáj-

helyen pergett.²¹¹ Veszprémben szeptember 8–11-én, majd szeptember 29.–október 2-án járt a kópia, utóbbi alkalommal azért, hogy a „szállítási akadályok miatt elmaradt előadások pótlásaként” a nagy érdeklődést kielégítsék.²¹²

A nyilas hatalomátvételt követően, 1944. november 18-án tartott kultúrértekezleten a hazai filmgyártók nehéz helyzetét elismerve a kormányzat olyan témák keresését javasolta számukra, amelyekből „mély erkölcsi tanulságok vonhatók le”, s „Példaként állították eléjük egyes német filmeket (a Horst Wessel életéről szóló filmet, a *Jud Süsst*, a *Rothschildokat* stb.), mint olyan alkotásokat, amelyek nemcsak világnézetileg nevelnek, de még kasszasiker is jelentenek készítőik számára”.²¹³

A front előrehaladta miatt a *Jud Süsst* 1944 decembere után már csak Nyugat-Magyarországon vetíthették; az UFA kirendeltsége Szombathelyen működött ezekben a hónapokban. A film utolsó ismert előadásaira az eddig fellelt források alapján Zalaegerszegen került sor 1945. január 15–18-án a Hungária mozgóban. Az ekkor forgalomban lévő kópiák sorsáról semmi bizonyosat nem tudunk (az engedélyokiratok számát tekintve maximum 8 db 35 mm-es és 3 db 16 mm-es példány foroghatott); egy részük feltehetően megsemmisült, vagy magánemberekhez került. Senki sem hiányolta a tekercseket: az UFA képviselete megszűnt, a nemzetiszocialista korszak német produkcioit betiltották. A film magyarországi nézőszámát információ hiányában ugyancsak nem tudjuk megbecsülni.

²¹¹ Mozi. *Zemplén*, LXXIV. évf. 31. szám, 1944. augusztus 5., 3. o.

²¹² Mozi. *Veszprémvármegye*, XLVI–LXIX. évf. 40. szám, 1944. október 1., 4. o.

²¹³ Karsai László: *Szállasi Ferenc. Politikai életrajz*. Budapest, 2016, Balassi Kiadó, 316–317. o.

²⁰⁹ Filmszínház. *Jud Süss*. *Győri Nemzeti Hírlap*, IX. évf. 112. szám, 1944. május 18., 2. o.

²¹⁰ [Hirdetés.] *Zalai Közlöny*, LXXXIV. évf. 184. szám, 1944. augusztus 16., 2. o.

A Jud Süsst bemutató települések listája a feldolgozott
források alapján 1941–1945²¹⁴

1941. január 23.–1943. november 28.	Budapest
1941. február 5–14.	Pestszenterzsébet
1941. február 10–23.	Kispest
1941. február 20–26.	Sopron
1941. február 25–28.	Alsógalla (ma Tatabánya)
1941. március 1–2.	Veszprém
1941. március 1–3.	Pestszentlőrinc
1941. március 4–7.	Győr
1941. március 4–5.	Nyíregyháza
1941. március 6–7.	Sátoraljaújhely
1941. március 7–?	Újpest
1941. március 8–12.	Magyaróvár
1941. március 11–19.	Szeged
1941. március 13–?	Debrecen
1941. március 15–21.	Pozsony
1941. április 3–6.	Székesfehérvár
1941. április 10–13.	Eger
1941. április 16–18.	Balassagyarmat
1941. április 16–19.	Békéscsaba
1941. április 17–19.	Kaposvár
1941. április 17–24.	Kassa
1941. április 19–21.	Cegléd
1941. április 21–23.	Keszthely
1941. április 23–25.	Győr (repríz)
1941. április 24–28.	Komárom
1941. április 25.–május 2.	Kolozsvár

²¹⁴ A kutatás során több mint 150 budapesti, vidéki vagy országosan terjesztett napi-, heti-, havi- vagy szabálytalan periodicitásban megjelenő lap 1941–1944-es évfolyamait néztem át; az újságok sok esetben nem vagy rendszertelenül közölték a moziműsort.

1941. május 1–2.	Ercsi
1941. május 2–4.	Szekszárd
1941. május 3–5.	Bácsalmás
1941. május 6–7.	Balatonfüred
1941. május 6–8.	Vác
1941. május 6–8.	Zalaegerszeg
1941. május 7–8.	Esztergom
1941. május 7–9.	Mezőtúr
1941. május 9–12.	Hódmezővásárhely
1941. május 10–12.	Ózd
1941. május 11–12.	Hatvan
1941. május 15–20.	Miskolc
1941. május 16–20.	Makó
1941. május 21–22.	Kisvárd
1941. május 24–25.	Sátoraljaújhely (repríz)
1941. május 24–25.	Szeghalom
1941. május vége, június eleje	Ajka
1941. június 6–9.	Kiskunhalas
1941. június 7–9.	Celldömök
1941. június 11–12.	Tapolca
1941. június 14–15.	Dombóvár
1941. június 24–26.	Tiszaöldvár
1941. június 25–27.	Gyula
1941. június 28.–július 1.	Szentés
1941. június vége	Lajosmizse
1941. június 29.–július 3.	Nagyvárad
1941. június	Polgár
1941. június	Hajdúböszörmény
1941. június	Tiszaölk
1941. július 2–8.	Nyíregyháza (repríz)
1941. július 6–12. között	Kalocsa
1941. június 7–8.	Sümeg

1941. július 9–11.	Tótkomlós
1941. július 11–14.	Szatmárnémeti
1941. július 12–15.	Mezőkövesd
1941. július 13–15.	Gyoma
1941. július 22–27.	Derecske
1941. július 24–30.	Pécs
1941. július 26–27.	Kunszentmárton
1941. július vége	Marosvásárhely
1941. augusztus 1–4.	Berettyóújfalu
1941. augusztus 1–4.	Kecskemét
1941. augusztus közepe	Búdszentmihály (ma Tiszavasvári)
1941. augusztus 20–24.	Kiskunfélegyháza
1941. augusztus 25–27.	Kecskemét (repríz)
1941. szeptember 6–9.	Békés
1941. szeptember 7–8.	Nagykőrös
1941. szeptember 13–15.	Heves
1941. október 1–13.	Túrkeve
1941. október 12–14.	Hajdúnánás
1941. november 30.–december 1.	Kőszeg
1941. december 13–14.	Devecser
1941. december 13–16.	Muraszombat
1942. január 2–5.	Nagybánya
1942. január 17–18.	Nyíregyháza (repríz)
1942. február	Csíkszereda
1942. április 16.	Zalaegerszeg (repríz)
1942. május 30–31.	Kömlő
1942. július 17–18.	Sümege (repríz)
1942. augusztus 29–30.	Dunavecse
1942. november 21–22.	Margitta
1943. január 23–26.	Szilágysomlyó
1943. március 20–21.	Elek
1943. május 20–23.	Ada

1943. augusztus 14–16.	Pestszenterzsébet (repríz)
1944. február 20.	Nádasd (16 mm)
1944. március 18–19.	Tiszabura (16 mm)
1944. május 5.–július 19. (?)	Budapest
1944. május 17–19.	Győr
1944. május 28–29.	Vásárhelykutas (16 mm)
1944. június 8–15.	Szeged
1944. június 17–23.	Pécs
1944. június 23–30.	Debrecen
1944. augusztus 12–14.	Sátorajáújhely
1944. augusztus 19–21.	Eger
1944. szeptember 8–11.	Veszprém (?)
1944. szeptember 29.–október 2.	Veszprém
1945. január 15–18.	Zalaegerszeg

*

A szépírókat, memoárszerzőket többnyire megcsalta az emlékezetük a *Jud Süss*-szel kapcsolatban. Kertész Imre kilencéves korára (1938) tette találkozását a filmmel, illetve a „pogrom” szóval. „A Körút felől zavaros üvöltözés hallatszott. Azt mondta apám, hogy ezúttal nem a szokott úton, hanem némi kerülővel kell hazamennünk. Csaknem rohanva vezetett a sötét mellékutcákon, azt sem tudtam, merre járunk. Az üvöltözés lassan mögöttünk maradt. Apám elmagyarázta, hogy a közeli moziban a *Jud Süss* című német filmet játsszák, s hogy a moziból kitóduló tömeg ilyenkor zsidókat keres a járókelők között és pogromot rendez.”²¹⁵

²¹⁵ Kertész Imre: Budapest – egy fölösleges vallomás. In uő: *A gondolatnyi csend, amíg a kivégzőosztag újratölt. Monológok és dialógok*. Budapest, 1998, Magvető, 148. o.

Zelk Zoltán az 1980-as, Kabdebó Lóránttal folytatott beszélgetésében a kiugrási kísérlet utáni időpontra helyezte a film premierjét: „Este értem jött, és elvitt a Rákóczi úton lakó Hegedűs Zoltánhoz. De félelmetes volt akkor a Rákóczi út! Megrakva karszalagos nyilasokkal és rendőrökkel! Azt hittem, razzia van, másnap tudtam meg Hegedűs Zoltántól, hogy a *Jud Süss* bemutatója volt az Urániában, s persze ott ült a Szálasi-kormány s a német követség.”²¹⁶ (1944. október 21-én csakugyan volt egy premier az Urániában, amelyen Szálasi Ferenc és kabinetje is megjelent: az *Egy a millióért* című német filmé, amely a nemzetiszocializmus diadalra jutásának egyik epizódját, ezen belül Horst Wessel életét dolgozta fel.)

A film reprízforgalmazási gyakorlatának ismeretében túlzásnak tűnik Moldova György állítása is: 1944-ben „A kőbányai »Alfa«, »Astoria«, »Hungária« tiltott volt számunkra, a műsoruk amúgy se vonzott volna, bármilyen hihetetlenül is hangzik: voltak hosszú hetek, mikor mind a három moziban a »Jud Süss«-t, a legvéresebben uszító antiszemita filmet játszották”.²¹⁷

Edelsheim-Gyulai Ilona *Becsület és kötelesség* című visszaemlékezésében megemlítette, „A belügyminiszter például nem engedélyezte, hogy a *Jud Süss* című német antiszemita propagandafilmet Magyarországon vetítsék (ennek ellenére később bemutatták!)...”²¹⁸ Ez az állítás sem felel meg a valóságnak.

²¹⁶ „A háborúnak vége”. Beszélgetés Kabdebó Lóránttal. In Zelk Zoltán: *Reménykedem és rettegek. Prózai írások 1963–1981*. Budapest, 1986, Szépirodalmi Könyvkiadó, 432–433. o. /Zelk Zoltán művei./

²¹⁷ Moldova György: *Az utolsó töltény 1. Önéletrajzi töredékek*. Szentendre, 2004, Urbis, 66. o.

²¹⁸ Edelsheim Gyulai Ilona, gróf: *Becsület és kötelesség*. 1. köt. 1918–1944. Budapest, 2000, Európa Könyvkiadó, 203. o.

A film előadását Mándy Iván is megidézte *A besúgó* című elbeszélésében:

„Remeg, satnya öklét lobogtatja. Sári is kiabál, különös, éles hangon. A többiek is. Anyó elfullad, amikor Jud Süsst felhúzzák, megint sipít.

– Magasabbra! Magasabbra!

Vele zeng a mozi. Tapsolnak, éljeneznek. Anyó érzi, hogy vele vannak, mint egy család. Rákiált a kalitkában hebegő zsidóra.

– Ne pofázz!

Felgyullad a villany. Föláll. A szék támlájába kapaszkodik, mintha még maradni akarna. Kis kalapja félrecsúszik, egy ócska hajfűrt a homlokába hull. Az arcok most se hagyják el, vele sodródni az utcára. Elegáns, szőke nőhöz szól, aztán egy férfihoz. És válaszolnak neki, felelnek neki. Valami együtt viszi őket. Az utcán még többen vannak. Mindegy, hova, merre, csak együtt! Embergőyű hullámmal körülvette. Hangok bugyborékolnak.

Anyó megáll, vaksin hunyorog. Valaki ordít. Elkínzotlan, állatian. Sári az öregasszonyhoz hajol.

– Egy zsidót vernek.

Anyó előbbre furakodik, még előbbre. Kiabál, akárcsak a moziban.

– Fellógatni!

És akkor egy véres arcot lát. Nem is arc az már, csak formátlan massza. A szemüveg eltört, kerete árván fityeg, tépetten lóg a nyakkendő. Aztán az egész lezuhan a földre.”²¹⁹

*

²¹⁹ Mándy Iván: *A besúgó*. In uő: *Lélegztetvétel nélkül. Novellák*. Budapest, 1984, Magvető, 18–38. o., az idézet helye: 22. o.

A *Jud Süss* évtizedekre eltűnt a magyar – és a világ – nyilvánosság elől. A rendező Veit Harlant emberiség ellen elkövetett bűnök vádjával perbe fogták, többéves szilencium várt rá, akárcsak Werner Kraussra. Ferdinand Marian és a herceget megformáló Heinrich George 1946-ban – utóbbi szovjet fogságban – meghalt.

A rendező 1948-ban egy rabbinak írott levelében állította, a *Jud Süss* nem provokatív: művészién ábrázolja a zsidóproblémát, „nincs torz kép, a lényeg kifejezéséről, a humanitás kifejezéséről van szó”, s személy szerint semmi köze sem volt a nemzetiszocializmushoz. (Az anyagi gondokkal küzdő fiatal Harlan másfél évig első, zsidó származású felesége szüleinél lakott.)

1966-ban megjelent önéletrajzában – saját, negyedszaddal későbbi nézőpontjából – részletesen beszámolt a *Jud Süss* keletkezéséről. Ludwig Metzger 1933-ban írta meg a forgatókönyvet, majd amikor Goebbels antiszemita filmeket kért a gyártóktól, új, „alávaló” változattal állt elő. Ezt a verziót dolgozta át Wolfgang Eberhard Möller, aki Stuttgartban tanulmányozta a Süss Oppenheimer perével kapcsolatos korabeli iratokat, hogy minél hitelesebb szöveg készülhessen. Ferdinand Marian a próbafelvételen „a lehető legtehetségtelenebbül játszott, hogy megszabaduljon a szereptől”. A rendező állandóan változtatott a forgatókönyvön, de Goebbels felülbíráltja módosításait „hírhedt zöld ceruzájával”.

Az igazi Süss nagyobb gaztetteket követett el, mint a vásznon látható: „az a tolvaj, az a csaló, az a tiszttségkereskedő, az a hamisító, akiről a történet szól, aki becsstelen módon gazdagodik meg, nincs benne a filmemben – persze az antiszemita szerepek erősen antiszemita jellegűek adnak a filmnek – amit ugyanúgy nem lehetett mellőzni,

mint ahogy egy kommunista propaganda-filmből sem lehetett kihagyni a kapitalizmus elítélését... a *Jud Süss* azt a kort tükrözte, amelyben készült. De az a film, amelyet én rendeztem, nem akarta az embereket az antiszemiták mellé állítani.”

A készítőik úgy határoztak, az antiszemitizmust megahagyják a náciknak, s nem viszik bele a zsidó szerepekbe. Harlan – állította utóbb – a „Stürmer” jelszóval fékezte le a színészeket, ha gesztusaik vagy mozgásuk megítélése szerint antiszemita reakciókat váltana ki a nézőkből. A musztert mindennap el kellett juttatniuk a minisztériumba. „Ritkán történt ellenvetés. Ami nekem veszélyesnek tűnt, azt nem küldtük el a többivel.” Goebbels azt szerette volna, ha Krauss „zsidósan kampós álorrot” visel. Az elkészült filmet a minisztériumban a stáb jelenléte nélkül vetítették le több száz főnek, majd Goebbels letorkolta Harlant, amiért képtelen politikai fogalmakban gondolkodni, s a szörnyeteg Süssből Rómeót csinált.

A propagandaminiszter az utószinkronnal antiszemita jelleget akart a filmnek kölcsönözni. A főhős átkozódásait az akasztófa árnyékában siránkozásokra, a premier plánokat totálokra cseréltette. A rendező azt hangsúlyozta, nem felelős az ekképp módosított és bemutatott változatért.

A film elveszettnek mondott negatívját Harlan 1954-ben megsemmisítette. Amikor néhány évvel később az Egyesült Arab Köztársaságban, majd Bejrútban és Kairóban arab nyelven bemutatták a *Jud Süsst* – nyilvánvalóan Izrael-ellenes propagandacélzattal –, a Német Szövetségi Köztársaság kormánya hosszadalmas vizsgálat után kijelentette, hogy a keletnémetek birtokában is fennmaradt egy negatív, amiről a Sovexport Film közreműködésével

készítettek pozitív kópiákat az arab államok részére. 1959-ben egy lübecki kereskedőnél bukkant fel egy harmadik negatív, amelyet 100 000 dollárért akart eladni Abdul-Aziz szaúdi király testvérének.²²⁰

*

Magyarországon 1945. augusztus 2-án a Filmipari Szövetség kívánt betekinteni a film cenzúraaktájába. 1947. február 11-én Szent-Iványi József belügyminiszteri tanácsos részére adták ki a dossziét.²²¹

Kovrig Béla egyetemi tanár, az Országos Társadalombiztosítási Intézet korábbi igazgatója, aki az OMB-nél 1941 júniusáig albizottsági elnökként is tevékenykedett, 1945 szeptemberében igazolást kért arról, hogy a *Jud Süss* engedélyezésében nem vett részt.²²²

A film magyar szövegét jegyző K. Halász Gyulát a második világháború után elbocsátották a Magyar Rádiótól. 1945 júliusában a politikai rendőrség őrizetbe vette, mivel „kulturális életünk minden megnyilvánulásában a nácipropagandát szolgálta”,²²³ s 1946-ban egy év börtönre ítélték, mert nagymértékben elősegítette a fajgyűlölet

²²⁰ Cadars, Pierre – Courtade, Francis: *Le cinéma nazi*. Párizs, 1972, Losfeld, 379 o. Dokumentációs fordítás, gépirat: Magyar Nemzeti Filmarchívum Könyvtára, Kézirattár 267/4. *A náci film*. 1975, 321–327, 328–329. o.

²²¹ A Belügyminisztérium 1945 utáni irataihoz – a levéltár korábbi Hess András téri egységének 2016 júniusa óta tartó költözése miatt – nem tudtam hozzáférni.

²²² MNL OL K 158, 16. csomó. A bizottság szervezetére, személyzetére és működésére vonatkozó ügyek. 1945–1946. 37/1945.

Kovrig egyébként rendszeresen publikált szakcikkeket a német megszállás után is, lásd például Kovrig Béla: A nagy háborúk szociális tanulsága. *Nemzeti Újság*, 1944. április 30., 5. o.; Kovrig Béla: A szellemi éghajlat. *Nemzeti Újság*, 1944. május 7., 3. o.; stb.

²²³ Hírek. *Szabad Nép*, III. évf. 96. szám, 1945. július 21., 4. o.

szítását.²²⁴ A „nácilakáj” büntetését 1949-ben a népbíróság további fél évvel súlyosította.²²⁵ Rövid időre letartóztatták Szigeti Lajost, az Uránia mozi igazgatóját is, aki ingyenes előadásokat szervezett a filmből katonák részére.

Egy levélíró a *Filmújság* szaklapban 1945 őszén fölvetette a nyilas és jobboldali moziigazgatók igazoltatásának szükségességét: „Miért hagyják tovább dolgozni a vidéki mozisok többségét, akik a Jud Süss-ök, a Szabottázások, a Negyedízigenek szorgalmas propagálói voltak.”²²⁶ 1946-ban a Népbíróság elé állították Boócz Endrénét, az újpesti Uránia volt tulajdonosnőjét, mert társával, a „munkaszolgálatosok kegyetlen gyilkosával”, Macskássy Lászlóval nyilaspropagandát fejtett ki, s „a Jud Süss folyamatos játékszáma a nácikorszak érdekében tevékenykedett”.²²⁷ Ugyancsak népbírósági felelősségre vonás várt Köpeczi Boócz Józsefre, a Kefifor rész tulajdonos-ügyvezetőjére háborús bűntett vádjával, mert „A német keskenyfilmek politikai célját teljesen magáévá tette”, s a fasiszta eszme az egész országban elterjedt.²²⁸

1947-ben újságcikk jelent meg arról, hogy hazai és német háborús bűnösök betiltott filmjeit mutatják be előkelő belvárosi lakásokban, s egyik este a *Jud Süss* is látható volt, igaz, csak töredékes formában, mert a kópia a háború

²²⁴ Ortutay Gyula: *Napló*. 1. köt. 1938–1954. Pécs, 2009, Alexandra, 687. o. Ortutay K. Halászt „Jelentéktelen, erkölcs nélküli, gyáva, újságírósműveltségű, Hitler-bajszos” figurának írta le, aki „vagy négy operett szövegének s néhány filmnek a szövegírója” (295–296. o.).

²²⁵ A rádió náci igazgatója a népbíróság előtt. *Népszava*, LXXVII. évf. 3. szám, 1949. január 5., 6. o.

²²⁶ Igazoltassák a vidéki nyilas és jobboldali moziigazgatókat! *Filmújság*, VII. évf. 13. szám, 1945. november 30.

²²⁷ Április 14-én áll... *Filmújság*, IX. évf. 14. szám, 1947. április 12.

²²⁸ Úszítással vádolt színésznő, filmoperatőr, filmkölcsonzó. *Népbírósági Közlöny*, II. évf. 11. szám, 1946. március 16., 13. o.

alatt részben elégett.²²⁹ Az efféle eseteket leszámítva csupán szakmabeliek tekinthették meg a filmet, szigorúan zártkörű vetítéseken, miután a Magyar Filmtudományi Intézet és Filmarchívum állományába 1981. szeptember 29-én bekerült a film eredeti nyelvű, biztonsági nyersanyagra másolt 35 mm-es kópiája.

1990. szeptember 22-én és 28-án a 171 férőhelyes Örökmozgóban, „A Filmkultúra mozija” sorozatban, egy hónappal azután, hogy a lapban tanulmány jelent meg róla,²³⁰ hangbemondással, bevezetővel, bérletes előadásban tervezték bemutatni a *Jud Süsst*. Barabás Tamás *Esti Hírlap*-beli írása után²³¹ több újságban is foglalkoztak a kérdéssel, s a tiltakozások és az indulatok hatására a Magyar Filmintézet vezetősége úgy döntött, leveszi a műsorról²³² (zsidó vallási ünnepel estek volna egybe a vetítések – meggyőződése, hogy véletlenül).

A legtöbb megszólaló – tévesen – a Feuchtwanger-re gény adaptációjaként emlegette a filmet, s az aktuálpolitikát is belekeverte mondandójába: „Nem tartanak-e attól, hogy a militáns útmutatás nem bizonyul pusztán filmtörténeti érdekességnek? Hogy a nézők úgy érzik, nekik szól a hívás? Túl sok ötven évvel ezelőtti szónoki fordulat, eszme és indulat jelenik meg a honi közéletben ahhoz, hogy úgy érezzük, nyugodtan kísérletezhetünk.”²³³ Raj Tamás – Ba-

²²⁹ Kisbán György: Fasiszta provokáció – filmmel. *Népszava*, LXXV. évf. 283. szám, 1947. december 11., 2. o.

²³⁰ Hirsch Tibor: Könyv, film, gyűlölet. Veit Harlan: *Jud Süss*. *Filmkultúra*, XXVI. évf. 1990. 4. szám, 26–33. o.

²³¹ Barabás: Újból *Jud Süss*? *Esti Hírlap*, 1990. szeptember 11.

²³² V. Gy.: Nem vetítik a *Jud Süsst*. *Népszabadság*, XLVIII. évf. 215. szám, 1990. szeptember 13., 4. o.

²³³ *Jud Süss* vagy Európa. *Beszélő*, I. (új) évf. 36. szám, 1990. szeptember 15., 31. o.

yer Zsolt kérdéseire – elmondta, nem híve az „adminisztratív” intézkedéseknek, de önmérsékletre lenne szükség, s a bemutató elhalasztására. „Bízom benne, hogy ebben a választási kampányban nem kerül sor ilyen aljas eszközök felhasználására...”²³⁴ A számos felháborodott cikk mellett akadt újságíró, aki úgy vélte, „ez a film kortörténeti dokumentum elsősorban, s a korszellem megismertetése szempontjából műsorra tűzni érdem, nem pedig bűn”.²³⁵ Hirsch Tibor a *Filmkultúra*-beli írásában hasonlóan fogalmazott: „Azt kell gondolnom, hogy akik 1990-ben ezt a filmet gonosz mesterműnek tartják, azokat nem a film, hanem a film hirhedt történelmi aurája, bemutatástörténete befolyásolja.”

A Magyar Filmintézet az eset után nyilatkozatot adott ki, amelyben kifejtették, a meghirdetett két előadás „mozidemonstráció” lett volna a tanulmányhoz, „majdnem zártkörűen”. Bár elismerték, hiba volt éppen akkorra időzíteni, de hozzátették, „Ha valaki az antiszemitizmus agyonbeszélésének népművelői stratégiáját választja, akkor ebbe beletartozik, hogy egy egyetemistáknak szóló vetítés »szalonkeretei« között akár szembesülni is szabad fajgyűlölettel, amely egyébként sosem fogalmazná meg önmagát, hiszen mint minden előítélet, szellemi renyheségében magától értetődőnek veszi azt, ami sosem lehet magától értetődő”. Az agyonhallgatás talán helyes magatartás, de nem vált be a korábbi négy évtizedben; az újságíró, aki „szigorú aggodalommal” járja körül a film bemutatását, szintén a kibeszélést választotta. Ha azt vallja, hogy az orsót el kell dugni Csipkerózsika elől, „ne küldjön üzenetet a tömegkommunikáció leghatékonyabb csatornáin a

²³⁴ Bayer Zsolt: A „*Jud Süss*” a mozikban? *Kurír*, 1990. szeptember 11.

²³⁵ Hamar Péter: Tiltakozom! *Kelet-Magyarország*, 1990. szeptember 29.

kíváncsi királykisasszonynak: mi az, ami után leginkább tilos kutakodnia...”²³⁶

Az archív kópiát mindössze nyolc alkalommal és kizárólag az intézet házi vetítőjében pergették le: 1986. szeptember 23-án, 1988. július 1-én és 8-án, 1989. november 2-án, 1990. október 12-én, 1999. június 4-én és december 16-án, valamint 2001. április 23-án.²³⁷

Ezt követően 2008-ban került ismét az érdeklődés homlokterébe a *Jud Süss*, amikor – hosszas helyszínerkeresés után – a Gede testvérek végül Hegedűs Gyula utcai pincéjükben, egyes vélemények szerint a szerzői jogok megsértésével nyolc alkalommal, feliratos változatban videokivetítővel mutatták be,²³⁸ illetve kazettán és dvd-n árusították. 2009 februárjában az ügyészség megszüntette a vizsgálatot az engedély nélküli vetítések ügyében.

A *Jud Süss* 2011 februárja óta teljes hosszában, magyar felirattal elérhető az interneten. A kattintás után ezt a figyelmeztetést olvashatjuk: „A következő tartalmat a YouTube közössége egyes közönségek számára kifogásolhatónak, illetve sértőnek ítélte.” Hozzátehetjük, ma már a világháló terében bárki könnyedén találkozhat e filmnél sokkal provokatívabb megnyilvánulásokkal.

Napjainkban megítélve a *Jud Süsst*, dramaturgiai és technikai szempontból nem marad el a korszak egyéb (különösen kosztümös) filmjei mögött; tempója jó, látványelemei figyelemre méltóak. Egyes véleményekkel ellentétben

nem „silány, igen silány mű”,²³⁹ ellenkezőleg: gondosan felépített, erőteljes munka, amely antiszemita patronjai nélkül vasárnap délutáni nosztalgiamoziként még ma is működhetne. Épp azért fejthetett ki rendkívüli hatást elkészültekor, mert direkt agitáció helyett könnyen fogyasztható formába öntötte a propagandát. Azonban a teljes képhez hozzátartozik, hogy nincs benne semmilyen fűszer, ami az átlag fölé emelné.

A magyar filmforgalmazás-történetben nem találunk még egy ideológiával átítatott darabot, amely a *Jud Süss*-höz hasonlóan mozgósította volna a széles tömegeket. Az 1938-tól egyre erősebbé váló hazai antiszemita mozgalmak az első pillanatban felismerték a benne rejlő lehetőséget, és felhasználták a közhangulat befolyásolására. A városi értelmiség éppúgy a hatása alá került, mint a vidéki (szegény)paraszság, s érdemben nem hallat(hat)ták hangjukat olyanok, akiknek intő szavai után ellensúly képződhetett volna. A film 1941-es diadalútja is hozzájárult a civil társadalom három évvel későbbi önkívületi állapotához, amikor tétlenül nézte, hogy „az ország megvadult s egy rémes végzeten / vigyorgott vértől és mocsoktól részegen”.

²³⁶ VisszaBeszélő. *Beszélő*, I. (új) évf. 39. szám, 1990. október 6., 2. o.

²³⁷ Az információért Kurutz Mártonnak mondok köszönetet.

²³⁸ Varsányi Gyula: Ünnepek az odúban. Sorozatban vetítik a *Jud Süss* című antiszemita filmet Budapesten. *Népszabadság*, LXVI. évf. 162/2. szám, 2008. július 12., 9. o.

²³⁹ Szegő Péter: Tapsvihar a *Jud Süss* című antiszemita film vetítésén. *HVG*, 2008. július, http://hvg.hu/velemenyt/20080713_judsuss_antiszemita_zsido

Levéltári források

Belügyminisztérium. Rezervált iratok 1872–1944 – MNL OL K 149
Országos Mozgóképvizsgáló Bizottság. A) Elnöki iratok 1921–1948 – MNL OL K 158
Országos Mozgóképvizsgáló Bizottság. B) Általános (ellenőrzési) iratok 1941–1949 – MNL OL K 159
Teleki Pál miniszterelnök 1939–1941 – MNL OL K 37

Bundesarchiv, R 43 II/389

Felhasznált irodalom

Ablakbeverés. *Vásárhelyi Reggeli Újság*, XXXVII. évf. 109. szám, 1941. május 14., 3. o.
A bolygó Jud Süss-nek nincs szerencséje Pesten... *Új Magyar-ság*, VIII. évf. 25. szám, 1941. január 31., 6. o.
A herceg és zsidaja. *Új Magyar-ság*, VIII. évf. 18. szám, 1941. január 23., 1. o.
A hét krónikája. *Magyarság Útja*, IV. évf. 7. szám, 1941. február 14., 7. o.
A hét krónikája. *Magyarság Útja*, IV. évf. 8. szám, 1941. február 21., 4. o.
„A Jud Süssben valamennyi zsidó ismerősömet felismer-tem...” *Pesti Újság*, III. évf. 31. szám, 1941. február 8., 3. o.
A Jud Süss bevonult Vácra. *Magyarság*, XXII. évf. 97. szám, 1941. május 11., 13. o.
A Jud Süss budapesti bemutatójának berlini visszhangja. *Ma-gyarság*, XXII. évf. 11. szám, 1941. január 26., 12. o.
A Jud Süss és a Magyar Nemzet. *Virradat*, VI. évf. 4. szám, 1941. január 27., 3. o.
A Jud Süss és ami mögötte van. *Zalai Magyar Élet*, II. évf. 105. szám, 1941. május 9., 1. o.
A Jud Süss és a mozik. *Függetlenség*, IX. évf. 25. szám, 1941. ja-nuár 31., 4. o.
A „Jud Süss” felújítása. A magyar kormány és a német követ-ség tagjai a Corvin díszbemutatóján. *Új Magyar-ság*, XI. évf. 13. szám, 1944. május 7., 13. o.
A Jud Süss film. *Tapolca és Vidéke*, III. évf. 11. szám, 1941. már-cius 15., 2. o.

A Jud Süss film előadását követeli Zalaegerszeg társadalma. *Tapolca és Vidéke*, III. évf. 10. szám, 1941. március 8., 3. o.

„A Jud Süss-film még az elvakultaknak is felnyitotta a szemét”. *Pesti Újság*, III. évf. 37. szám, 1941. február 15., 2. o.

A „Jud Süss” főpróbája. *Nemzeti Sport*, XXXIII. évf. 13. szám, 1941. január 21., 6. o.

A „Jud Süss” képes műsorfüzetének sikere. *Új Magyarország*, VIII. évf. 37. szám, 1941. február 14., 6. o.

A Jud Süss margójára. *Békésmegyei Hírlap*, IV. évf. 72. szám, 1941. június 27., 2. o.

A „Jud Süss” Marosvásárhelyen. *Magyarország*, XXII. évf. 1941. július 30., 9. o.

A Jud Süss másik oldala. *Zemplén*, LXXII. évf. 22. szám, 1941. május 31., 1. o.

A „Jud Süss” nagy sikere és a közönség. *Körösvidék*, XXII. évf. 87. szám, 1941. április 18., 3. o.

A Jud Süss Nagyváradon. *Magyar Lapok*, X. évf. 144. szám, 1941. június 26., 7. o.

„A Jud Süss-ök pöre még nem ért véget – rajtunk múlik, hogy mielőbb befejeződjék”. *Pesti Újság*, III. évf. 44. szám, 1941. február 23., 5. o.

A „Jud Süss” pályázat jutalmazottainak nevét hétfői, február 10-iki számunkban közöljük. *Pesti Újság*, III. évf. 32. szám, 1941. február 9., 5. o.

A Jud Süss sajtóbemutatója. *Új Magyarország*, VIII. évf. 16. szám, 1941. január 21., 6. o.

A „Jud Süss” sikere. *Új Magyarország*, VIII. évf. 28. szám, 1941. február 4., 6. o.

A Jud Süss százazredik látogatója. *Magyarország*, XXII. évf. 38. szám, 1941. február 27., 9. o.

A Jud Süss Szegeden. *Magyarország*, XXII. évf. 44. szám, 1941. március 6., 9. o.

A Jud Süss után. *Kalocsai Néplap*, LXV. évf. 28. szám, 1941. július 12., 2. o.

A Jud Süss vidéken. *Békésmegyei Hírlap*, IV. évf. 62. szám, 1941. május 30., 4. o.

A kecskeméti bajtársi egyesületek mozgalma a „Jud Süss” bemutatására. *Magyarország*, XXII. évf. 1941. június 22., 10. o.

A kecskeméti főiskolás ifjúság újabb megmozdulása a Jud Süss ügyében. *Magyarország*, XXII. évf. 1941. június 28., 9. o.

A magyarországi Glück-Fortunatus Salamon és a stuttgarti Jud Süss. *Magyarország*, XXII. évf. 23. szám, 1941. február 9., 12. o.

A miniszterelnök a Jud Süss díszbemutatóján. *Új Magyarország*, XI. évf. 100. szám, 1944. május 4., 8. o.

A miskolci Baross-kereskedők akciója a JUD SÜSS érdekében. *Magyar Élet*, III. évf. 107. szám, 1941. május 11., 4. o.

A mozi heti műsora. *A Csonkamagyarország*, IX. évf. 31. szám, 1941. augusztus 3., 3.

A pécsi Német Nyelviskola záróünnepélye. *Pécsi Napló*, L. évf. 121. szám, 1941. május 29., 4. o.

A Pesti Újság igazi nemzetiszocialista küldetést teljesített a Jud Süss-film bemutatásával. *Pesti Újság*, III. évf. 48. szám, 1941. február 28., 3. o.

A Pesti Újság közbenjárására: Pesterzsébeten a fővárossal egyidőben mutatták be a „Jud Süss”-t. *Pesti Újság*, III. évf. 29. szám, 1941. február 6., 5. o.

A Pesti Újság pályázata: Mi a „Jud Süss” sikerének titka? *Pesti Újság*, III. évf. 28. szám, 1941. február 5., 5. o.

A polgármester hívja fel a figyelmet a Jud Süss megtekintésére. *Pesti Újság*, III. évf. 42. szám, 1941. február 21., 5. o.

Április 14-én áll... *Filmújság*, IX. évf. 14. szám, 1947. április 12.

Apró zalai hírek. *Zalai Magyar Élet*, II. évf. 146. szám, 1941. június 30., 4. o.

A rádió náci igazgatója a népbíróság előtt. *Népszava*, LXXVII. évf. 3. szám, 1949. január 5., 6. o.

A rendőrség akadályozta meg a zsidóság „Jud Süss” elleni tüntetését. *Magyar Újság*, IX. évf. 119. szám, 1941. május 26., 5. o.

A szerkesztő üzeni. *Győri Nemzeti Hírlap*, VI. évf. 56. szám, 1941. március 8., 5. o.

A zalaegerszegi és vidéki társadalom üzenete a mozihoz: előadja-e, vagy nem a Jud Süss filmet? *Zalai Magyar Élet*, II. évf. 94. szám, 1941. április 26., 2. o.

Az Uránia csütörtöki bemutatója. Jud Süss. *Magyarország* (Esti lap), XLVIII. évf. 17. szám, 1941. január 22., 8. o.

„A zsidó alkotni nem tud, csak pusztítani”. *Pesti Újság*, III. évf. 38. szám, 1941. február 16., 5. o.

„A zsidó lehet zseni, lehet a gazdaság, fény, pompa, méltóság legmagasabb fokán, egynek mindég híján van: az őszinte becsületességnek”. *Pesti Újság*, III. évf. 41. szám, 1941. február 20., 3. o.

Bayer Zsolt: A „Jud Süss” a moziban? *Kurír*, 1990. szeptember 11.

barabás: Újból Jud Süss? *Esti Hírlap*, 1990. szeptember 11.

Cadars, Pierre – Courtade, Francis: *Le cinéma nazi*. Párizs, 1972, Losfeld, 379 o. Dokumentációs fordítás, gépirat: Magyar Nemzeti Filmarchívum Könyvtára, Kézirattár 267/4. *A náci film*. 1975.

Csütörtökön és pénteken: Jud Süss! *Zemplén*, LXXII. évf. 9. szám, 1941. március 1., 2. o.

dr. –y.: Egy debreceni napilap színvallása. *Debreczeni Újság – Hajdúföld*, XLV. évf. 62. szám, 1941. március 15., 7. o.

–e.: Film. Városi mozi: Jud Süss. *Új Sopronvármegye*, III. évf. 43. szám, 1941. február 21., 6. o.

Eddig kétszáz mozi tűzte műsorára a Jud Süss-t. *Pesti Újság*, III. évf. 35. szám, 1941. február 13., 5. o.

„Eddig közömbös emberek döbbennek rá a zsidókérdés fontosságára”. *Magyarság*, XXII. évf. 63. szám, 1941. március 30., 17. o.

Edelsheim Gyulai Ilona, gróf: *Becsület és kötelesség*. 1. köt. 1918–1944. Budapest, 2000, Európa Könyvkiadó, 375 + 12 o. képmelléklet.

Egy mozikritika margójára. *A Nép*, III. évf. 5. szám, 1941. január 30., 5. o.

[Erzsébet mozgó műsora.] *Pestszenterzsébeti Közlöny*, V. évf. 33. szám, 1943. augusztus 14., 4. o.

Film. *Magyarság Útja*, IV. évf. 5. szám, 1941. január 31., 7. o.

Filmlevél. *Filmhíradó*, II. évf. 19. szám, 1944. május 11–18. [6. o.].

Filmszínház. Jud Süss. *Győri Nemzeti Hírlap*, IX. évf. 112. szám, 1944. május 18., 2. o.

[A Flóra mozgó műsora.] *Pestvidéki Élet*, V. évf. 5. szám, 1941. február 1., 3. o.

Fővárosi Közlöny, LII. évf. 10. szám, 1941. február 28., 184. o.

Fővárosi Közlöny, LII. évf. 15. szám, 1941. március 28., 327. o.

Friedländer, Saul: *Die Jahre der Vernichtung. Das Dritte Reich und die Juden 1939–1945*. München, 2006, Beck.

Géresy Léber János dr.: Jud Süss. *Magyar Lapok*, X. évf. 38. szám, 1941. február 15., 5. o.

g. l.: Jud Süss. *Magyarság*, XXII. évf. 9. szám, 1941. január 24., 9. o.

Glosszák a hétről. Jud Süss. *A Magyar Zsidók Lapja*, III. évf. 5. szám, 1941. január 30., 2. o.

Goebbels, Joseph: *Napló*. Második kiadás. Budapest, 1997, Metropolis-Press – Intrada, 457 o.

Goebbels, Joseph: *Tagebücher 1924–1945*. 1–5. köt. Harmadik kiadás. München–Zürich, 2003, Piper Verlag, 2318 o.

Gyimesy K. Ernő: Keskenymozgók térhódítása a székely végeken. *Magyar Film*, V. évf. 25. sz., 1943. június 23., 10. o.

h. a.: „Jud Süss”, az örök zsidó. *Magyarság Útja*, IV. évf. 10. szám, 1941. március 7., 4. o.

Hajdúnánási hírek. Érkezik a Jud Süss film. *Hajdúnánási Újság*, XXXV. évf. 33. szám, 1941. augusztus 15., 3. o.

Hajdúnánási hírek. Megérkezett... végre a nagy film! *Hajdúnánási Újság*, XXXV. évf. 34. szám, 1941. augusztus 22., 3. o.

Hajdúnánási hírek. Még sem akar megérkezni... *Hajdúnánási Újság*, XXXV. évf. 35. szám, 1941. augusztus 29., 3. o.

Hajdúnánási hírek. Mikor láthatjuk Hajdúnánáson a Jud Süss c. filmet? *Hajdúnánási Újság*, XXXV. évf. 28. szám, 1941. július 11., 3. o.

Hamar Péter: Tiltakozom! *Kelet-Magyarország*, 1990. szeptember 29.

Három filmbemutató. Jud Süss. *Magyarország* (Reggeli lap), XLVIII. évf. 20. szám, 1941. január 25., 8. o.

Háromszéki ember volt a „Jud Süss” százazredik látogatója. *Új Magyarság*, VIII. évf. 48. szám, 1941. február 27., 6. o.

Hatalmas tömegek nézték végig Kaposváron a Jud Süss filmet. *Somogyi Újság*, XXIII. évf. 89. szám, 1941. április 19., 2. o.

Heti csokor. *Magyarság Útja*, IV. évf. 5. szám, 1941. január 31., 4. o.

Heti érdekességek. *Zalai Magyar Élet*, II. évf. 105. szám, 1941. május 9., 2. o.

Hírek. *Szabad Nép*, III. évf. 96. szám, 1945. július 21., 4. o.

Hírek. Polgáron már nagy sikerrel bemutatták a Jud Süsst. *Hajdúnánási Újság*, XXXV. évf. 27. szám, 1941. július 4., 2. o.

Hitler, Adolf: *Harcom*. H. n., 1996, Interseas Editions, 367 o.

H. L.: Jud Süss. *Népszava*, LXIX. évf. 20. szám, 1941. január 25., 9. o.

Ha még sokáig tart a vita a Jud Süss körül... *Új Magyarság*, VIII. évf. 34. szám, 1941. február 11., 2. o.

[Hirdetés.] *Zalai Közlöny*, LXXXIV. évf. 184. szám, 1944. augusztus 16., 2. o.

Hirsch Tibor: Könyv, film, gyűlölet. Veit Harlan: Jud Süss. *Filmkultúra*, XXVI. évf. 1990. 4. szám, 26–33. o.

Igazoltassák a vidéki nyilas és jobboldali moziigazgatókat! *Filmújság*, VII. évf. 13. szám, 1945. november 30.

I. M.: Bemutató az Urániában: Jud Süss. *Magyar Nemzet*, IV. évf. 19. szám, 1941. január 24., 8. o.

Jön a „Jud Süss”. *Békésmegyei Hírlap*, IV. évf. 59. szám, 1941. május 21., 2. o.

Jön! Jön! Jud Süss! Hajdúnánásra... *Hajdúnánási Újság*, XXXV. évf. 38. szám, 1941. szeptember 19., 3. o.

Jönnék-e Celldömölkre a zsidóellenes propaganda-filmek? *Celldömölki Hírlap*, XV. évf. 7. szám, 1941. február 15., 2. o.

Jud Süss. *Győri Nemzeti Hírlap*, VI. évf. 55. szám, 1941. március 7., 5. o.

Jud Süss. *Magyar Élet*, III. évf. 111. szám, 1941. május 16., 5. o.

Jud Süss. *Magyar Nemzet*, IV. évf. 36. szám, 1941. február 13., 9. o.

Jud Süss. *Magyarország* (Esti lap), XLVIII. évf. 19. szám, 1941. január 24., 8. o.

Jud Süss a bombakárosultakért. *Esti Újság*, IX. évf. 98. szám, 1944. május 2., [8. o.].

„Jud Süss” – Budapesten. *Orthodox Zsidó Újság*, III. évf. 5–6. szám, 1941. február 1., 4. o.

Jud Süss és a pesti mozik. *A Nép*, III. évf. 7. szám, 1941. február 12., 2. o.

„Jud Süss igazi arca”. *Magyarság*, XXII. évf. 17. szám, 1941. február 2., 8. o.

Jud Süss két pöre. *Virradat*, IX. évf. 19. szám, 1944. május 8., 3. o.

Jud Süss. Levél a szerkesztőhöz. *Győri Nemzeti Hírlap*, VI. évf. 54. szám, 1941. március 6., 5. o.

Jud Süss összes előadására meg akarták venni minden jegyet előre a zsidók. *Borsod*, XXI. évf. 27. szám, 1941. július 5., 2. o.

Jud Süss vagy Európa. *Beszélő*, I. (új) évf. 36. szám, 1990. szeptember 15., 31. o.

K.: Film. Jud Süß. *Pester Lloyd*, LXXXVIII. évf. 19. szám, 1941. január 24., 9. o.

Karlendítő sorfal a mozi előtt. *8 Órai Újság*, XXVII. évf. 35. szám, 1941. február 12., 5. o.

Karsai László: *Szállasi Ferenc. Politikai életrajz*. Budapest, 2016, Balassi Kiadó, 524 o.

Kedvezményes Jud Süss előadásokat rendez az Éme. *Magyarság*, XXII. évf. 48. szám, 1941. március 11., 8. o.

Képviselőházi Napló, 1939. IX. kötet, 1940. december 10.–1941. április 8.

Képviselőházi Napló, 1939. X. kötet, 1941. április 24.–1941. július 25.

Keren Hajeszod – kontra Jud Süss. *Pesti Újság*, III. évf. 39. szám, 1941. február 18., 5. o.

Kertész Imre: Budapest – egy fölösleges vallomás. In uő: *A gondolatnyi csend, amíg a kivégzőosztag újratölt. Monológok és dialógok*. Budapest, 1998, Magvető, 148. o.

K. F. (Szeged): A vidék szava a Jud Süss-höz. *Magyarság*, XXII. évf. 31. szám, 1941. február 19., 9. o.

Kisbán György: Fasiszta provokáció – filmmel. *Népszava*, LXXV. évf. 283. szám, 1947. december 11., 2. o.

Kivételes filmsiker. *Keszthely és Vidéke*, III. évf. 17. szám, 1941. április 26., 4. o.

Koppantó: Epilógus egy lenemjászott filmhez. *Balatonfüred*, III. évf. 20. szám, 1941. május 17., 2. o.

Körúti espresso. *Magyarság Útja*, IV. évf. 7. szám, 1941. február 14., 2. o.

Kötelessége teljesítése közben megtámadta a rendőrt Szakáll Imre, az Elit Mozi nyilas igazgatója. *Vásárhelyi Népe*, II. évf. 213. szám, 1945. szeptember 18., 2. o.

Közérdekű levél. *Debreczeni Újság – Hajdúföld*, XLV. évf. 65. szám, 1941. március 20., 7. o.

Látni akarjuk a Jud Süss filmet. *Vásárhelyi Újhírek*, III. évf. 79. szám, 1941. április 6., 3. o.

Látni akarjuk a Jud Süsst. *Hajdúnánási Újság*, XXXV. évf. 24. szám, 1941. június 13., 2. o.

Láttuk. *Evangélikus Élet*, XII. évf. 22. szám, 1944. május 27., 6. o.

Levél a Szerkesztőhöz. *Kisvárdai Hírek*, I. évf. 14. szám, 1941. május 22., 2. o.

Magyar cél. Az erkölcsi forradalom programja. Budapest, 1939, EMSZO-KALOT hivatásszervezet kiadása, 95 o.

Magyar Országos Tudósító, XXVI. évf. 188. szám, 1944. július 17. [1. o.]

Mai filmkritika. Jud Süss. *Pest*, III. évf. 19. szám, 1941. január 24., 6. o.

Mándy Iván: A besúgó. In uő: *Lélegzetvétel nélkül. Novellák*. Budapest, 1984, Magvető, 18–38. o., az idézet helye: 22. o.

Ma van a „Jud Süss” premierje. *Magyar Élet*, III. évf. 110. szám, 1941. május 15., 5. o.

M. L.: Jud Süss. *Függetlenség*, IX. évf. 21. szám, 1941. január 26., 6. o.

Megbukott a szabotázs a Jud Süss ellen. 70 mozi fogja játszani országsszerte a zsidóságról szóló kitűnő filmet. *Nemzetőr*, III. évf. 5. szám, 1941. február 3., 4. o.

Megbüntetett zsidó táncmesterek. *Vásárhelyi Reggeli Újság*, XXXVII. évf. 112. szám, 1941. május 17., 2. o.

Megmozdult a kecskeméti ifjúság a Jud Süss kecskeméti lejártszáért. *Kecskemét és Vidéke*, XXII. évf. 26. szám, 1941. június 23., 2. o.

Miért nem láthatjuk Nánáson a Jud Süss c. filmet? *Hajdúnánási Újság*, XXXV. évf. 19. szám, 1941. május 9., 3. o.

Minden jegy elkelt! *Vásárhelyi Újhírek*, III. évf. 107. szám, 1941. május 11., 1. o.

Miskolc valamennyi jobboldali egyesülete részt vesz a „Jud Süss” ünnepélyes díszbemutatóján. *Magyar Élet*, III. évf. 109. szám, 1941. május 14., 5. o.

Móka Muki: Hitsorsosok az Uránia előtt. *A Nép*, III. évf. 7. szám, 1941. február 13., 6. o.

Moldova György: *Az utolsó töltény 1. Önéletrajzi töredékek*. Szentendre, 2004, Urbis, 235 o.

Mozi. *Borsod*, XXI. évf. 29. szám, 1941. július 19., 4. o.

Mozi. *Veszprémvármegye*, XLVI–LXIX. évf. 40. szám, 1944. október 1., 4. o.

Mozi. Jud Süss. *Debreczeni Újság – Hajdúföld*, XLV. évf. 61. szám, 1941. március 14., 7. o.

Mozi. *Kőszegi Hírek*, III. évf. 49. szám, 1941. december 7., 4. o.

Mozikritikák. *Filmújság*, IV. évf. 8. szám, 1935. február 23., 3. o.

Mozi műsor. *Mozi Újság*, III. évf. 47. szám, 1943. november 24–30.

Mozi. *Zemplén*, LXXIV. évf. 31. szám, 1944. augusztus 5., 3. o.

Művészeti hírek. *Pesti Újság*, III. évf. 46. szám, 1941. február 26., 5. o.

Nagyváradon mind a három mozi játsza a Jud Süsst. *Magyarság*, XXII. évf. 136. szám, 1941. június 29., 13. o.

Nánásiaknak is megjelent a Jud Süss... Hajdúnánási hírek. Megérkezett... végre a nagy film! *Hajdúnánási Újság*, XXXV. évf. 36. szám, 1941. szeptember 12., 1. o.

Nyilatkozik a közönség a JUD SÜSS-ről. *Magyar Élet*, III. évf. 113. szám, 1941. május 18., 5. o.

Óriási érdeklődés a Jud Süss ujhelyi bemutatója iránt. *Zemplén*, LXXII. évf. 9. szám, 1941. március 1., 3. o.

Óriási siker fogadta a Jud Süss tegnapi bemutató előadását. *So-mogyi Újság*, XXIII. évf. 88. szám, 1941. április 18., 3. o.

Ortutay Gyula: *Napló*. 1. köt. 1938–1954. Pécs, 2009, Alexandra, 812 o.

Ő: Jud Süss. [Mérleg rovat.] *Egyedül Vagyunk*, IV. évf. 3. szám, 1941. március, 24. o.

Öt nap alatt tízezen nézték meg Miskolcon a Jud Süsst. *Magyar Élet*, III. évf. 115. szám, 1941. május 21., 3. o.

p-j.-: Uj film. Jud Süss. *Győri Nemzeti Hírlap*, VI. évf. 53. szám, 1941. március 5., 5. o.

P. L.: „Jud Süss” Nagyváradon. *Magyar Lapok*, X. évf. 148. szám, 1941. július 1., 5. o.

P. L.: Jud Süss és a fekete lista. *Magyar Lapok*, X. évf. 149. szám, 1941. július 2., 4. o.

Porpáczy Károly: A „Rotschild-család” Celldömölkön. *Celldömölki Hírlap*, XV. évf. 17. szám, 1941. április 26., 3. o.

P. P.: Mozi. Jud Süss. *Pesti Hírlap*, LXIII. évf. 19. szám, 1941. január 24., 9. o.

Papp Antal: Különvélemény a propagandafilmről. *Magyar Nemzet*, IV. évf. 37. szám, 1941. február 14., 9. o.

Papp József: A magyar Jud Süssöket mikor győzzük le. *Magyarság Útja*, IV. évf. 5. szám, 1941. január 31., 4. o.

Páratlan sikere van a „JUD SÜSS” film érdekében megindított Baross-akciónak. *Magyar Élet*, III. évf. 108. szám, 1941. május 13., 7. o.

Reggeltől estig tartó vita után a bizottsági módosításokkal szavazta meg a felsőház a házassági törvényt. *Népszava*, LXIX. évf. 162. szám, 1941. július 19., 3–4. o.

Reszkessetek gojok: a zsidók megcsinálják az ellen-Jud Süsst. *Virradat*, VI. évf. 12. szám, 1941. március 24., 3. o.

Rokonszenves vonásokat fedez fel... *Új Magyarság*, VIII. évf. 28. szám, 1941. február 4., 2. o.

S: Egy film. *Vásárhelyi Újhírek*, III. évf. 104. szám, 1941. május 8., 1. o.

Sértő Kálmán: Megnéztem a Jud Süsst. *Magyarság Útja*, IV. évf. 9. szám, 1941. február 28., 7. o.

S. I.: Ostrom alatt a Jud Süss. A kispénzü tömegeket is hozzájuttatják a zsidó üzelmeket leleplező filmalkotáshoz. *Magyarság*, XXII. évf. 17. szám, 1941. február 2., 12. o.

S. I.: Nálunk még ez is lehet? *Magyarság*, XXII. évf. 112. szám, 1941. május 30., 9. o.

Somody István: A zsidóság igazi arca – a mozivásznon. *Magyarság*, XXII. évf. 6. szám, 1941. január 21., 7. o.

Sürgöny filmkritikák. *Virradat*, VI. évf. 4. szám, 1941. január 27., 4. o.

Süss zsidó. *Celldömölki Hírlap*, XV. évf. 23. szám, 1941. június 7., 3. o.

Százával érkeznek levelek a Pesti Ujság „Jud Süss”-pályázatára. *Pesti Újság*, III. évf. 30. szám, 1941. február 7., 5. o.

Százötven magyar mozi tűzi műsorra a Jud Süss-t. *Függetlenség*, IX. évf. 35. szám, 1941. február 12., 6. o.

Szegő Péter: Tapsvihar a Jud Süss című antiszemita film vetítésén. *HVG*, 2008. július, http://hvg.hu/velemeney/20080713_judsuss_antiszemita_zsido

Színház és film. *Új Rend*, II. évf. 5. szám, 1941. február 1., 8. o.

Színház és film. *Új Rend*, II. évf. 6. szám, 1941. február 8., 8. o.

Színház és film. *Új Rend*, II. évf. 9. szám, 1941. március 1., 8. o.

Színház film művészet. Felújítják a Corvinban a nagy sikerű „Jud Süss”-t. *Összetartás*, II. évf. 98. szám, 1944. május 2., 8. o.

SZ-O.: A Jud Süss és a Hivatásszervezet. *Magyarság Útja*, IV. évf. 8. szám, 1941. február 21., 1. o.

Tartsák műsoron a Jud Süsst – követeli a diákság. *Pesti Újság*, III. évf. 24. szám, 1941. január 30., [6. o.].

Tetszenek-e a mai magyar filmek? *Mozi Újság*, III. évf. 33. szám, 1943. augusztus 18–24., [4. o.].

Tisztítsuk meg a filmet és a színházat! *Magyar Katolikus Akció*, I. évf. 2. szám, 1941. február, 7. o.

Titokzatos befolyás levétette a Jud Süssöt a balatonfüredi mozi műsoráról. *Magyarság*, XXII. évf. 91. szám, 1941. május 4., 13. o.

10.000 bányász ismerte meg a zsidót... *Pesti Újság*, III. évf. 49. szám, 1941. március 1., 3. o.

Tolnai Világlapja, 46. évf. 20. szám, 1944. május 17., 2. o.

Továbbra is százával érkeznek a levelek a Pesti Ujság Jud Süss pályázatára. *Pesti Újság*, III. évf. 36. szám, 1941. február 14., 5. o.

Több zsidó lakás ablakát beverték. *Szentesi Napló*, XXIII. évf. 147. szám, 1941. július 1., 4. o.

Tudniillik mindenkinek, akit illet. *Szentesi Napló*, XXIII. évf. 150. szám, 1941. július 4., 5. o.

Tüntetésre készült a miskolci zsidóság. *Magyar Élet*, III. évf. 116. szám, 1941. május 22., 5. o.

Tűzzék ismét műsorra a zsidóbujtatásról szóló magyar filmet! *Magyarság*, XXV. évf. 101. szám, 1944. május 5.

Ujabb különös jelenségek a Jud Süss és a zsidóság fenyegető magatartása körül. *Magyarság*, XXII. évf. 1941. július 8., 9. o.

Ujabb tíz fővárosi moziban mutatják be a Jud Süss-t. *Pesti Újság*, III. évf. 66. szám, 1941. március 22., 3. o.

Újból műsorra kerül a Jud Süss. *Zemplén*, LXXII. évf. 10. szám, 1941. március 8., 2. o.

Ungváry Krisztián: *Magyarország a második világháborúban*. Budapest, 2010, Kossuth Kiadó, 112 o. /Magyarország története 19./

Uszítással vádolt színésznő, filmoperatőr, filmkölcsonzó. *Nép-bírószági Közlöny*, II. évf. 11. szám, 1946. március 16., 13. o.

Válasz. *Debreczen*, XVIII. évf. 63. szám, 1941. március 18., 1. o.

Varsányi Gyula: Ünnepe az odúban. Sorozatban vetítik a Jud Süss című antiszemita filmet Budapesten. *Népszabadság*, LXVI. évf. 162/2. szám, 2008. július 12., 9. o.

Vasárnap közel 200 kecskeméti ment át Lajosmizsére, de nem kapott jegyet a Jud Süss előadására. *Kecskemét és Vidéke*, XXII. évf. 27. szám, 1941. június 30., 1. o.

V. Gy.: Nem vetítik a Jud Süsst. *Népszabadság*, XLVIII. évf. 215. szám, 1990. szeptember 13., 4. o.

Vigasztaló ének a Süss zsidóról. *Virradat*, VI. évf. 7. szám, 1941. február 17., 3. o.

Vígh Károly: Bajcsy-Zsilinszky Endre a „JUD SÜSS”-ről. *Élet és Irodalom*, IX. évf. 47. szám, 1965. november 20., 7. o.

VisszaBeszélő. *Beszélő*, I. (új) évf. 39. szám, 1990. október 6., 2. o.

Volt-e karlóditás, vagy nem volt? 8 Órai Újság, XXVII. évf. 38. szám, 1941. február 15., 2. o.

Werner Krauss az új „Jud Süss”-ben is játszik. *Nemzeti Sport*, XXXIII. évf. 11. szám, 1941. január 19., 6. o.

„A háborúnak vége”. Beszélgetés Kabdebó Lóránttal. In Zelk Zoltán: *Reménykedem és rettegek. Prózaírói írások 1963–1981*. Bu-

dapest, 1986, Szépirodalmi Könyvkiadó, 432–433. o. /Zelk Zoltán művei./

Zsidóbarátok is nézzék meg a Jud Süsst. *Magyarság*, XXII. évf. 19. szám, 1941. február 5., 9. o.

Zsúfolt házak előtt vetítik a Jud Süss filmet. *Kecskemét és Vidéke*, XXII. évf. 32. szám, 1941. augusztus 4., 1. o.

A kötet a nemzetiszocialista német filmgyártás leghírhedtebb darabjának hazai forgalmazását és fogadtatását mutatja be levéltári dokumentumok és a korabeli sajtóban megjelent cikkek részletes feldolgozásával.

1990 Ft

ISBN 978-615-00-0466-2

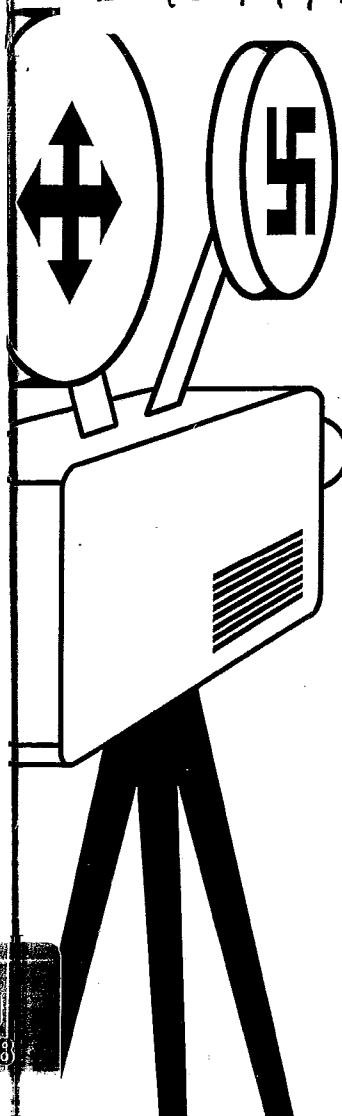
9 786150 004662

Gál Mihály

JUD SÜSS • A film magyarországi fogadtatása 1941–1944

PTE Központi Könyvtár

B 1077777

Gál Mihály

A film magyarországi fogadtatása 1941–1944

clippert n